

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

**"MET EEUWIGE LIEFDE
HEB IK JE LIEFGEHAD,
IK HAD MEDELIJDEN
MET JOUW NIETIGHEID"**

RIMINI 2016

“MET EEUWIGE LIEFDE
HEB IK JE LIEFGEHAD,
IK HAD MEDELIJDEN
MET JOUW NIETIGHEID”

GEESTELIJKE OEFENINGEN VAN DE FRATERNITEIT
VAN GEMEENSCHAP EN BEVRIJDING

RIMINI 2016

“Bij gelegenheid van de jaarlijkse cursus geestelijke oefeningen voor de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, gehouden te Rimini onder de titel ‘Met eeuwige liefde heb ik je liefgehad, ik had medelijden met jouw nietigheid’ (Jr 31,3), zendt Zijne Heiligheid paus Franciscus zijn hartelijke en welwillende groet en herinnert hij eraan dat het Jubeljaar van Barmhartigheid een gunstige gelegenheid is om de schoonheid van het geloof te herontdekken dat de barmhartige liefde van de Vader, zichtbaar gemaakt in het gelaat van Christus en ondersteund door de Geest die de stappen van de gelovigen in de wederwaardigheden van de geschiedenis leidt, centraal stelt.

De barmhartigheid is de weg die God en mens verenigt, ons hart opent voor de hoop dat we voor altijd bemind zijn, ondanks de beperking van onze zonden. De Heilige Vader wenst dat allen die het charisma van de betreurde monseigneur Luigi Giussani volgen, getuigenis afleggen van de barmhartigheid, door haar te belijden en haar in hun leven te incarneren middels de lichamelijke en geestelijke werken van barmhartigheid, en zo teken zijn van de nabijheid en de tederheid van God, zodat ook de huidige samenleving de noodzaak van solidariteit, liefde en vergeving herontdekt.

Hij roept de hemelse bescherming in van de Heilige Maagd en verleent u en alle deelnemers, vragend om uw gebed voor zijn Petrinische dienstwerk, van harte de gevraagde apostolische zegen, die hij uitstrekt tot wie via de satelliet verbonden zijn en tot de hele Fraterniteit”.

Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid,
29 april 2016

Vrijdagavond 29 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Wolfgang Amadeus Mozart, Requiem in D mineur, KV 626
Herbert von Karajan – Wiener Philharmoniker
“Spirto Gentil” n. 5, Deutsche Grammophon*

■ INLEIDING

Julián Carrón

Er is geen ware handeling van ons bewuste leven, die niet uitgaat van het besef zondaars te zijn. “We zijn hier omdat we allereerst deze waarheid erkennen: dat we zondaars zijn. Als je je voelt deugen, dan is dit niet de plek waar je moet komen: het zou totaal nutteloos zijn”, zei don Giussani ons, “want het besef zondaars te zijn is de eerste waarheid van de mens die handelt in het leven en in de geschiedenis”.¹ Zondaars, dus behoeftig. Vanuit deze behoefte stijgt onze kreet op, onze vraag, zoals we zojuist gehoord hebben in het *Requiem* van Mozart: “Salva me, fons pietatis”.² Zoals de tollenaar zei, achterin de tempel: “God, wees mij, zondaar, genadig”.³

Laten we de Geest vragen ons bewust te maken van deze behoefte aan Zijn barmhartigheid.

Kom, Schepper Geest

Laten we deze dagen beginnen met het lezen van de boodschap die paus Franciscus ons gestuurd heeft:

“Bij gelegenheid van de jaarlijkse cursus geestelijke oefeningen voor de leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, gehouden te Rimini onder de titel ‘Met eeuwige liefde heb ik je liefgehad, ik had medelijden met jouw nietigheid’, zendt Zijne Heiligheid paus Franciscus zijn hartelijke en welwillende groet en herinnert hij eraan dat het Jubeljaar van Barmhartigheid een gunstige gelegenheid is om de schoonheid van het geloof te herontdekken, dat de barmhartige liefde van

¹ “*Questa cara gioia sopra la quale ogni virtù si fonda [Deze dierbare vreugde waarop elke deugd zich grondt]*”, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, Aantekeningen van de overwegingen [van Luigi Giussani], Rimini 1993, bijlage bij *Litterae communionis-CL*, n. 6, 1993, p. 5 [vert. m.p.].

² “Red mij, bron van goedheid” [vert. m.p.]. W.A. Mozart, *Requiem in D mineur*, KV 626, III. Sequentia, No. 3 Rex Tremendae, CD “Spirto Gentil” n. 5.

³ *Lc* 18,13.

de Vader, zichtbaar gemaakt in het gelaat van Christus en ondersteund door de Geest die de stappen van de gelovigen in de wederwaardigheden van de geschiedenis leidt, centraal stelt. De barmhartigheid is de weg die God en mens verenigt, ons hart opent voor de hoop dat we voor altijd bemind zijn, ondanks de beperking van onze zonden. De Heilige Vader wenst dat allen die het charisma van de betreunde monseigneur Luigi Giussani volgen, getuigenis afleggen van de barmhartigheid, door haar te belijden en haar in hun leven te incarneren middels de lichamelijke en geestelijke werken van barmhartigheid, en zo teken zijn van de nabijheid en de tederheid van God, zodat ook de huidige samenleving de noodzaak van solidariteit, liefde en vergeving herontdekt. Hij roept de hemelse bescherming in van de Heilige Maagd en verleent u en alle deelnemers, vragend om uw gebed voor zijn Petrinische dienstwerk, van harte de gevraagde apostolische zegen, die hij uitstrekt tot wie via de satelliet verbonden zijn en tot de hele Fraterniteit. Pietro kardinaal Parolin, Staatssecretaris van Zijne Heiligheid”.

“Daarop zei de leerling van wie Jezus veel hield tot Petrus: ‘Het is de Heer!’ Toen Simon Petrus hoorde dat het de Heer was, trok hij zijn bovenkleed aan – want hij droeg slechts een onderkleed – en sprong in het meer”. Eenmaal bij Hem, “wetend dat het de Heer was, durfde geen van de leerlingen Hem vragen: ‘Wie zijt Gij?’”.⁴

“Terwijl Hij met hen aanlag nam Hij het brood, sprak de zegen uit, brak het en reikte het hun toe. Nu gingen hun ogen open en zij herkenden Hem, maar Hij verdween uit hun gezicht. Toen zeiden ze tot elkaar: ‘Brandde ons hart niet in ons, terwijl Hij onderweg met ons sprak en ons de Schriften ontsloot?’⁵

De verhalen van de verschijningen van de verrezen Christus geven voortdurend de verbazing weer van de leerlingen wanneer ze Hem levend vóór zich zien. Het is Zijn levende aanwezigheid die overheerst, die hun zijn en handelen bepaalt. Het is ontroerend te zien hoe Jezus zich buigt over hun behoefte, over de verwarring die Zijn lijden en dood in hen veroorzaakt heeft: op hun angst, op hun gewezen, op hun eenzaamheid, op hun twijfels, op hun heimwee, antwoordt Hij met Zijn aanwezigheid. Waaruit ontstond deze dringende behoefte van de leerlingen? Waarom was, na alles wat ze jarenlang gezien en beleefd hadden, hun behoefte zo nijpend? Omdat de hele met Jezus beleefde geschiedenis, de drie met Hem doorgebrachte jaren, de feiten die ze gezien hadden, de woorden die ze gehoord hadden, niet voldoende zijn om te beantwoorden aan hun *huidige* behoefte.

De herinnering aan een verleden, hoe fascinerend ook, is niet voldoende om het heden het hoofd te bieden. En inderdaad zeiden de leerlingen van Emmaüs tegen elkaar: “En wij leefden in de hoop, dat Hij degene zou zijn die Israël ging

---

⁴ Joh 21,7-12.

⁵ Lc 24,30-32.

verlossen! Maar met dit al is het reeds de derde dag sinds die dingen gebeurd zijn”.⁶ Alle tekens die ze gezien hadden, dat ze met Hem waren omgegaan en gegeten en gedronken hadden, konden hun ontsteltenis, angst en eenzaamheid niet overwinnen. Maria Magdalena's klacht zal dat voor altijd illustreren. Enkel Zijn levende aanwezigheid vormt een antwoord op het niveau van hun behoefte. En zo openbaart zich aan de leerlingen, door middel van hun ervaring, de eigen aard van het christendom. Het christendom is geen leer, geen ethiek, geen gevoel, maar het feit van een aanwezige Aanwezigheid, die de blik overheerst van wie haar onderschept, een Aanwezigheid die als enige zorg heeft zich te laten zien, het leven van Zijn vrienden binnen te gaan, tot ze een leven zonder angst, zonder verdriet ervaren, ook al is Hij niet meer bij hen op de manier van voor Zijn sterven.

Deze levende aanwezigheid is wat zij gemeenschappelijk hebben. Deze Aanwezigheid vormt het enige ware fundament van hun gemeenschap. En juist deze ervaring maakt hen bewuster van hun anders-zijn.

1. De goddelijke wijze van handelen

Deze wijze van handelen van God, dit zich openbaren na de verrijzenis, dat hen zo anders deed zijn dan alle andere mensen, maakt de vraag van Judas Thaddeüs tijdens het Laatste Avondmaal nog prangender: “Heer, hoe komt het dat Gij Uzelf aan ons zult openbaren en niet aan de wereld?”⁷ Deze vraag hernemend, voegt Benedictus XVI in zijn boek over Jezus toe: “Waarom hebt U zich niet met macht verzet tegen Uw vijanden die U aan het kruis hebben gebracht? [...] Waarom hebt U hun niet met onverbiddelijke kracht getoond dat U de levende bent, de Heer over leven en dood? Waarom toonde U zich alleen aan een kleine schare leerlingen, op [wier] getuigenis wij nu moeten vertrouwen? De vraag gaat eigenlijk niet alleen over de verrijzenis, maar over de hele manier waarop God zich aan de wereld openbaart of geopenbaard heeft. Waarom alleen aan Abraham, waarom niet aan de machtigen van de wereld? Waarom alleen aan Israël en niet onmiskenbaar aan alle volkeren op aarde?”⁸

En hier is zijn antwoord: “Het behoort tot Gods mysterie dat hij stil, onopvallend handelt. Dat hij slechts gaandeweg in de grote geschiedenis van de mensheid zijn geschiedenis opbouwt. Dat Hij mens wordt en daarbij door zijn tijdgenoten, door de toonaangevende krachten in de geschiedenis, over het hoofd kan worden gezien. Dat Hij lijdt en sterft, en als Verrezenen alleen bij de mensheid wil komen door het geloof van degenen aan wie Hij zich toont. Dat Hij altijd weer stil aan de

---

⁶ Lc 24,21.

⁷ Joh 14,22.

⁸ J. Ratzinger – Benedictus XVI, *Jezus van Nazareth. Deel II. Van de intocht in Jeruzalem tot de opstanding*, uitg. Lannoo, Tielt 2011, p. 246.

deur van ons hart klopt en ons langzaam ziende [en dus: begrijpende] maakt wanneer wij de deur voor Hem opendoen”.⁹

Hier aangekomen merkt Benedictus XVI op: “Is dat niet juist de goddelijke wijze van handelen? Niet overweldigen met uiterlijke macht, maar vrijheid geven, liefde schenken en opwekken. En is het schijnbaar kleine wanneer we er goed bijilstaan, niet eigenlijk het grote? Gaat van Jezus niet een door de eeuwen heen aanzwellend lichtend spoor uit dat nooit van een klein, gewoon mens kon komen en waarin het licht van God echt in de wereld schijnt? Had de prediking van de apostelen geloof kunnen vinden en een wereldwijde gemeenschap kunnen opbouwen als niet de kracht van de waarheid [de Kracht van boven] had gewerkt? Wanneer we de getuigen wakker beluisteren en ons hart openen voor de tekenen waarmee de Heer hen en zichzelf telkens op een nieuwe manier herkenbaar maakt, dan weten wij: Hij is waarlijk opgestaan. Hij is de levende. Aan Hem vertrouwen wij ons toe en wij weten dat wij op de juiste weg zijn. Met Thomas leggen we onze handen in Christus’ doorboorde zijde en we belijden: ‘Mijn Heer en mijn God!’ (Joh 20,28)”¹⁰ Dit is onthutsend, toen zoals nu.

Het vertrekpunt van de leerlingen was dit onuitwisbare feit. Hun bewustzijn werd gedefinieerd door het zichtbaar worden van Christus, door de levende ontmoeting met de Levende. Maar juist dit feit wekte in hen de vraag op: waarom heb je ons gekozen? En deze vraag opende hen voor het bewustzijn van de methode van God: enkelen uitkiezen (uitverkiezing, voorkeur) om allen te bereiken; en van Zijn manier van handelen: onopvallend. De goddelijke manier van handelen is niet overweldigen met kracht, maar de vrijheid opwekken zonder haar op enigerlei wijze te forceren. Péguy herinnert het ons op verbazingwekkende wijze: “Aan deze vrijheid [...] heb ik alles opgeofferd, zegt God, / Aan dit genoeg dat ik heb om door vrije mensen bemind te worden, / Vrijelijk”.¹¹

Deze methode van God – ons bewustzijn van deze methode – is op dit moment bijzonder belangrijk, want “vandaag de dag maken we niet zozeer een tijdperk van verandering mee als wel een verandering van tijdperk”,¹² zoals paus Franciscus zegt; de afgelopen jaren zijn we dikwijls teruggekomen op dit thema van de verandering. De nieuwe situatie, gekenmerkt door de ineenstorting van veel oude zekerheden, lokt ook in ons, net als in de leerlingen, ontsteltenis, angst, twijfels uit over hoe we er tegenover moeten staan.

In een recent, verbazingwekkend interview, heeft Benedictus gewezen op de sleutel – de cruciale dimensie – van deze verandering van tijdperk: “Voor de mens

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*, pp. 246-247.

¹¹ Ch. Péguy, *Le mystère des saints innocents [Het mysterie van de onnozele kinderen]* [vert. m.p.].

¹² Franciscus, *Toespraak tot de ontmoeting met de vertegenwoordigers van het Vijfde nationale congres van de Italiaanse Kerk*, Florence, 10 november 2015 [vert. m.p.].

van vandaag zijn, in tegenstelling tot de tijd van Luther en het klassieke perspectief van het christelijk geloof [die beheerst werd door de bezorgdheid voor het eeuwige leven], de dingen in zekere zin op hun kop gezet. [...] Niet langer denkt de mens dat hij het nodig heeft in Gods oog gerechtvaardigd te worden, hij is eerder van mening dat God zich [tegenover de mens] moet rechtvaardigen vanwege alle verschrikkelijke dingen die er in de wereld zijn en vanwege de miserie van het menszijn, allemaal dingen die uiteindelijk van Hem zouden afhangen”.¹³

We bevinden ons tegenover een heuse omkering van de bewijslast. Nu is het God die zich op de een of andere manier moet rechtvaardigen, niet meer de mens: dit is de situatie waarin we ons bevinden, dit is de “grondtendens van onze tijd”.¹⁴ In zekere zin moet God zich rechtvaardigen voor de mens en niet omgekeerd; het is, paradoxaal genoeg, God die – in positieve termen gezegd – moet laten zien dat Hij op het niveau van de mens is, van zijn verzoek, van zijn geroep. “De dingen zijn in zekere zin op hun kop gezet”, de bewijslast is omgekeerd: deze last ligt nu bij God. Hij moet aantonen dat Hij voor de mens is, hem levensnoodzakelijk is.

Het is verbazingwekkend hoe don Giussani de tekens en de draagwijdte van deze epocale verandering gevat heeft en van deze omwenteling de grondslag van zijn methode gemaakt heeft. Het is alsof God, de mensgeworden God, en Zijn historische aanwezigheid, de Kerk, zich zouden moeten rechtvaardigen tegenover de mensen of – met woorden die ons vertrouwder zijn – het is alsof God, de Kerk, “zou moeten verschijnen voor het tribunaal waar jij, middels je ervaring, de rechter bent”.¹⁵

Juist dit heeft het begin van onze beweging gekenmerkt. Anders dan vele anderen merkte don Giussani reeds in de jaren vijftig dat het christendom, ofschoon het het traditionele achterland van iedereen was, geen vat meer kreeg op de jongeren met wie hij in Milaan en op school te maken kreeg. Het was voor hem evident dat de mensgeworden God, Christus, zich opnieuw moest ‘rechtvaardigen’ tegenover die jonge mensen die van God niet wilden weten, die, meer nog, van mening waren dat ze zich eindelijk van Hem moesten bevrijden. Het christendom moest daarom opnieuw voorgesteld worden volgens zijn natuur: een gebeurtenis die het leven nu binnendringt en het verandert.

Zonder iets van buitenaf op te willen leggen, onderwerpt don Giussani zich vanaf zijn allereerste lesuur aan het tribunaal van zijn leerlingen, vertrouwt hij zijn

---

¹³ *Intervista a S.S. il papa Emerito Benedetto XVI sulla questione della giustificazione per la fede [Interview met Z.H. emeritus paus Benedictus XVI over de kwestie van de rechtvaardiging door het geloof]*, in: *Per mezzo della fede [Door middel van het geloof]*, door Daniele Libanori, uitg. San Paolo, Cinisello Balsamo 2016, p. 127. Zie ook: *L'Osservatore Romano* en *Avenire*, 16 maart 2016 [vert. m.p.].

¹⁴ *Ibid.*, p. 128 [vert. m.p.].

¹⁵ L. Giussani, *L'io rinasce in un incontro [Het ik wordt opnieuw geboren in een ontmoeting] (1986-1987)*, uitg. Bur, Milaan 2010, p. 300 [vert. m.p.]

voorstel toe aan hun oordeel: “Ik ben hier niet om ervoor te zorgen dat jullie de ideeën die ik jullie geef, overnemen, maar om jullie een ware methode te leren om de dingen die ik jullie ga zeggen, te beoordelen”.¹⁶

De kenmerkende elementen van deze methode kunnen samengevat worden in de verkondiging van het christendom als gebeurtenis die zich voorstelt aan de verificatie van onze ervaring. Daarom maakt don Giussani vanaf het eerste begin, zoals het eerste hoofdstuk van *Het religieuze zintuig* laat zien, zijn jonge gesprekspartners bewust van het feit dat zij in zichzelf het criterium hebben om het voorstel dat hij hen zal doen, te beoordelen: hun hart.

En in het derde deel van het *ParCours (Waarom de Kerk)* herhaalt hij dat het voorstel van Christus, dat vandaag de dag de mensen bereikt door de Kerk, zich juist met dat oordeelscriterium ‘wil meten’, “door zich aan de authentieke menselijke ervaring uit te leveren. Zij onderwerpt haar boodschap aan de oorspronkelijke criteria van ons hart. Zij stelt geen voorwaarden die mechanisch vervuld moeten worden, ze vertrouwt zich toe aan het oordeel van onze ervaring, meer nog, ze roept deze ervaring voortdurend op om haar weg volledig af te leggen. [...] Met Jezus herhaalt de Kerk dat men haar als geloofwaardig kan erkennen omdat zij beantwoordt aan de oorspronkelijke verlangens van de mens in hun meest authentieke ontplooiing. Dat is wat Jezus bedoelde met de reeds geciteerde uitdrukking waarmee Hij zijn leerlingen het ‘honderdvoud’ op deze aarde belooft”. Don Giussani vervolgt: “Het is dus alsof ook de Kerk tot de mens zegt: ‘Met mij zul je een ervaring van volheid van leven verkrijgen die je elders niet zou vinden’. Het is op het scherp van deze belofte dat de Kerk zichzelf laat testen door zich [...] als het verlengstuk van Jezus Christus te presenteren”.¹⁷

Wat is dus de rechtvaardiging van God voor het oog van de mens, voor ons oog? Gods rechtvaardiging heet ‘*correspondentie*, overeenstemming’, een anders onmogelijke overeenstemming met de diepe en onuitroeibare behoeften van het hart van de mens, van elke mens, van de werkelijke mens, die behoeften waardoor hij, zijns ondanks, na alles wat hij bereikt heeft, achtervolgd wordt door een ongeneeslijke onrust. God rechtvaardigt zich voor de mens door dat ‘betere’, door die ontplooiing, die Hij in het leven voortbrengt, door dat volledige menszijn dat Hij laat ontstaan in het bestaan en dat door de mens met enkel zijn eigen krachten onhaalbaar is.

De Kerk speelt kortom niet vals, dringt don Giussani aan, want “alles wat zij zegt en doet staat totaal ter beschikking voor de verificatie door eenieder. Haar formule is: probeer maar, probeer maar! Ze levert haar voorstel helemaal uit aan

¹⁶ L. Giussani, *Il rischio educativo [Het risico van de opvoeding]*, uitg. Rizzoli, Milaan 2005, p. 20 [vert. m.p.].

¹⁷ L. Giussani, *Waarom de Kerk*, dl. 4, h. 1, par. 1 en 2.

de inhoud van jouw ervaring: jij moet oordelen!” En hij voegt toe: “Meer ópen dan zó, bestáát niet! [...] De Kerk speelt niet vals, in de zin dat ze niets oplegt dat jij, als je niet overtuigd bent, tóch verplicht bent om te zeggen”.¹⁸

2. “Tekenen van de tijd”

Hoe kan de Kerk zich dus rechtvaardigen tegenover ons en tegenover de mensen? We moeten de kwestie goed identificeren, zoals don Giussani ons vaak herhaald heeft met het citaat van Niebuhr: “Niets is zo ongeloofwaardig als het antwoord op een niet gestelde vraag”.¹⁹ We moeten vatten wat het probleem van vandaag is, zodat eenieder van ons de geloofwaardigheid van het antwoord kan waarnemen.

Wat is de vraag van vandaag, van de mens van vandaag? Paus Benedictus XVI identificeert het in het geciteerde interview zó: “Het besef dat we genade en vergeving nodig hebben”.²⁰ Bijgevolg zal de Kerk zich kunnen rechtvaardigen tegenover de mens van vandaag wanneer zij antwoordt op deze behoefte van hem aan genade en vergeving.

Dit is de reden die Benedictus ertoe brengt te beweren: “Het is voor mij één van de ‘tekenen van de tijd’, dat de idee van Gods barmhartigheid steeds meer centraal en overheersend aan het worden is”. Reeds “paus Johannes Paulus II was ten diepste doordrongen van deze impuls. [...] Vanuit persoonlijke ervaringen, waarin hij vanaf zijn vroegste kinderjaren heel de wreedheid van de mensen moest constateren, bevestigt hij dat de barmhartigheid de enige ware en ultieme werkzame reactie tegen de macht van het kwaad is. Slechts daar waar barmhartigheid is, eindigt de wreedheid, eindigt het kwaad en het geweld”.²¹ Johannes Paulus heeft zonder ophouden de barmhartigheid voorgesteld als het enige ware antwoord op het kwaad en op het geweld. “Paus Franciscus is met deze lijn volledig in overeenstemming. Zijn pastorale praktijk komt juist tot uiting in het feit dat hij voortdurend over Gods barmhartigheid spreekt. Het is de barmhartigheid die ons naar God beweegt [het is de barmhartigheid die ons aantrekt], terwijl de gerechtigheid ons beangstigt [...] Naar mijn mening”, vervolgt deze scherpe waarnemer die Benedictus XVI is, “laat dat zien dat de mens van vandaag onder zijn patina van zelfverzekerdheid en eigengerechtigheid een diepe kennis verbergt van zijn wonden en van zijn onwaardigheid tegenover God. Hij verwacht de barmhartigheid. Het is zeker geen toeval dat de parabel van de barmhartige Samaritaan voor onze tijd-

---

¹⁸ L. Giussani, *Una presenza che cambia [Een aanwezigheid die verandert]*, uitg. Bur, Milaan 2004, p. 294 [vert. m.p.].

¹⁹ R. Niebuhr, *The Nature and Destiny of Man*, II, pp. 6-7 [vert. m.p.].

²⁰ *Intervista a S.S. il papa Emerito Benedetto XVI sulla questione della giustificazione per la fede [Interview met Z.H. emeritus paus Benedictus XVI over de kwestie van de rechtvaardiging door het geloof]*, in: *Per mezzo della fede [Door middel van het geloof]*, op.cit., p. 128 [vert. m.p.].

²¹ *Ibid.*, pp. 128-129.

genoten bijzonder aantrekkelijk is. Niet alleen omdat daarin de sociale component van het christelijke bestaan sterk tot uitdrukking komt”, maar ook omdat die, aldus Benedictus, zegt hoe “de mensen diep van binnen verwachten dat de Samaritaan hun te hulp komt, dat hij zich over hen heen buigt, olie over hun wonden giet, hen verzorgt en onderdak geeft. Uiteindelijk weten ze dat ze de barmhartigheid en de delicaatheid van God nodig hebben. In de harde, technisch geworden wereld waarin gevoelens niet meer tellen, groeit echter de verwachting van een reddende liefde die om niet gegeven wordt. Mij lijkt dat in het thema van de goddelijke barmhartigheid op een nieuwe manier uitgedrukt wordt wat de rechtvaardiging door het geloof betekent. Vanuit Gods barmhartigheid, die allen zoeken, is het mogelijk ook vandaag helemaal opnieuw de fundamentele kern van de rechtvaardigingsleer te interpreteren en haar opnieuw in heel haar relevantie te laten zien”.²²

Deze beschrijving van Benedictus XVI is volledig aanvaard door zijn opvolger. Ten diepste deze behoefte vattend die wij allemaal hebben aan de barmhartigheid van God, heeft de genialiteit van paus Franciscus hem een Heilig Jaar van Barmhartigheid laten uitroepen. De paus heeft (net als Johannes Paulus II en Benedictus XVI, we hebben het zojuist gezien) een diepe gevoeligheid voor de hedendaagse mens, een begrip van zijn conditie, een smartelijk besef van zijn onrust en zijn wonden, dat dikwijls verrast en onthutst, buiten en binnen de Kerk, omdat het de gewone maten, de vaste schema's, aan de ene en de aan andere kant van het spectrum, doorbreekt.

Op de vraag van de interviewer: “*Hoe komt het volgens u dat onze tijd en onze mensheid zo dringend behoefte hebben aan barmhartigheid?*”, antwoordt paus Franciscus: “Omdat het een gewonde mensheid is, een mensheid die diepe kwetsuren draagt. Zij weet niet hoe ze die moet behandelen of denkt dat die gewoon onmogelijk te behandelen zijn”. Dit is dus het drama dat er vandaag nog bijkomt: “dat we ons kwaad, onze zonde, als onbehandelbaar beschouwen, als iets wat niet kan worden genezen en vergeven. Men heeft geen concrete ervaring met barmhartigheid. Dat is ook een kenmerk van de fragiliteit van deze tijd waarin we leven: denken dat er geen mogelijkheid is tot kwietschelding, tot een hand die je overeind trekt, een omhelzing die je redt, je vergeeft, je verheft, je overstelpt met een eindeloze, geduldige, toegeeflijke liefde, die je weer op het juiste spoor zet”.²³ We zien in de paus een begrip van het probleem en van de weg: wat de wonden zijn en wat ze kan genezen, hoe ze genezen kunnen worden.

De mens van vandaag heeft “concrete ervaring met barmhartigheid” nodig. Ook tegenover de verwarring van het denken, die toch velen verwondt, weet de paus dat de

²² *Ibid.*, p. 129.

²³ Franciscus, *De naam van God is genade. De paus in gesprek met Andrea Tornielli*, uitg. The House of Books, Amsterdam 2016, pp. 38-40.

ontologie – dat wil zeggen de waarheid van het menszijn, het heldere bewustzijn ervan – niet herwonnen kan worden eenvoudigweg met een correct verhaal over de mens of met een herhaling van de inhoud van de morele leer, maar enkel middels de ervaring van de barmhartigheid, die een openheid kan creëren om ook de doctrine te begrijpen.

Daarom heeft, om antwoord te geven op de diepe wonden van de hedendaagse mens, de paus geen congres georganiseerd over de barmhartigheid, heeft hij zich niet beperkt tot het voorstellen van een reflectie over het thema, maar heeft hij een geste bevorderd die allereerst ons zou toestaan gedurende een heel jaar de ervaring van de barmhartigheid op te doen, waarbij hij ons met zijn voortdurende oproep begeleidt om het te beleven.

Om werkelijk tussenbeide te komen in het moeizame leven van de mens, om antwoord te geven op de concrete mens, met zijn last van broosheid, heeft de Kerk – dus eenieder van ons – het inderdaad allereerst nodig de omhelzing van Gods barmhartigheid te ervaren, om die aan alle mensenbroeders en –zusters die we onderweg ontmoeten, te kunnen meedelen.

Dit is het doel van het Jubeljaar van de Barmhartigheid, in continuïteit met de ‘onopvallende’ methode van God: iedereen te bereiken door middel van de Zijnen, dat wil zeggen door middel van de Kerk, het gezelschap van hen die Hij kiest en die Hem erkennen. Door de Kerk het Jubeljaar voor te stellen, laat de Heilige Vader zien dat hij niet de fout maakt het subject dat van de barmhartigheid moet getuigen en de ‘plaats’ waar het wordt voortgebracht, als vanzelfsprekend te veronderstellen.²⁴

Dit bewustzijn van het doel en van de methode, zien we aan het werk in het feit zelf dat hij de vraag stelt: “*Waarom een Jubeljaar van de Barmhartigheid? Wat betekent dit?*”, en in de manier waarop hij antwoordt: “De Kerk”, dus eenieder van ons, “heeft nood aan dit buitengewoon gebeuren. Ik zeg niet: dit buitengewone gebeuren is goed voor de Kerk. Ik zeg: de Kerk heeft nood aan dit buitengewoon gebeuren. [...] In deze tijd van diepgaande veranderingen wordt de Kerk geroepen haar eigen bijdrage te leveren door de tekenen van de aanwezigheid en van de nabijheid van God zichtbaar te maken. Een Jubeljaar is voor ons allen een gunstige tijd om, door de overweging van de goddelijke Barmhartigheid die elke menselijke beperking overstijgt [...], meer overtuigende en efficiënte getuigen te kunnen worden”.²⁵

---

²⁴ “Het geloof heeft inderdaad nood aan een milieu, waarin men kan getuigen van dit geloof en het kan meedelen. Dit milieu dient ook overeen te stemmen met en te passen bij datgene wat wordt meegedeeld. Om louter een leerstellige inhoud of een idee door te geven zou een boek misschien kunnen volstaan of de herhaling van een mondelinge boodschap. Wat echter in de Kerk meegedeeld wordt en in haar levende traditie wordt doorgegeven, is het nieuwe licht dat voortkomt uit de ontmoeting met de levende God. Het is een licht dat de mens in zijn binnenste aanraakt, daarbij zijn verstand, wil en gevoelsleven betreft” (Franciscus, encycliek *Lumen fidei*, n. 40).

²⁵ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

Het doel is getuigen te worden. De methode is de overweging, dat wil zeggen je onderdompelen in de ervaring van de barmhartigheid, want de eerste die nood heeft, is het christenvolk, dat wil zeggen wij, eenieder van ons.

Wat betekent dit alles, uiteindelijk, voor ons? “Kijken naar God, de barmhartige Vader en naar de broeders die nood hebben aan barmhartigheid, betekent: de aandacht richten op de *wezenlijke inhoud van het Evangelie*: Jezus, de vlees geworden Barmhartigheid die het grote geheim van de trinitaire liefde van God voor onze ogen zichtbaar maakt”. Daarom staat “een Jubeljaar van de Barmhartigheid vieren [...] gelijk aan het opnieuw centraal stellen, in ons persoonlijk leven en in dat van onze gemeenschappen, van het eigene van het christelijk geloof, dat wil zeggen Jezus Christus, de barmhartige God”.²⁶ Ja, zo dringt de paus aan in de Bul waarin hij het Jubeljaar afkondigt, “Jezus Christus is het gelaat van de barmhartigheid van de Vader. Het mysterie van het christelijk geloof lijkt in dit woord zijn samenvatting te vinden. Het is levend, zichtbaar geworden en heeft zijn hoogtepunt bereikt in Jezus van Nazareth”.²⁷ Het Heilig Jaar is er dus voor “om *de barmhartigheid te beleven*. Inderdaad, geliefde broers en zussen, dit Heilig Jaar wordt ons gegeven om in ons leven de zachte en zoete aanraking te ervaren van de vergiffenis van God, van zijn aanwezigheid aan onze zijde en van zijn nabijheid wanneer we ze het meest nodig hebben”.²⁸ Het is de verrezen Jezus die zich vandaag over onze wonden buigt.

“Dit Jubeljaar is met andere woorden het bevoorrechte gebeuren opdat de Kerk zou leren alleen dat te kiezen ‘*wat aan God het meest welgevallig is*’. En, ‘*wat is God het meest welgevallig?*’, vraagt paus Franciscus zich af. “Zijn kinderen vergiffenis schenken, voor hen barmhartig zijn, zodat zij bekwaam worden om op hun beurt hun broeders vergiffenis te schenken en zo in de wereld de fakkel van Gods barmhartigheid te laten schitteren [...] Het Jubeljaar zal voor de Kerk een ‘gunstige tijd’ zijn als we leren kiezen voor ‘*wat God het meest welgevallig is*’, zonder te denken dat iets anders belangrijker is of meer voorrang verdient. Niets is belangrijker dan te kiezen ‘*wat aan God het meest welgevallig is*’, dat wil zeggen zijn barmhartigheid, zijn liefde, zijn tederheid, zijn omhelzing, zijn liefkozing!”²⁹

²⁶ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

²⁷ Franciscus, *Misericordiae vultus. Bul met de afkondiging van het buitengewoon Jubileum van de barmhartigheid*, 11 april 2015, n. 1.

²⁸ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

²⁹ “Ook het noodzakelijke vernieuwingswerk aan de instellingen en structuren van de Kerk is een middel dat ons moet voeren tot de levendige en leven wekkende ervaring van de barmhartigheid van God, zij alleen kan er voor zorgen dat de Kerk de stad op de berg is die niet verborgen kan blijven (vgl. *Mt* 5,14). Alleen een barmhartige Kerk schittert! Mocht het gebeuren dat we, zelfs maar één ogenblik, zouden vergeten dat de barmhartigheid dat is ‘*wat God het meest welgevallig is*’, dan zouden al onze inspanningen nutteloos zijn, want we zouden slaven worden van onze instellingen en van onze structuren, hoe vernieuwd ze ook zouden zijn. We zouden altijd slaven zijn” (Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015).

En vooruitlopend op een mogelijke tegenwerping, als het ware onze gedachten lezend, voegt paus Franciscus eraan toe: “Natuurlijk zou iemand kunnen opwerpen: ‘Maar, *Padre*, zou de Kerk in dit jaar niet meer moeten doen? Het is goed de barmhartigheid van God te overwegen, maar er zijn zoveel dringende noden’. Dat is juist, er is veel te doen, ik zelf breng het voortdurend in herinnering. Maar men mag niet vergeten dat aan de wortel van de vergetelheid van de barmhartigheid, altijd de *eigenliefde* staat. In de wereld neemt ze de vorm aan van uitsluitend begaan te zijn met de eigen belangen, met genot en eer samen met het willen opstapelen van rijkdommen, terwijl ze zich in het leven van christenen vaak verkleedt als huichelarij en wereldsheid. Dat alles is in tegenspraak met barmhartigheid. De impulsen van de eigenliefde, die de barmhartigheid tot een vreemde maken in de wereld, zijn zo groot en zo talrijk dat we ze vaak niet meer herkennen als begenzingen en als zonde. Daarom is het belangrijk te erkennen dat we zondaars zijn, om in onszelf de zekerheid over de goddelijke barmhartigheid te versterken. ‘Heer, ik ben een zondaar; Heer, ik ben een zondares: kom met uw barmhartigheid’. Dat is een zeer mooi gebed. Het is een gebed dat gemakkelijk elke dag gezegd kan worden: ‘Heer, ik ben een zondaar; Heer, ik ben een zondares: kom met uw barmhartigheid’.³⁰

3. “Dag en nacht heb ik op U gewacht”

Eenieder van ons kan zichzelf vergelijken met dit gezagvolle woord van paus Franciscus, dat samenvalt met dat van Johannes Paulus II en Benedictus XVI, zoals deze laatste verklaard heeft. De “wortel van de vergetelheid van de barmhartigheid” is het overheersen van andere interessen. De profeten verplaatsen ons steeds van de positie waarin we ons bevinden. Maar juist beschikbaar te zijn om verplaatst te worden, is onze hoop.

Als ik deze teksten herlees, kan ik niet anders dan denken aan hoe, in een bijzonder uitdagende situatie zoals die van het begin van '68, vlak na de bezetting van de Katholieke Universiteit van Milaan (waar velen van GS aan deelnamen), don Giussani het wezen van de kwestie identificeerde met het feit dat we niet “dag en nacht” op de Heer wachtten; we hadden andere interessen en belangrijker dingen te doen dan “dag en nacht op Hem te wachten”. Met betrekking tot die situatie beweerde don Giussani zonder aarzeling: “Het begrip van de situatie en van wat er gedaan moet worden [heeft] ons zo gemakkelijk ontbroken, omdat we niet dag en nacht op Hem wachten”. Waarom? Wat betekent het dat we niet op Hem wachtten? Het betekent dat we iets anders verwachtten, dat iets anders, meer dan dat, verwacht werd, dat wil zeggen dat ons centrum niet Christus was. “Dus – volgens mij – als we Hem dag en nacht verwacht zouden hebben, dan zou ook de houding van

³⁰ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

de onzen in hun samenleven op de Katholieke Universiteit anders geweest zijn; ze is heel edelmoedig geweest, maar hoe waar?" Want voor don Giussani "[ontstaat] de waarheid van een geste [...] niet uit politieke slimheid", maar "uit het dag en nacht op Hem wachten; anders raakt datgene wat we zeggen vermengd met wat de anderen zeggen en wordt het instrument van wat de anderen zeggen. We kunnen onze dingen doen en zonder dat we het in de gaten hebben het paradigma van iedereen, het paradigma dat door iedereen voorgesteld wordt, tot ons paradigma nemen. Maar wat wij zeggen, wat wij doen, onderscheidt zich doordat we dag en nacht op Hem wachten".³¹

Het is geen kwestie van coherentie of van alles reeds helder te hebben. Want je kunt "dag en nacht op Hem wachten" ook in de benadering van alle pogingen die we doen, ook rekening houdend met de eigen poverheid. Het is een kwestie van verlangen, van verwachting. Want "door ook maar vijf minuten te leven",³² verwachten, verlangen, bevestigen wij altijd en op elk moment "iets ultiems": als het verwachte, het verlangde, niet Christus is, dan is het noodzakelijkerwijs iets anders. Maar dat betekent dat we van dit 'andere', niet van Christus en van de levende ontmoeting met Hem, de gemeenschap met Hem, de opbouw van Zijn aanwezigheid in de wereld, een verandering van de dingen, van de – persoonlijke of sociale – situatie verwachten. Het probleem is niet de onrijpheid van de pogingen die we doen, maar of ons verlangen en onze verwachting van Zijn aanwezigheid de bron zijn van ons handelen.

"Misschien [zo zei don Giussani verder bij diezelfde gelegenheid, in november 1967] zeggen we het niet expliciet, maar we verlangen iets anders meer dan dit. Dit is geen principe – pas op – je kunt dit niet slechts eenmaal als principe bevestigen, het moet een elke dag opnieuw hernomen principe zijn. Het moet een mentale *habitus* zijn, het moet een mentaliteit zijn. Het moet alles onderspannen, het goede en het verkeerde, de verdienste en de fout, de dag en de nacht: "Dag en nacht heb ik op U gewacht". Bedenk in deze zin, alsjeblieft, dat uiteindelijk de oorsprong van dit alles – zowel de oorsprong van een mogelijke afvalligheid of het minder worden van dit wachten, of het feit dat dit verlangen geen mentale *habitus*, geen mentaliteit creëert –, hoe dit alles afhangt van het feit dat we onze oren dichtgestopt hebben tegenover de profetie die ons gedaan is. Want God zendt de profeet om ons te waarschuwen. Onze roeping gaat altijd door een profetie, door de stem van een profeet, altijd. Begrijpen jullie hoe aan de wortel – en zo concretiseert zich, zonder dat het verlangen gebanaliseerd wordt, het 'Kom' waar we het eerder over hadden – een

³¹ HISTORISCH ARCHIEF VAN DE KERKELIJKE ASSOCIATIE MEMORES DOMINI (ASAEMD), *Audio-visuele documentatie*, Adventsretraite van de *Memoires Domini*, Milaan, 19 november 1967; zie ook: A. Savorana, *Vita di don Giussani [Leven van don Giussani]*, uitg. Bur, Milaan 2014, p. 391vv. [vert. m.p.].

³² L. Giussani, *Het religieuze zintuig*, h. 5, par. 9.

niet luisteren naar onze *communio* staat? Want de groep is de profetie, is het punt waar de oproep gedaan wordt, is de plaats waar de oproep gedaan wordt. Hier is de bittere, rotte wortel. En vreemd genoeg kunnen we juist ook hiertegenover een even dubbelzinnige houding hebben; want de groep waarden betekent niet sentimenteel waarden, haar waarden omdat je er hutje mutje bij elkaar zit, elkaar warm houdt, maar waarden wat ze zegt”,³³ dus als oordeel.

Don Giussani heeft niet anders gedaan dan ons voortdurend ertoe op te roepen dag en nacht op Hem te wachten, hetgeen wezenlijk is om te leven. Hoe dikwijls heeft hij, tegenover ons voortdurende terugvallen, ons verraad, ons teruggeroepen, zonder aanstoot te nemen: “Om te begrijpen wat het verraad is, jongens, moeten we denken aan onze verstrooidheid, want het is een verraad om de dagen, de weken, de maanden door te brengen... kijk eens naar gisteravond, wanneer hebben we aan Hem gedacht? Wanneer hebben we ernstig aan Hem gedacht, met ons hart, in de afgelopen maand, in de afgelopen drie maanden, van oktober tot nu? Nooit. We hebben niet aan Hem gedacht zoals Johannes en Andreas aan Hem dachten terwijl ze Hem zagen spreken. Als we vragen gesteld hebben over Hem, was het nieuwsgierigheid, analyse, behoefte aan analyse, aan onderzoek, aan verheldering, aan verduidelijking. Maar dat we aan Hem dachten zoals iemand die echt verliefd is denkt aan de persoon op wie hij verliefd is... niet éénmaal! Zuiver, als zuiver verlangen naar het goede”.³⁴ Hoe zelden gebeurt het ons dat we aan Hem denken als aan een aanwezige, beminde Aanwezigheid! We zouden maar de vergelijking hoeven te maken met de leerlingen in de dagen vlak na Pasen, nadat ze Hem verzezen hadden gezien: wat beheerste hun gedachte, wat overheerste in hun blik? Ze waren allen gegrepen door een Aanwezigheid die hun angst en verdriet wegnam. Iemand schreef me: “Ik las toevallig deze eenvoudige brief van Emily Dickinson aan een vriendin. Het heeft me getroffen, omdat ik er heel bondig de nostalgie naar Christus in beschreven zag: ‘*Morning without you is a dwindled Dawn* [Zonder jou is de ochtend een omgekeerde dageraad]’. In alle verwarring verandert enkel de genegenheid voor Hem het leven en zonder Hem heeft het leven minder smaak – *a dwindled Dawn*’.”³⁵

In 1982 zei don Giussani tot de deelnemers aan de eerste Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit, kijkend naar de gezichten van veel aanwezigen, denkend aan de frisheid van de ontmoeting die hen veroverd en dáár gebracht had: “Wie weet of we

³³ ASAEMD, *Audiovisuele documentatie*, Adventsretraite van de *Memores Domini*, Milaan, 19 november 1967 [vert. m.p.].

³⁴ L. Giussani, *Si può vivere così? Uno strano approccio all'esistenza cristiana [Kan men zo leven? Een vreemde benadering van het christelijke bestaan]*, uitg. Rizzoli, Milaan 2007, p. 329 [vert. m.p.].

³⁵ Vgl. “April 1885, (L 981)”, in: *The Letters of Emily Dickinson*, door Thomas H. Johnson en Theodora Ward, uitg. The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge MA 1958.

nog ontroerd raken, zoals we in Varigotti ontroerd werden, in het begin”, dat wil zeggen bij het begin van GS. En hij vervolgde: “Jullie zijn groot geworden: terwijl jullie je verzekerd hebt van een menselijke capaciteit in jullie beroep is er, mogelijk, een verwijdering van Christus (vergeleken met de emotie van vele jaren geleden, van bepaalde omstandigheden van vele jaren geleden vooral) [...] het is of Christus ver was van het hart”.³⁶

En wij? Nemen wij de dringende behoefte waar om vergeven te worden, opnieuw omhelsd, vanwege al ons vallen, vanwege onze verstrooidheid, vanwege onze medeplichtige vergeetachtigheid die onze dagen binnengaat, vanwege ons verraad, vanwege onze miserie? Wat overheerst in ons leven – in ons denken en in onze blik – in deze periode van verwarring, van verlorenheid? Voelen wij de behoefte aan Zijn barmhartigheid? Sint Bernardus drukt het goed uit met deze zin: “De mens vangt aan met zijn waarheid in de erkenning van zijn miserie”.³⁷

Maar de erkenning van onze miserie is niet voldoende; het tekent het begin van ons waarworden, maar het is niet voldoende. Want bij vele gelegenheden beseffen we hoezeer het onvoldoende is. Er is iemand nodig die in ons de behoefte wakker roept om vergeven te worden.

Daartoe roept het Jaar van de Barmhartigheid ons op, als gelegenheid om ons ervan bewust te worden hoezeer we het nodig hebben dat Hij zich buigt over onze verstrooidheid, over onze wonden, om ons opnieuw aan te trekken, zoals de leerlingen na de schok van Zijn lijden en dood. Het is alsof we nodig hebben waar Dostojevski over spreekt: “Wilt u echter dat zijn straf werkelijk verschrikkelijk, bedreigend is, de ergste straf die je je kunt voorstellen, om hem zo te redden en zijn ziel voorgoed te doen herrijzen? Als dat zo is, bedelft u hem dan onder uw barmhartigheid! En u zult zien, u zult horen hoe zijn ziel gaat beven en in ontzetting vraagt: ‘Heb ik de kracht om deze genade te dragen, kan ik zoveel liefde aan, ben ik haar waardig’?”³⁸ Dat is wat God met ons doet: ons een jaar lang “bedelven” onder Zijn barmhartigheid, zodat wij aan het eind van het jaar zekerder zijn van deze barmhartigheid en zo van Hem kunnen getuigen.

We moeten groeien in de ‘overtuiging van de barmhartigheid’. Daarom is het beter voor ons als we luisteren naar de stem van de paus, de profeet die God ons gegeven heeft om Zijn volk te leiden in deze tijd van epocale veranderingen. “Dit Buitengewone Jaar is ook een genadegave. Binnengaan door de heilige Deur betekent de diepte van de barmhartigheid van de Vader te ontdekken die allen ontvangt en eenieder persoonlijk tegemoet gaat. Hij is het die jou zoekt! Hij is het die ons

³⁶ L. Giussani, “La familiarità con Cristo [De vertrouwdheid met Christus]”, in: *Tracce-Litterae communionis*, februari 2007, p. 2 [vert. m.p.].

³⁷ “*Primum veritatis gradus est, primum seipsum attendere, seu propriam miseriam agnoscere*” (H. Bernardus van Clairvaux, *De gradibus humilitatis et superbiae*, PL 182, col. 948).

³⁸ F. Dostojevski, *De broers Karamazov*, uitg. G.A. van Oorschot, Amsterdam 2009, p. 909.

tegemoet gaat! Het zal een Jaar zijn waarin we moeten *groeien in de overtuiging van de barmhartigheid*. Hoeveel onrecht doen we God en zijn genade wanneer we vooral verklaren dat de zonden gestraft worden door zijn oordeel, zonder daarentegen eerst te zeggen dat ze vergeven worden door zijn barmhartigheid (vgl. H. Augustinus, *De praedestinatione sanctorum*, 12,24)! Ja, zo is het echt. We moeten de barmhartigheid voor het oordeel laten uitgaan, en in elk geval zal het oordeel van God altijd in het licht van zijn barmhartigheid zijn. Ons door de Heilige Deur gaan moge ons daarom *deelgenoten* laten voelen *van dit mysterie van liefde, van tederheid*. Laten we elke vorm van angst en vrees afleggen, want die past niet bij wie bemind is; laten we veeleer *de vreugde van de ontmoeting* beleven *met de genade die alles omvormt*".³⁹

In ons moet de zekerheid groeien dat de barmhartigheid het enige ware antwoord is op de situatie van de mens van vandaag, op het geweld, op de wonden, op de moeite en op de tegenstellingen waar we doorheen moeten.

De paus onderstreept aldus de dringende noodzaak van de barmhartigheid: "Sterk in ons de vreugde te voelen omdat we door Jezus teruggevonden zijn, die als Goede Herder ons is komen zoeken toen we verdwaald waren".⁴⁰ En hij legt uit dat dit "het doel [is] dat de Kerk zich in dit Heilig Jaar stelt. Zo zullen we in onszelf de zekerheid versterken dat de barmhartigheid echt kan bijdragen tot het opbouwen van een meer menselijke wereld. Vooral in onze tijd, waarin vergiffenis een zeldzame gast is in het menselijk leefmilieu, wordt de oproep tot barmhartigheid dringender en wel overal: in de maatschappij, in de instellingen, op het werk en ook in het gezin".⁴¹

Enkel wanneer we deze zekerheid bereiken, die ons door alle angst, eenzaamheid, twijfel heen laat gaan, zullen we de enorme uitdagingen van deze epocale verandering het hoofd kunnen bieden, met het enige wapen dat werkt, het getuigenis, het ultieme doel van het Heilig Jaar: "Daarom heb ik een *Buitengewoon Jubileum van de Barmhartigheid* afgekondigd [...] om het getuigenis van de gelovigen sterker en doeltreffender te maken",⁴² zoals Jezus deed met de leerlingen.

"Is het naïef te geloven dat dit de wereld kan veranderen?" Het is alsof de paus vooruitloopt op onze vragen! "Ja, menselijk gesproken is het dwaas, maar 'De dwaasheid van God is wijzer dan de mensen en de zwakheid van God is sterker

---

³⁹ Franciscus, *Buitengewoon Jubileum van de Barmhartigheid: Preek tijdens de Heilige Mis en Opening van de Heilige Deur*, 8 december 2015.

⁴⁰ Franciscus, *Preek tijdens de Eerste Vespers op de zondag van de Goddelijke Barmhartigheid*, 11 april 2015.

⁴¹ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

⁴² Franciscus, *Misericordiae vultus. Bul met de afkondiging van het buitengewoon Jubileum van de barmhartigheid*, 11 april 2015, n. 3.

dan de mensen' (1 Kor 1, 25)".⁴³ Het is deze overtuiging van sint Paulus die paus Franciscus ertoe bracht tot de bisschoppen van Mexico te zeggen: "De enige kracht die in staat is het hart van de mensen te veroveren is de tederheid van God. Wat bevoert en aantrekt, wat buigt en overwint, wat opent en ontketent is niet de kracht van de instrumenten of de hardheid van de wet, maar de almachtige zwakheid van de goddelijke liefde, die onweerstaanbare kracht is van zijn zoetheid en de onomkeerbare belofte van zijn barmhartigheid". Maar "als onze blik er niet van getuigt Jezus gezien te hebben, dan worden de woorden die we ons van Hem herinneren slechts loze stijlfiguren. Misschien drukken ze de nostalgie uit van hen die de Heer niet kunnen vergeten, maar het is hoe dan ook slechts het gestamel van wezen bij het graf. Woorden die uiteindelijk niet in staat zijn te verhinderen dat de wereld verlaten is en gereduceerd tot de eigen wanhopige kracht".⁴⁴

Staan we toe dat in deze dagen ons hart zich opent voor deze barmhartigheid, door te luisteren, door de stilte te respecteren, opdat dat wat we horen, ons moge veranderen, en Zijn aanwezigheid in ons moge overheersen, zoals ze het leven van de leerlingen na de verrijzenis overheerste. Als we samen zijn, dan is dat om elkaar hierin te ondersteunen.

---

⁴³ Franciscus, *Algemene audiëntie*, 9 december 2015.

⁴⁴ Franciscus, *Toespraak tijdens de ontmoeting met de Bisschoppen van Mexico*, Mexico-Stad, Mexico, 13 februari 2016 [vert. m.p.].

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: 1 Joh 1,5-2,2; Ps 102 (103); Mt 11,25-30

PREEK VAN E.H. STEFANO ALBERTO

Laten we, terwijl we onze eigen persoon, onze dierbaren en heel ons dierbare land Italië toevertrouwen aan haar patroonheilige, Catharina van Siëna, ons afvragen waarom *eenkje*, een jonge vrouw het instrument bleek te zijn voor de eenheid van de Kerk, om de paus terug naar Rome te brengen, een instrument van vrede temidden van broedermoorden, toen zoals nu. Giussani antwoordt met andere, zojuist gehoorde woorden, maar de substantie is dit: “Dag en nacht heb ik op U gewacht”, heb ik U gezocht, o Christus. Dit is de mogelijkheid voor eenieder van ons op dit objectieve moment van genade: ‘verstandig’ blijven, dat wil zeggen vol van wat we al weten, of vragen opnieuw klein te worden, opnieuw kind te worden in het luisteren en in de stilte, en vooral in het enthousiasme, wat onze geschiedenis, ons heden ook moge zijn, in het enthousiasme tegenover deze uitnodiging: “Komt allen tot Mij die uitgeput zijt en onder lasten gebukt, en Ik zal u rust en verlichting schenken. Neemt mijn juk op uw schouders en leert van Mij: Ik ben zachtmoedig en nederig van hart; en gij zult rust vinden voor uw zielen”.

Zaterdagochtend 30 april

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Franz Schubert, Sonate voor arpeggione en piano, D 821
Mstislav Rostropovich, cello – Benjamin Britten, piano
“Spirto Gentil” n. 18, Decca*

Don Pino. Wanneer we kijken naar de engel die de boodschap brengt aan deze jonge vrouw, wanneer we kijken naar het ‘ja’ van Maria, roepen we geen feit uit het verleden op, maar gaan we binnen in het heden, in dit uur, in de mogelijkheid om te leren, zoals ons gisteren gezegd is met het citaat van paus Franciscus, “kiezen voor ‘wat God het meest welgevallig is’, zonder te denken dat iets anders belangrijker is of meer voorrang verdient. Niet is belangrijker dan te kiezen ‘wat aan God het meest welgevallig is’, dat wil zeggen zijn barmhartigheid, zijn liefde, zijn tederheid, zijn omhelzing, zijn liefkozingen!”

Angelus

Lauden

■ EERSTE LES

Julián Carrón

“De harts slag [van God] is zijn medelijden voor jouw nietigheid”

“Onder zijn patina van zelfverzekerdheid en eigengerechtigheid [verbergt] de mens van vandaag een diepe kennis van zijn wonden”.⁴⁵ Daarom verwacht hij – dat wil zeggen eenieder van ons – de barmhartigheid. Hieruit ontstaat de dringende behoefte onszelf onder te dompelen in deze geschiedenis van barmhartigheid, de enige die ons naar onze wonden kan laten kijken, onszelf kan laten omhelzen. Deze geschiedenis opnieuw doorlopen is geen pure herinnering aan een verleden: het is steeds meer binnengaan in de kennis van die Aanwezigheid zonder welke het ons onmogelijk zou zijn naar ons eigen leven te kijken.

---

⁴⁵ *Intervista a S.S. il papa Emerito Benedetto XVI sulla questione della giustificazione per la fede [Interview met Z.H. emeritus paus Benedictus XVI over de kwestie van de rechtvaardiging door het geloof]*, in: *Per mezzo della fede [Door middel van het geloof]*, op.cit., p. 127 [vert. m.p.].

1. Gods barmhartigheid

“Het behaagde God niet zijn volk te redden met dialectiek”,⁴⁶ zegt sint Ambrosius. De dialectiek helpt niet om onze wonden te genezen. God, die ons geschapen heeft, weet dat goed. En inderdaad is het begin van de door God bewerkte verlossing een daad van medelijden. Het vertrekpunt is een beweging van ontroering, van liefde, van compassie. God gaat de geschiedenis binnen omdat hij medelijden heeft met Zijn volk.

“Jahwe sprak [tot Mozes]: ‘Ik heb de ellende van mijn volk in Egypte gezien, de jammerklachten om zijn onderdrukkers gehoord; ja, Ik ken zijn lijden. Ik daal af om mijn volk te bevrijden [...]. Het geweeklaag van de Israëlieten is nu tot Mij doorgedrongen en Ik heb ook gezien hoezeer de Egyptenaren hen onderdrukken. Ga er dus heen, Ik zend u naar Farao. Gij moet mijn volk, de Israëlieten, uit Egypte leiden’. Maar Mozes sprak tot God: ‘Wie ben ik dat ik naar Farao zou gaan en dat ik de Israëlieten uit Egypte zou leiden?’ God antwoordde hem: ‘Ik zal u bijstaan, en dit is het teken dat Ik het ben die u zendt: als gij het volk uit Egypte hebt geleid, zult ge mij vereren op deze berg’”.⁴⁷

Dit is “de oerervaring van het uitverkoren volk”, schrijft Johannes Paulus II in zijn *Dives in misericordia*. “Jahwe heeft de ellende van zijn tot slavernij gebrachte volk gezien, zijn roepen gehoord, zijn angsten bespeurd en Hij heeft besloten het te bevrijden (vgl. *Ex* 3,7v.). In deze door Jahwe verrichte verlossingsdaad kon de profeet zowel zijn liefde als zijn medelijden zien (vgl. *Js* 63,9). In feite wordt hier de veiligheid van het hele volk en van ieder van zijn leden verzekerd: in de goddelijke barmhartigheid die in alle rampspoed mag afge-meekt worden”.⁴⁸

Ik vraag jullie dringend aan geen van deze uitdrukkingen voorbij te gaan, want zonder deze barmhartigheid is er geen veiligheid, is er geen vast steunpunt, zo groot is onze broosheid: zoals onze dagen bewijzen, na een ogenblik, na een moment van euforie, stort alles in. Daarom is kijken naar de wederwaardigheden van het volk van Israël, het beschouwen van de weg van zijn geschiedenis, cruciaal voor ons, niet eenvoudigweg een versiering bij het leven. In de verhalen van de Bijbel zien we het volk leven van de gedachtenis van wat zijn geschiedenis gekneet heeft.

Het volk van Israël leeft van de gedachtenis van het bevrijdende, reddende handelen van God, zoals de woorden van de profeet Jesaja laten zien: “De blijken van Jahwe’s trouw wil ik bezingen, de roemvolle daden van Jahwe, alles wat Jahwe

⁴⁶ St. Ambrosius, *De fide*, I,42 [vert. m.p.].

⁴⁷ *Ex* 3,7-12.

⁴⁸ Johannes Paulus II, encycliciek *Dives in misericordia*, 4.

voor ons heeft gedaan, zijn grote goedheid voor Israëls huis, de barmhartigheid die Hij ons bewees”,⁴⁹ dat wil zeggen de oneindige grootheid van Zijn genade.

Wat is de oorsprong van een dergelijk handelen van God? Zijn innige “mededogen en [...] erbarmen”,⁵⁰ zegt dezelfde Jesaja. God is in zijn diepste innerlijk dit mededogen en erbarmen voor onze bestemming. Gods handelen is niet de reactie van een moment tegenover de miserie van Zijn volk. Zijn initiatief maakt deel uit van de geschiedenis van een voorkeur, die beschreven wordt met de term ‘Verbond’. Daarom kon Hij niet onverschillig blijven voor de klacht van de Israëlieten. “Nu heb Ik het weeklagen gehoord van de Israëlieten die door de Egyptenaren tot slaven gemaakt zijn, en ben Ik mijn verbond indachtig”.⁵¹

Het verbond dat hij gesloten had met Abraham hield een belofte in: “Als gij aan mijn woord gehoorzaamt en mijn verbond onderhoudt,” dus deze band met de joden, “dan zult ge [...] van alle volken op bijzondere wijze mijn eigendom zijn”,⁵² dat wil zeggen een unieke voorkeur.

Wat zou je, gegeven de tekens van deze ongehoorde voorkeur, voor antwoord verwachten van wie die tekens gezien, gekregen en ervaren had? “Je leven [te] leven”, zegt Giussani, “op de aanwijzingen van God”.⁵³ Het eerste van de Tien Geboden drukt dat duidelijk uit: het is niet allereerst een plicht die vervuld moet worden, maar een uitnodiging om je aan Hem te hechten. Het eerste gebod ontleent heel zijn licht aan de gebeurtenis van bevrijding en verlossing die God gerealiseerd heeft jegens zijn volk. Wat kon het volk van Israël, dat God met krachtige arm en spectaculaire tekens, uit Egypte geleid had, voor intelligenteren doen dan Hem te erkennen? “Ik ben Jahwe uw God, die u heb weggeleid uit Egypte, het slavenhuis. Gij zult geen andere goden hebben, ten koste van Mij”.⁵⁴ Wat is er redelijker dan te beantwoorden aan zijn liefde? “Luister, Israël, Jahwe is onze God, Jahwe alleen! Gij moet Jahwe uw God beminnen met heel uw hart, met heel uw ziel en met al uw krachten. De geboden die ik u heden voorschrijf, moet ge in uw hart prenten. Ge moet er met uw kinderen telkens opnieuw over spreken, wanneer ge thuis zijt en onderweg, als ge slapen gaat en opstaat”. Zou je iets boeienders kunnen doen? “Bind ze als een teken op uw hand en als een band op uw voorhoofd. Grif ze in de deurposten van uw huis en op de poorten van uw stad”.⁵⁵

⁴⁹ Js 63,7.

⁵⁰ Js 63,15.

⁵¹ Ex 6,5.

⁵² Ex 19,5.

⁵³ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gezicht van de mens]*, uitg. Rizzoli, Milaan 1995, p. 33.

⁵⁴ Ex 20,2-3.

⁵⁵ Dt 6,4-9.

De gedachtenis is de voorwaarde voor het nieuwe leven dat ontstaat uit deze gebeurtenis van bevrijding. Dit is wat we nodig hebben: ons onder te dompelen in deze gedachtenis, die niet eenvoudigweg de herinnering is van een verleden. Want de bevrijding is opgetekend in het verleden, maar Degene die zich in het verleden geopenbaard heeft is *de Heer*, die altijd blijft.

Echter, vrijwel onmiddellijk laat het volk, zózeer uitverkoren – niet te vergelijken met enig ander volk – zijn ware gezicht zien. We moeten het onder ogen zien. “Ik zie nu hoe halsstarrig dit volk is”,⁵⁶ zegt de Heer tot Mozes. Dat blijkt uit het feit dat “ze [...] nu al [zijn] afgeweken van de weg die Ik hun had voorgeschreven: ze hebben een stierebeeld gemaakt, ze buigen zich daarvoor neer, ze dragen er offers voor op en schreeuwen: ‘Israël, dit is de god die u uit Egypte heeft geleid’”,⁵⁷ de levende God vervangend door een detail. Het is de dynamiek van de afgod, hier zonneklaar beschreven: het kalf wordt geïdentificeerd met God, de mens buigt zich ervoor neer, draagt er offers voor op en zegt: “Israël, dit is de god die u uit Egypte heeft geleid”.

De ontsteltenis van God tegenover deze houding, ontroert: “Wat voor verkeers vonden uw voorvaderen in Mij, dat ze van Mij weg zijn gegaan, achter wind zijn aangelopen, en wind zijn geworden?”⁵⁸ Alsof God zich op de een of andere manier zou willen rechtvaardigen voor het volk dat het Verbond verraden heeft.

Tegenover dat verraad had God Israël kunnen laten schieten, het ten prooi laten aan zijn nietigheid, aan zijn grillen, zoals psalm 81 laat doorschemeren: “Ik, Jahwe, ben uw God, die u uitgeleid heeft uit Egypte; open wijd uw mond: Ik stil uw honger. Maar mijn volk hoorde niet naar mijn stem, Israël ging tegen Mij in: toen liet Ik hen, in hun verstoktheid van hart, hun eigen voornemen volgen”.⁵⁹

Maar onmiddellijk na deze woorden uitgesproken te hebben, in plaats van toe te geven aan Zijn woede, begint God weer te bedelen om de liefde van Zijn volk; Hij kan het niet vermijden: “Dat toch mijn volk Mij verstond, Israël wilde gaan langs mijn wegen! Aanstonds [!] sloeg Ik zijn vijanden neer, was mijn hand tegen zijn achtervolgers. De haters des Heren – zij zouden het nederig hulde bewijzen. Zijn tijd was gekomen – voorgoed! En hoe zou Ik het voeden met kostelijke tarwe, met vloeiende honing had Ik het verzadigd”.⁶⁰ Aanstonds! Zodra we maar het kleinste teken geven, komt Hij aanrennen, zet Hij zich voor ons in, wat er ook gebeurd moge zijn. Daarom moeten we heel de geschiedenis van Israël opnieuw doorlopen: want het is de geschiedenis van eenieder van ons; als we haar niet

---

⁵⁶ *Ex* 32,9.

⁵⁷ *Ex* 32,8.

⁵⁸ *Jr* 2,5.

⁵⁹ *Ps* 81,11-13.

⁶⁰ *Ps* 81,14-17.

van A tot Z doorlopen, als we er niet doorheen gaan, zal alles ons bang maken en zeggen we tenslotte: “Het is niet mogelijk!” Wat heeft paus Franciscus gelijk wanneer hij zegt dat wij denken dat een verlossing uit onze fout, een omhelzing die ons vergeeft, onmogelijk is.

Maar zonder de barmhartigheid is er geen mogelijkheid van een weg voor het volk, is er geen mogelijkheid van een relatie tussen God en de mens. Zo is in de geschiedenis deze strijd binnengegaan tussen de liefde van God, die nooit ophoudt de mens te zoeken, en de onwilligheid van de mens; het is een strijd tussen voorkeur en weerstand, tussen Gods voorkeur en de weerstand van de mens; een strijd tussen zichzelf en de mysterieuze maat die zichtbaar geworden is in de geschiedenis van het volk. “Het passende criterium voor het handelen van de mens is God [...]. Maar de mens probeert vanaf het begin zijn beeld van schepsel dat ‘naar de gelijkenis’ van God gemaakt is, van zijn aard te ontdoen, probeert het leven naar zijn eigen hand en maat te zetten, hetgeen in min of meer spitsvondige en complexe vormen niets anders is dan de reactiviteit van het moment, of die zich nu voordoet als gemoedstoestand, als instinct, of als opinie [...]. De algemene leugen op het niveau van het bewustzijn is een bekoring ook voor dat kleine volk dat God zich gekozen heeft, maar hij manifesteert zich op dramatischer wijze, als strijd tussen *zichzelf* en de mysterieuze maat: het is alsof de mens moest wandelen, geheel toevertrouwd aan iets wat overeenstemt met geen enkele menselijke maat en pas vreugde vond nadat hij zich toevertrouwde; [wat een vrede wanneer we ons overgeven!] maar meestal [gebeurt dat niet:] is het moeite, weerstand, opstand”.⁶¹

Tegenover deze verwoede koppigheid van de mens is God ‘gedwongen’ zijn innige liefde, mededogen, erbarmen en barmhartigheid te laten zien. Precies zoals jullie, ouders, zoals een moeder doet tegenover de koppigheid van haar kind: of ze gooit het tegen de muur of ze moet heel haar innige moederlijkheid naar boven laten komen. Ofschoon het volk weerstand blijft bieden, slaagt God er niet in het in de steek te laten: “Toen Israël nog jong was, kreeg Ik hem lief en uit Egypte heb Ik hem geroepen, mijn zoon. Maar hoe Ik hem ook riep, zij liepen van Mij weg, ja, zij brachten offers aan de Baäls en brandden wierook voor de godenbeelden, en dat terwijl Ik toch degene ben die Efraim heeft leren lopen, die hem bij zijn armen heeft gevat. Zij echter *wilden maar niet weten* dat Ik het was die hen behoevde. Met zachte leidsels heb Ik hen gemend, met teugels van liefde. Ik was voor hen als degenen die het juk optillen wanneer het tegen de kaken drukt. Ik reikte hem zijn voedsel toe. [...] Mijn volk verhangt zich aan zijn ontrouw jegens Mij; zij roepen Baäl wel aan, maar die maakt hen niet los uit de strop. Hoe zou Ik

⁶¹ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gelaat van de mens]*, op. cit., p. 33 [vert. m.p.].

echter u kunnen prijsgeven, Efraim, u kunnen overleveren [aan anderen], Israël? [...] Mijn hart slaat om, heel mijn binnenste wordt week”.⁶²

Maar de passage waarin deze strijd tussen de voorkeur van God en de weerstand van de mens misschien wel het meest dramatisch wordt uitgedrukt, is het 16^e hoofdstuk van Ezechiël, dat paus Franciscus en don Giussani zo raakt:

“Het woord van Jahwe werd tot mij gericht: ‘Mensenkind, houd Jeruzalem haar gruweldaden voor ogen. Ge moet zeggen: Zo spreekt Jahwe de Heer tot Jeruzalem: Naar afkomst en geboorte ben je uit het land van Kanaän; je vader was een Amoriet, je moeder een Hethitische. Toen je geboren was werd je navelstreng niet doorgeknipt; je werd niet met water gewassen, ter reiniging; je werd, toen je ter wereld kwam, niet met zout ingewreven noch in doeken gewikkeld. Niemand had medelijden met je of ontfermde zich over je om voor je te zorgen. Op de dag van je geboorte werd je in het vrije veld te vondeling gelegd, omdat men aan jouw leven geen waarde hechtte. Toen kwam Ik langs je en toen Ik zag hoe je daar lag te trappelen in je bloed, sprak Ik tot je: ‘Blijf leven! Blijf leven!’ sprak Ik tot jou, terwijl je lag te trappelen in je bloed. Onder mijn zorgen groeide je op als een veldbloem; je groeide op, werd groot en zeer schoon; je borsten werden rond en je haar groeide, maar je was nog altijd moedernaakt. Toen Ik weer langs kwam, zag Ik dat voor jou de tijd van de liefde was gekomen. Ik spreidde de slip van mijn mantel over je uit en bedekte je naaktheid. Ik zwoer je trouw en ging een verbintenis met je aan; je werd de mijne [door de verovering van Jeruzalem door koning David], luidt de godsspraak van Jahwe de Heer. Ik waste je met water, reinigde je van het bloed en zalfde je met olie. Ik kleedde je in bonte kleren, gaf je sandalen van het fijnste leer, bond je een linnen hoofdband om en gaf je een sluier van fijne stof”. De volgende verzen beschrijven hoe God Jeruzalem kleedt als een bruid: “Ik tooide je met sieraden, deed armbanden om je polsen en een snoer om je hals. Ik gaf je een ring in je neus, hangers aan je oren en een diadeem op je hoofd [allemaal details die deze zorg beschrijven die God heeft voor zijn volk]. Je was getooid met goud en zilver; je kleding was van linnen, fijne stof en bonte weefsels; je voedsel werd bereid met het fijnste meel, met honing en olie. Je werd buitengewoon mooi, een koningin gelijk. De roem van je schoonheid verspreidde zich onder de volken, want volmaakt was de luister die Ik je verleend had, luidt de godsspraak van Jahwe de Heer”. Maar dan verandert er iets in de relatie met God, de beminde vrouw gooit zichzelf weg: “Maar je schoonheid maakte je al te vrijmoedig en je ging munt slaan uit je faam; je bekoorlijkheid bood je aan iedere voorbijganger die maar wilde te koop aan [om te zeggen hoe Jeruzalem – de bruid dus – vervallen is tot afgodendienst, gebruikt de profeet het beeld van de ontuchtige vrouw]. Met je bonte kleren versierde je de offerhoogten om daar ontucht

⁶² *Hos* 11,1-4.7-8. Onze cursivering.

te plegen. [...] Je nam de gouden en zilveren sieraden die Ik je geschonken had, maakte er mannenbeelden van en pleegde daar ontucht mee [wat God zijn bruid, Jeruzalem, gegeven had als teken van zijn grenzenloze liefde, reduceert zij tot afgod, aan de afgod vragend wat de afgod niet kan geven]. Je nam je kleren van bonte weefsels en hulde ze daarin; mijn olie en reukwerk heb je ze voorgezet; het voedsel dat Ik je gegeven had, bereid met het fijnste meel, met honing en olie, heb je ze voorgezet als een geurige gave, luidt de godsspraak van Jahwe de Heer”.⁶³

Luisteren we naar hoe paus Franciscus spreekt over deze passage: “Ik was altijd al diep geraakt bij het lezen van het verhaal over Jeruzalem, zoals dat wordt verteld in de Bijbel, in hoofdstuk 16 van het boek Ezechiël. [...] Ik kan mijn leven lezen aan de hand van [dat] hoofdstuk. Als ik die pagina’s lees, heb ik het gevoel dat het allemaal speciaal voor mij geschreven is”.⁶⁴

Voor don Giussani wordt in deze hoogst dramatische tekst “de weg van het bezit van de mens door God en van het antwoord van de mens, op rauwe en gepassioneerde wijze uitgebeeld. God spreekt tot zijn volk. [...] Hier wordt duidelijk dat de houding van de mens opstandig is, om zijn reactiviteit, zijn instinctiviteit te kunnen bevestigen”.⁶⁵

Door het Verbond met God af te wijzen, zijn, zoals Jeremia zegt, de kinderen van Israël “achter wind [...] aangelopen, en wind [...] geworden”.⁶⁶ Met een beeld maakt de profeet de onredelijkheid van het volk duidelijk: “Mij hebben ze verlaten, de bron van levend water, en ze hebben regenbakken gehouwen, vol barsten en die geen water houden”.⁶⁷ Met de woorden van don Giussani kunnen we zeggen: “Dat is het verdwijnen van het gezond verstand en van de intelligentie”,⁶⁸ hetgeen we allemaal in ons leven hebben ervaren.

Maar de eigen weigering en de verwoestende gevolgen daarvan voor je leven te beseffen, is het eerste teken van een openheid voor God. “Waarnemen hoezeer wij weerstand bieden tegen de waarheid van onszelf als mensen, dus zondebesef hebben, is het pedagogisch belangrijkste van het leven, omdat het ons openstelt voor de ware God. Zondigen is je gedragen als heer van je eigen leven, en dat erkennen betekent het feit benaderen dat de maat, het criterium, de heerschappij van het leven bij het mysterie van God berust”.⁶⁹ Laten we onze reactie tevenover

⁶³ Ez 16,1-19.

⁶⁴ Franciscus, *De naam van God is genade. De paus in gesprek met Andrea Tornielli*, op.cit., pp. 30-32.

⁶⁵ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gelaat van de mens]*, op. cit., pp. 34-35 [vert. m.p.].

⁶⁶ Jr 2,5.

⁶⁷ Jr 2,13.

⁶⁸ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gezicht van de mens]*, op.cit., p. 36 [vert. m.p.].

⁶⁹ *Ibidem*, pp. 37-38 [vert. m.p.].

ons kwaad vergelijken met deze opmerking van don Giussani. Zondebesef te hebben, de weerstand tegen de waarheid van onszelf waar te nemen, is wat ons opent voor de aanwezigheid van God, is daarom pedagogisch gezien het belangrijkste van het leven. Niet alleen aan het begin, maar altijd. Want als we die Aanwezigheid eenmaal ontmoet hebben, blijven we fouten maken. Hier poneert zich het alternatief waar Péguy over spreekt, tussen de miserie die “niet christelijk meer is”⁷⁰ en christelijke miserie: we kunnen tegenover onze fouten staan en ons opvretten van woede of teleurgesteld zijn omdat we een fout gemaakt hebben, en dat blokkeert ons, ofwel we kunnen zondebesef hebben, hetgeen altijd de relatie met een Ander impliceert waarin je tekortgeschoten bent, de referentie aan die Aanwezigheid die we niet meer uit ons zondarenleven kunnen uitwissen.

“God openbaart in de geschiedenis de mens in zijn diepe verdeeldheid tussen wat [van nature] dorst heeft naar het oneindige, en zijn bestaan dat wandelt in contradictie, want zijn norm is niet het mysterie, maar zijn eigen ijdelheid”. Maar “ook dit” – deze blik van don Giussani op het menselijke is indrukwekkend – “is pedagogie voor de mens, om te begrijpen wat God voor hem is, om het gelaat van zijn eigen betekenis te zien. God is voor de mens – zoals de mens geroepen is het te begrijpen, door zich te vereenzelvigen met zijn betekenis en met zijn bestemming – medelijden, barmhartigheid”.⁷¹ Als wij niet voortdurend naar deze barmhartigheid terugkeren, krijgt onze woede de overhand.

Daarom zegt don Giussani dat we “dit woord [barmhartigheid] [niet] goed [kunnen] begrijpen, wanneer het zich in de geschiedenis op definitieve wijze zal uitspelen [dat wil zeggen wanneer het zich ten volle in Jezus zal openbaren], als we de grote doortocht van de profetie van Israël niet meegemaakt hebben”.⁷² Dit is geen historische versiering om bij Jezus te komen, maar de grote doortocht die God zijn volk heeft laten maken en waarmee wij ons moeten vereenzelvigen. Want “wie niet bereid is op enigerlei wijze de geschiedenis van het volk van Israël te herbeleven, met al zijn accenten en al zijn drama’s, zal moeilijk de christelijke ervaring kunnen begrijpen”.⁷³ Wij zullen Christus niet begrijpen als we de geschiedenis van Israël niet doorlopen.

De geschiedenis van Israël is een geschiedenis als die van ons, vol ruimte, tijd, omstandigheden, teruggavallen, opnieuw beginnen, en we moeten haar zien, met de

---

⁷⁰ Ch. Péguy, “Dialogo della storia con l’anima carnale (o Véronique) [Dialogo van de geschiedenis met de vleeselijke ziel (of Véronique)”, in: *Lui è qui. Pagine scelte [Hij is hier. Bloemlezing]*, uitg. Bur, Milaan 2009, p. 103 [vert. m.p.].

⁷¹ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gezicht van de mens]*, op. cit., pp. 38-39 [vert. m.p.].

⁷² *Ibidem*, p. 39 [vert. m.p.].

⁷³ L. Giussani, *Che cos’è l’uomo perché te ne curi [Wat is de mens dat Gij aan hem denkt]?*, uitg. San Paolo, Cinisello Balsamo 2105, p. 11 [vert. m.p.].

hand aanraken. Laten we de blik richten op het moment waarop, ten tijde van de profeet Jeremia (tegen het einde van de 7e eeuw voor Christus), in al zijn evidentie naar boven komt dat Israël niet in staat is trouw te zijn; het volk bekeert zich niet, ook al roept God het voortdurend op tot bekering en biedt Hij het voortdurend zijn vergeving aan. En als het soms berouw heeft, valt het onmiddellijk daarna weer en corrumpert het, alsof er niets aan te doen is: “Wat doet [het] er toe? Ik ben op die goden gesteld; hen loop ik na”.⁷⁴ Zover gaat de rebellie.

Vanwege zijn koppigheid verkiest Israël een verbond met de omringende rijken en machten boven zijn Verbond met God, en dat zal de oorsprong zijn van een nieuwe ramp. En wat doet God daartegenover? Zich haast overgevend aan de koppigheid van zijn volk, respecteert hij diens vrijheid. Daarop volgt de ramp van de verwoesting van Jeruzalem door Nebukadnezar, het verlies van het land, van de tempel en van de koning, de drie grote geschenken die Jahwe gegeven had; en zo zal Israël de dramatische ervaring opdoen van ver te zijn van zijn Heer.

Het zou een totale mislukking lijken. Maar “God faalt niet”, zegt paus Benedictus. “Of, preciezer gezegd: aanvankelijk faalt God altijd, laat Hij de vrijheid van de mens bestaan, en deze zegt voortdurend ‘nee’. Maar de fantasie van God, de scheppende kracht van zijn liefde is groter dan het ‘nee’ van de mens. Met elk menselijk ‘nee’ wordt er een nieuwe dimensie van zijn liefde aangesproken en vindt Hij een nieuwe, grotere weg om zijn ja tot de mens, tot zijn geschiedenis en tot de schepping, te verwezenlijken”.⁷⁵

Ook op dat moment trekt God zijn Verbond niet in. Hij begint opnieuw. “God wordt nooit verslagen”, zei de toenmalige kardinaal Ratzinger, “en zijn beloften gaan in menselijke nederlagen nooit ten onder, integendeel, ze groeien, zoals de liefde groeit naarmate de geliefde [die meer nodig heeft]”.⁷⁶ Dit is een cruciaal punt, dat onze logica omverwerpt. Wij projecteren op God onze nederlagen en onze parameters voor succes en mislukking. “Maar ik ben God, geen mens”, herhaalt Hij ons. Hij is een ‘Ander’, geen verlengstuk van onszelf. God is anders, anders dan wij. God is God. Daarom begint Hij steeds opnieuw met nieuwe zettingen en houdt hij nooit op initiatieven te nemen richting ons, want hij is niet gebonden aan wat wij ‘succes’ zouden noemen. God meet de werkzaamheid van zijn initiatief niet af aan deze meetlat, want het punt waarin zijn handeling ontstaat is totaal anders: het is zijn innige erbarmen, niet onze nederlagen. Zozeer dat, hoezeer de mens ook nee zegt, hoezeer zijn antwoord altijd inadequaaf is, Hij nimmer ophoudt hem te zoeken. Zoals paus Franciscus zegt: “Hij wordt

⁷⁴ Jr 2,25.

⁷⁵ Benedictus XVI, *Preek tijdens de Heilige Mis met de Bisschoppen van Zwitserland*, 7 november 2006 [vert. m.p.].

⁷⁶ J. Ratzinger, *Oefeningen in geloof, hoop en liefde*, uitg. Lannoo, Tiel 2010, p. 65.

nooit moe steeds opnieuw de pleinen van de mensen af te lopen tot aan het elfde uur toe, om ons zijn uitnodiging van liefde te doen”.⁷⁷

Wanneer het volk van Israël op het donkerste punt van zijn weg komt en alles verloren lijkt te hebben, verschijnt Gods genialiteit in heel haar draagwijdte: de Heer begint te spreken over een Nieuw Verbond. Tenmidden van de zogenoemde Babylonische ballingschap begint God, door Jeremia, Ezechiël en Jesaja, zijn volk iets nieuws te verkondigen. De drie grote profeten roepen tegen iedereen dat iets nieuws aanstaande is. Jesaja schrijft: “Klampt u niet vast aan wat vroeger gebeurd is en geeft niet al uw aandacht aan wat eens is geschied; Zie, iets nieuws ga Ik maken, het is al aan het kiemen, weet gij dat niet?”⁷⁸

Wat voor nieuwheid zou ooit de knoop van de ontrouw van een zó koppig volk kunnen ontwarren, een volk dat zózeer niet in staat is zich definitief te bekeren?

Deze vraag gaat ons aan. Want de ontrouw, de incoherentie, de koppigheid van Israël voelen we aan alsof ze van ons waren, we voelen dat wij die ook hebben. En alleen als we ernstig zijn en trouw aan deze vraag die in ons brandt als een wond, zullen we in staat zijn het antwoord in heel zijn nieuwheid te vatten.

Luisteren we dan naar de verkondiging van de profeten, te beginnen met Jeremia, die inderdaad spreekt van een ‘Nieuw Verbond’. Hoe is dat mogelijk? Vanaf de dag waarop God Zijn Verbond met Mozes gesloten had, had hij er nooit een houdbaarheidsdatum op geplakt. Hoezeer het volk het ook vanaf het begin verdraden had, het keerde toch steeds terug naar dat Verbond.

Maar wat bedoelt Jeremia dan met de uitdrukking ‘Nieuw Verbond’? Waar gaat het over?

“Er komt een tijd – godsspraak van Jahwe – dat Ik met Israël en Juda een nieuw verbond sluit; geen verbond zoals Ik met hun voorvaders gesloten heb, toen Ik hen bij de hand heb genomen om hen uit Egypte te leiden”. En wat onderscheidt dit ‘Nieuwe Verbond’? “Dit is het nieuwe verbond dat Ik in de toekomst met Israël sluit [...]: Ik schrijf mijn wet hun binnenste, Ik grif ze in hun hart. Ik zal hun God, en zij zullen mijn volk zijn. Dan hoeft niemand een ander nog voor te houden: ‘Leer Jahwe kennen’. Want iedereen, groot en klein, kent Mij al – godsspraak van Jahwe –. Ik vergeef hun misstappen, Ik denk niet meer aan hun zonden”.⁷⁹

Ezechiël spreekt van “een nieuw hart en een nieuwe geest”. Voor een jood was dat iets ondenkbaars: want de semitische antropologie beschouwt het hart als de plaats van het bewuste leven, van de gedachtenis, de beslissingen, de rede.

---

⁷⁷ Franciscus, *Toespraak op de ontmoeting met de Bisschoppen van de Verenigde Staten van America*, Washington D.C., VS, 23 september 2015 [vert. m.p.]

⁷⁸ *Js* 43,18-19a.

⁷⁹ *Jr* 31,31-34.

Daarom gaf die uitdrukking – “een nieuw hart” – een andere schepping, een nieuwe schepping aan. Ezechiël wil precies dit onderstrepen: dat Israël een nieuw hart nodig heeft om trouw te kunnen zijn aan zijn God. Maar welke vorm zal deze nieuwigheid hebben, welke historische gestalte zal dit “nieuwe hart” en deze “nieuwe geest” krijgen?

Dit zijn zijn woorden: “Ik zal u terugvoeren uit de volken, u samenbrengen uit alle landen en u leiden naar uw eigen grond. Ik zal u met zuiver water besprenkelen en ge zult rein worden; van al uw ongerechtigheden en van al uw afgoderij zal Ik u reinigen. Ik zal u een nieuw hart geven en een nieuwe geest in u uitstorten; Ik zal het stenen hart uit uw lichaam verwijderen en een hart van vlees geven. Mijn geest zal Ik in u uitstorten en Ik zal ervoor zorgen dat ge mijn wetten nakomt en mijn voorschriften nauwkeurig onderhoudt. Ge zult wonen in het land dat Ik uw vaderen gegeven heb; gij zult mijn volk en Ik zal uw God zijn”.⁸⁰ Het gaat dus om een nieuwe schepping, om de verwekking van een ànder ‘ik’.

Jesaja tenslotte bevestigt Gods bedoeling: een nieuwe schepping te realiseren. “Zie, Ik schep een nieuwe hemel en een nieuwe aarde; en aan wat vroeger is geweest wordt niet meer gedacht, het komt niet meer in de gedachten op: maar vreugde ga Ik voor u scheppen en jubel voor altijd; waarachtig, Jeruzalem wordt door Mij herschapen in een stad vol jubel met een bevolking vol blijdschap”.⁸¹

Waarom is dit Nieuwe Verbond, deze nieuwe schepping, zo cruciaal; waarom is het zo belangrijk dat we een nieuw hart en een nieuwe geest krijgen? Waarom is het noodzakelijk, zoals Jeremia zei, dat de wet het hart van de mens binnengaat? Omdat, zoals paus Benedictus zegt, “de mens [...] nooit eenvoudig alleen van buitenaf verlost [kan] worden”.⁸² Zolang de voorkeur van God niet doordringt tot de diepste diepte van onszelf en van ons wordt, zullen we de voorkeur blijven geven aan afgoden. Maar hoe kan een dergelijke nieuwigheid geschieden? Enkel een gebeurtenis die in staat is het ik ten diepste te raken, volgens de onopvallende wijze van handelen van God – die vrijheid geeft, die liefde geeft en opwekt –, alleen een gebeurtenis die in staat is om het ik zozeer aan te trekken dat zijn erkenning en zijn hechting opgewekt worden, kan het hart van de mens binnengaan zonder hem geweld aan te doen. God heeft dit initiatief genomen, is een gebeurtenis geworden in de geschiedenis, is als mens het leven van de mens binnengegaan, heeft Zichzelf voor hem gegeven, om hem te veroveren, met de kracht van Zijn aantrekking, in de vrijheid, om hem dus van binnenuit te verlossen.

Maar dit nieuwe initiatief van God, die de profetische belofte inhoudt, was verre van pijnloos. Sterker nog, het teken dat God stuurde, ontketende onder het

⁸⁰ Ez 36,24-28.

⁸¹ Js 65,17-18.

⁸² Benedictus XVI, encycliek *Spe salvi*, n. 25.

volk een weerstand zonder weerga, juist vanwege de kracht van de aantrekking en de nieuwheid van het handelen.

2. Het gezicht van de barmhartigheid en het schandaal dat het uitlokt

De verkondiging van het Rijk Gods is het centrum van Jezus' prediking, waarvan het fundamentele element de 'blijde boodschap' van de barmhartigheid is. Deze prediking, die niet slechts een woordelijke verkondiging is maar een handelen, Jezus' in-relatie-treden met mensen die buiten de religieus-morele orde van die tijd vallen, lokt een ontsteltenis uit die wij ons nauwelijks kunnen voorstellen – daarom reduceren wij wanneer we het Evangelie lezen dikwijls de draagwijdte van die ontsteltenis –: de ontsteltenis is dusdanig dat deze Jezus ertoe brengt te verklaren: "Gelukkig is hij die aan Mij geen aanstoot neemt".⁸³

Maar wat doet Jezus dat hij dit schandaal veroorzaakt? Om de redenen van de aanstoot te vatten, moeten we bekijken wie het waren die Hem volgden.

De tegenstanders van Jezus duiden Zijn volgelingen – of minstens enkele ervan – misprijzend aan met uitdrukkingen als "tollenaars en zondaars". Wij lezen over die termen heen alsof het niets was, zonder ze goed te begrijpen. Laten we een ogenblik proberen deze woorden goed in aanmerking te nemen: "tollenaars [een beroep] en zondaars", "tollenaars en ontuchtige vrouwen" of eenvoudigweg "tollenaars". Het zijn uitdrukkingen die zijn tegenstanders gecreëerd hebben om degenen te identificeren die Jezus volgden, en die Jezus zelf gebruikt: "De Mensenzoon komt, eet en drinkt wél, en ze zeggen: Kijk die gulzigaard en wijndrinker, die vriend van tollenaars en zondaars!"⁸⁴ Om het schandaal voor de schriftgeleerden en Farizeeën en het 'revolutionaire' karakter van Jezus' wijze van handelen helemaal te vatten, moeten we duidelijk maken wat "zondaars" betekende in de historische context waarin Jezus actief was. Zondaar was niet slechts wie zich niet hield aan de geboden, maar ook wie als zondig beschouwde activiteiten ontwikkelde. In deze zin waren zondaars bij uitstek de tollenaars. De minachting die hen ten deel viel kwam door het feit dat zij een bepaalde soort belastingen ophaalden (voor de doorvoer van goederen of om deze de stad binnen te brengen) die niet van tevoren vastgesteld waren en daarom buiten de rechtstreekse controle van de fiscus waren. Het ophalen ervan werd toevertrouwd aan vermogende burgers, die zich bedienden van medewerkers: de tollenaars dus, die profiteerden van de onwetendheid van de mensen om zich te verrijken door de belastingen te vermeerderen met bedrog, zoals

---

⁸³ Mt 11,6.

⁸⁴ Mt 11,19; vgl. Lc 7,34.

Lucas in zijn Evangelie vertelt.⁸⁵ Zózeer werden ze als oplichters beschouwd dat ook hun familieleden misprijzend aangekeken werden.

Ook vanuit religieus oogpunt werden ze met grote vijandigheid bekeken: de Farizeeën die tollenaars werden, werden uit de gemeenschap gezet. Daarom verklaarde de grote Hebreeuwse traditie van de Talmoad: “Voor de belastingontvangers en de tollenaars is het moeilijk boete te doen”.⁸⁶ Want de boete hield, voor wie een dergelijk vak beoefende, in dat je die activiteiten moest staken en wat je met bedrog verworven had, moest teruggeven, vermeerderd met een vijfde.⁸⁷ Praktisch onmogelijk!

Dus volgens de regels van het orthodoxe Farizeïsme was voor degenen die achter Jezus aangingen, het rijk Gods gesloten vanwege hun immoraliteit of hun religieuze onwetendheid (want zijn volgelingen werden door Jezus’ tegenstanders, die zichzelf als ‘wijzen en verstandigen’ beschouwden, ook ‘kleinen’, ‘eenvoudigen’, ‘onwetenden’, genoemd). Maar Jezus – Jezus! – draait juist dit schema om. En we zien het zonneklaar in zijn antwoord aan degenen die aan Hem aanstoot nemen omdat Hij eet met tollenaars en zondaars (een spectaculaire geste, die we niet mogen verwarren met gaan eten met de eerste die voorbij komt, zoals we gezien hebben). Jezus zegt inderdaad: “Ik ben niet gekomen om rechtvaardigen te roepen [voor de maaltijd van het koninkrijk], maar zondaars”.⁸⁸ En elders verklaart Hij: “Voorwaar, Ik zeg u [Hij maakt het nog erger]: de tollenaars en de ontuchtige vrouwen gaan eerder dan gij het Rijk Gods binnen”,⁸⁹ terwijl de schriftgeleerden en de Farizeeën, de wijzen over wie het Evangelie spreekt, ervan zullen worden uitgesloten.

Hetzelfde geldt voor de armen, de ‘vermoeiden’ en ‘onder lasten gebukt gaanden’.⁹⁰ Van hen is het rijk der hemelen, zegt Jezus, die met een oneindige compassie kijkt naar al deze bedelaars, die gebukt gaan onder een dubbele last: ze worden door de mensen veracht en zijn wanhopig, omdat ze tegenover God als moreel onwaardig beschouwd worden om gered te worden.

⁸⁵ Vgl. *Lc* 3,12 vv.

⁸⁶ *Baba Qamma*, 94b [vert. m.p.].

⁸⁷ Over deze bijzondere categorie zondaars heeft paus Franciscus recentelijk gesproken: “Matteüs was een tollenaar, dat wil zeggen een inner van belastingen voor het Romeinse rijk en daarom werd hij als een publieke zondaar beschouwd. Jezus echter, roept hem om Hem te volgen en zijn leerling te worden. Matteüs aanvaardt en nodigt Jezus samen met zijn leerlingen uit voor het avondmaal bij hem thuis. Dan ontstaat een discussie tussen de Farizeeën en de leerlingen van Jezus over het feit dat zij met tollenaars en zondaars aan tafel gaan. ‘Bij dat soort mensen mogen jullie niet aan huis gaan’, kregen ze te horen. Inderdaad, Jezus verwijderde dat soort mensen niet, integendeel Hij ging bij hen aan huis, zat met hen samen; [...] Jezus [toont] aan de zondaars dat Hij niet naar hun verleden kijkt, niet naar hun sociale staat, niet naar de uiterlijke geplogenheden, maar dat Hij veeleer voor hen een nieuwe toekomst opent” (Franciscus, *Algemene audiëntie*, 13 april 2016).

⁸⁸ *Mc* 2,17.

⁸⁹ *Mt* 21,31.

⁹⁰ Vgl. *Mt* 11,28.

Ik zal mijn leven lang nooit kunnen vergeten wat een indruk het op mij maakte deze dingen te horen in het Seminarie te Madrid van mijn professor Bijbelse Exegese, pater Mariano Herranz.⁹¹ Voor mij was dat een mijlpaal. Ik denk niet dat er iets anders is geweest dat zo krachtig mijn leven getekend heeft als dit, in al zijn eenvoud. Niet dat ik daarvoor het Evangelie niet gelezen had, maar luisteren naar die professor liet me het eindelijk begrijpen: mijn hele manier om naar mezelf en naar de anderen te kijken, werd omgevormd door deze nieuwheid. Daarom begrijp ik goed waarom paus Franciscus meent dat er niets belangrijkers is dan je onder te dompelen in de blik van Jezus op de mens om op adequate wijze naar jezelf en de anderen te kunnen kijken.

Welnu, het Evangelie staat bol van deze polemiek tussen Jezus, tussen de blik die Jezus in het leven introduceert, en de Farizeeën, die de redding, dat wil zeggen de deelname aan het rijk Gods, lieten afhangen van een ethische perfectie, bestaande uit het naleven van vele voorschriften, en haar zo onbereikbaar maakten voor degenen die zij minachtten. Een dergelijk contrast loopt door het hele Evangelie heen. Laten we een paar voorbeelden bekijken.

Laten we beginnen met de parabel van de twee zonen, waarin Jezus de “hogepriesters en de oudsten van het volk”⁹² verwijten maakt. Hij wil hen niet eenvoudigweg onderhouden: “Nu ga ik jullie de parabel van de twee zonen vertellen”, alsof Hij niets beters te doen had. Nee. Hij heeft een hevige discussie met hen – de hogepriesters, de oudsten van het volk, de Farizeeën – vanwege hun gedrag. En om hun te laten begrijpen wat Hij bedoelt, vertelt Hij van twee zonen, waarvan de oudste, wanneer zijn vader hem vraagt om te gaan werken in de wijngaard, ja zegt, maar vervolgens niet gaat; terwijl de andere zoon aanvankelijk weigert, maar later toch gaat. Jezus vraagt dan: “Wie van de twee heeft nu de wil van zijn vader gedaan?” Omdat ze de valstrik niet begrijpen die in de vraag besloten ligt, antwoorden de Farizeeën naïef: de zoon die uiteindelijk gegaan is. En Jezus volgt de lijn van hun eigen logica en concludeert op een absoluut onverwachte manier: “Voorwaar, Ik zeg u: de tollenaars en de ontuchtige vrouwen gaan eerder dan jij het Rijk Gods binnen”.⁹³ De betekenis van dit categorische oordeel wordt goed uitgelegd door de bekende Duitse biblist Joachim Jeremias: “De tollenaars, voor wie volgens jullie de boete bijna onmogelijk is, zijn dichterbij God dan jullie die jezelf als vroom beschouwt. Want zij hebben nee gezegd tegen Gods gebod, maar later hebben ze berouw gehad en boete gedaan; daarom zullen zij het Rijk Gods

---

⁹¹ Pater Mariano Herranz (1928-2008) was docent Bijbelse talen en Exegese van het Nieuwe Testament geweest in het Seminarie van Madrid en uitgever van de serie “*Studia Semitica Novi Testamenti*”.

⁹² *Mt* 21,23.

⁹³ *Mt* 21,31.

binnengaan, en jullie niet”.⁹⁴ Hoe hebben de tollenaars ja gezegd, wanneer hebben ze ja gezegd? Toen ze ja zeiden tegen Jezus. “Daarom zullen zij het Rijk Gods binnengaan, en jullie niet”. De reden waarom degenen die zichzelf als wijs beschouwen, uitgesloten zullen worden, is hun weigering Jezus te volgen, te geloven in Jezus. Hier speelt alles zich af. En juist degenen die zich ‘in orde’ beschouwen, ‘coherent’, zoals de Farizeeën, zullen buiten blijven, want “Johannes kwam tot u en beoefende de gerechtigheid; toch hebt gij hem geen geloof geschonken, terwijl de tollenaars en de ontuchtige vrouwen hem wel geloof schonken”.⁹⁵ Als het geloof in Christus de voorwaarde is om het Rijk binnen te kunnen gaan, dan betekent Jezus afwijzen, zichzelf buitensluiten. Daarom zullen de hogepriesters en de Farizeeën er niet binnengaan. Terwijl de tollenaars en de zondaars die zich bekeerd hebben, dat wil zeggen die Jezus hebben aangenomen en in Hem geloofd hebben, er zullen binnengaan.

Dezelfde houding van Jezus komt naar voren in de episode van de genezing van de knecht van de honderdman.⁹⁶ Diep geraakt door het geloof van de honderdman, een heiden – dus iemand die van de redding uitgesloten was, volgens de wetten –, verklaart Jezus: “Ik zeg u, dat velen uit het oosten en het westen zullen komen en met Abraham en Isaäk en Jakob zullen aanzitten in het Rijk der hemelen; maar de kinderen van het Rijk zullen buitengeworpen worden in de duisternis”.⁹⁷ Er is hier een bijtend contrast tussen degenen die zullen aanzitten aan de tafel van het Rijk en de “kinderen van het Rijk”, die juist buitengezet zullen worden. De zin wordt duidelijk uitgesproken met het oog op de honderdman. Hij is één van de velen uit het oosten en het westen die zullen aanzitten aan het uiteindelijke banket, niet vanwege een bereikte morele volmaaktheid of een etnisch toebehoren, maar vanwege hun geloof in Jezus. Het is precies dit geloof dat Jezus prijst in de heidense honderdman: “Voorwaar Ik zeg u: Bij niemand in Israël heb ik een zo groot geloof gevonden”.⁹⁸

Deze en andere Evangelieverhalen plaatsen ons de nieuwigheid voor ogen die Jezus’ aanwezigheid in de geschiedenis introduceert. Zij die ‘zullen aanzitten aan de tafel van het Rijk’ en die reeds beginnen deel te nemen aan de goederen ervan (“Ga, zoals gij geloofd hebt, geschiede u”, zegt Jezus tot de honderdman; “Op datzelfde ogenblik werd de knecht gezond”,⁹⁹ merkt de evangelist Matteüs op), zijn degenen die Hem erkennen, die in Hem geloven. Geen enkele andere voorwaarde wordt gevraagd.

⁹⁴ J. Jeremias, *Le parabole di Gesù [Jezus' parabels]*, uitg. Paideia, Brescia 1973, p. 154.

⁹⁵ *Mt* 21,32.

⁹⁶ Vgl. *Mt* 8,5-13.

⁹⁷ *Mt* 8,11-12.

⁹⁸ *Mt* 8,10.

⁹⁹ *Mt* 8,13.

Juist de hoeveelheid voorwaarden die door de “wijzen en verstandigen” van die tijd aan Gods barmhartigheid gesteld worden, staat aan de oorsprong van de polemiek die uitgelokt wordt door de verkondiging van het Rijk Gods, dat wil zeggen door Jezus’ handelen, door de komst van de barmhartigheid. Het schandaal was zo groot dat het de oorzaak was van Jezus’ dood, van zijn veroordeling tot de kruisiging, want Zijn wijze van handelen impliceerde dat Hij zich als God beschouwde, zich God beschouwde.

In het conflict met de schriftgeleerden en de Farizeeën werd Jezus gedwongen zijn gedrag tegenover allen te verdedigen. De parabels die we vinden in het 15^e hoofdstuk van het Evangelie van Lucas, vormen Jezus’ antwoord op hun beschuldigingen. Het zijn geenszins ahistorische vertellingen, zoals ze dikwijls door ons beschouwd worden. De parabels staan altijd in de precieze historische context van het contrast met de Farizeeën. Laten we dit zien in de mooiste van alle parabels, die we dikwijls geciteerd hebben, maar die we in de context van deze Geestelijke oefeningen misschien dieper kunnen begrijpen.

3. De verloren zoon

Lucas vertelt dat Jezus, in antwoord op het gemor van de schriftgeleerden en Farizeeën die zeggen: “Die man ontvangt zondaars en eet met hen”,¹⁰⁰ de parabels voorhoudt van het verloren schaap, van de verloren drachme en van de verloren zoon. Met deze laatste legt Jezus uit dat Hij zich met de zondaars gedraagt zoals de vader in het verhaal. De ene zoon vertegenwoordigt de tollenaars en de andere de Farizeeën.

Jezus wil daarmee de blijde boodschap van de barmhartigheid verdedigen. Om de taal van de parabel te kunnen begrijpen, moeten we voor ogen houden dat er, naast de joden die de geboden van God niet onderhielden en de heidense ‘zondaars’ (zoals we net gezegd hebben), een derde groep mensen was die zich volgens de joodse mentaliteit in de slechtst mogelijke situatie bevonden met betrekking tot de vergeving: de joden die in de praktijk heidenen geworden waren. Onder hen noemen de joodse bronnen hen die beroepen of activiteiten uitoefenden die je heel erg verdacht maakten van diefstal. Daaronder was ook het beroep van herder. Het hoofdstuk *Sanhedrin* van de *Mishnah* zet in de lijst van mensen die geen deel konden uitmaken van een rechtbank noch getuigen, “zij die dobbelen, de woekeraars, zij die duiven houden, zij die handelen in de vruchten van een sabbatsjaar (die volgens de wet – Lv 25,1vv.) niemands bezit waren).¹⁰¹ Een andere

---

¹⁰⁰ Lc 15,1vv.

¹⁰¹ *Mishnah Sanhedrin* 3,3.

tekst voegt toe: “de herders, de tollenaars en de pachters”.¹⁰² En weer een andere stelt deze categorieën mensen gelijk aan heidense slaven.¹⁰³ Sterker nog, volgens een passage uit de *Mishnah* maken een tollenaar of een heiden die een huis binnengaan, alles wat zich daarin bevindt onrein.¹⁰⁴ Voor hen was de boete uitermate moeilijk tot onmogelijk.

In contrast met deze houding van het orthodoxe jodendom verklaart Jezus tegenover de Farizeeën dat tollenaars en heidenen niet door God verlaten zijn, dat, sterker nog, “aan hen het Rijk Gods behoort”, en dat Hij juist gekomen is om hen uit te nodigen voor de maaltijd van het Rijk. Door hen bij zich aan tafel te laten komen, maakt Hij dus heel duidelijk dat zij Gods vergeving ontvangen hebben. Laten we dus zien hoe Jezus deze positie van Hem verdedigt in de parabel van de verloren zoon.

In het eerste deel van het verhaal staan de vader en de jongste zoon (de verloren zoon dus) centraal. In het tweede deel, de vader en de oudste zoon. Zoals steeds in de parabellen die uit twee delen bestaan, bevindt de ‘moraal’ zich in het tweede gedeelte, waar de vader tegenover zijn oudste zoon zijn handelwijze verdedigt jegens diens broer die van huis weggevlucht is. Welnu, omdat ook het jodendom de idee van een God kende die, als Vader, altijd bereid is te vergeven, moeten we, om de draagwijdte van nieuwigheid te vatten die in de parabel besloten ligt, letten op een gegeven, dat banaal kan lijken maar daarentegen heel betekenisvol is: de verloren zoon, eenmaal aan lager wal geraakt, is gedwongen in zijn levensonderhoud te voorzien als varkenshoeder. We hebben reeds gezien hoe het werk van herder als zondig beschouwd werd. Maar de situatie was in dit geval nog ernstiger geworden door het feit dat het ging om het hoeden van varkens. Want de joden beschouwden het varken als het alleronreinste dier. Laten we ons dus Jezus’ toehoorders voorstellen toen ze Hem hoorden spreken over die zoon die varkenshoeder geworden was; ze begrepen onmiddellijk de zin van die woorden: die jonge jood was een heiden geworden. Na een dergelijke afvalligheid gold zo’n zoon in de ogen van zijn vader als gestorven. Een jood die zich bewust was van zijn positie temidden van het volk, zou voor altijd de deur van zijn huis gesloten hebben voor een zoon die zo diep gevallen was.

Maar Jezus spreekt, tegen de verwachtingen van zijn gesprekspartners in – de schriftgeleerden en de Farizeeën die naar hem luisteren –, meermaals en met nadruk over een vader die zich op een totaal andere manier gedraagt met zijn zoon die heiden geworden is, die dus voor altijd verloren was, volgens de logica van toen, en die terugkeert naar huis. Hij ontkent niet dat de zoon gezondigd heeft,

¹⁰² *b. Sanhedrin* 25b.

¹⁰³ Vgl. *Mishnah, Rosh Ha-Shanah* 1,8.

¹⁰⁴ Vgl. *Mishnah, Tahorot* 7,6.

op de ergste wijze: “Hij was dood”, zegt hij dan ook, “hij was verloren”.¹⁰⁵ Maar op onverklaarbare wijze vergeeft hij en toont deze vergeving op een minstens nogal eccentricke manier (zonder twijfel is de vreemdheid van de beschrijving bewust door Jezus bedoeld geweest): de vader rent zijn zoon tegemoet zodra hij hem in de verte ziet aankomen; een heel vreemd gebaar voor een oosterse oude man. De vreemdheid neemt toe als we kijken naar de bevelen die hij gejaagd uitdeelt aan zijn knechten: aan sommigen vraagt hij het nieuwe kleed te brengen, aan anderen de ring en de sandalen, terwijl weer anderen het vetgemeste kalf moeten slachten en gaan zorgen voor het banket en de muziek. Dit alles paste niet bij het gedrag van een vader die trots was op zijn eigen joodse geloof en die zozeer ootmoedig was door een zoon; vooral stond het haaks op wat de vurige verdedigers van de zaak van God dachten, die de door Jezus vertelde parabel hoorden.

Het tweede deel van de parabel beschrijft dus het harde protest van de Farizeeën, die gepersonifieerd worden door de oudste zoon. Deze klaagt niet over de terugkeer van zijn broer, maar omdat zijn vader een groot feest georganiseerd heeft om dat te vieren, dat zo op ondubbeltzinnige wijze de volheid van zijn vergeving onderstreept. De oudste zoon protesteert, weigert deel te nemen aan het feest. En hij doet dat in naam van de rechtvaardigheid: “Al zoveel jaren dien ik u en nooit heb ik uw geboden overtreden, toch hebt gij mij nooit een bokje gegeven om eens met mijn vrienden feest te vieren. En nu die zoon van u is gekomen die uw vermogen heeft verbrast met slechte vrouwen, hebt ge voor hem het gemeste kalf laten slachten”.¹⁰⁶ Ook in dit geval is de reactie van de vader onvoorzienbaar: hij geeft toe dat de oudste zoon in zekere zin gelijk heeft; zonder een minimum aan gerechtigheid, dat weten we, zouden er geen relaties tussen mensen mogelijk zijn, ook binnen het gezin. Maar de vader verdedigt heel de redelijkheid van zijn gedrag vanwege de heel bijzondere situatie waarin de jongste zoon zich bevond: want zonder de edelmoedige liefde van zijn vader zou die zoon, die dood was, niet tot leven gewekt zijn, zou hij voor altijd verloren zijn geweest.

Met deze parabel en de andere over de vergeving, zegt Jezus ons dat God barmhartigheid is voor de zondige mens, dus voor jou en voor mij. Zijn vergeving is zo volledig en onvoorwaardelijk dat ze onrechtvaardig kan lijken voor wie zich als bewaker van Gods rechten beschouwt. In werkelijkheid ziet wie vergeeft, in zekere zin af van een recht, want de vergeving is radicaal genade, pure genade.

En tegenover deze pure genade zijn er maar twee mogelijkheden: oneindige dankbaarheid of aanstoot, gisteren zoals vandaag – het is niet anders.

Christus stelt voor de uitoefening van Zijn vergeving geen voorwaarden vooraf. Toch, zo herinnert de paus ons in *Amoris laetitia*, kost het “soms veel om

---

¹⁰⁵ Lc 15,24.

¹⁰⁶ Lc 15,29-30.

ruimte te geven [...] aan de onvoorwaardelijke liefde van God. We stellen zoveel voorwaarden aan de barmhartigheid dat we haar concrete zin en reële betekenis uithollen, en dat is de ergste manier om het Evangelie te verwateren. Zo is het bijvoorbeeld waar dat de barmhartigheid de gerechtigheid en de waarheid niet uitsluit, maar we moeten allereerst zeggen dat de barmhartigheid de volheid van de gerechtigheid en de meest lichtende verschijning van Gods waarheid is. Daarom moet 'elke theologische opvatting die uiteindelijk Gods eigen almacht, en in het bijzonder zijn barmhartigheid, in twijfel trekt, als inadequaar beschouwd worden'".¹⁰⁷

Zich ten volle bewust van de radicale breuk die de blijde boodschap van vergeving die Hij de mensen is komen verkondigen, in de geschiedenis introduceert, noemt Jezus zalig wie geen aanstoot aan Hem neemt.

In het licht van deze opmerkingen, kunnen we de passage herlezen van don Giussani over de barmhartigheid, die velen van ons goed kennen: "In het beroemde schilderij van Rembrandt is de verloren zoon de spiegel van de Vader. Het gezicht van de Vader is vol pijn vanwege de fout van zijn zoon, vanwege zijn afwijzing, vol van een pijn die helemaal terugvloeit in vergeving. En tot hier slaagt het menszijn te gaan. Maar het spectaculairste en meest mysterieuze is dat het gezicht van de vader de verloren zoon weerspiegelt. In Rembrandts schilderij is de Vader in spiegelbeeldige positie ten opzichte van de zoon: in hem wordt de pijn van de zoon weerspiegeld, en dus de verlore wanhoop, de verhinderde verwoesting, het geluk dat opnieuw ontstoken wordt, op het moment dat het opnieuw ontstoken wordt, wanneer de goedheid triomfeert. De goedheid triomfeert in de zoon, want hij huilt vanwege wat hij gedaan heeft. Maar het is de goedheid van de Vader die triomfeert: dat is het begrip barmhartigheid, dat de mens niet op eigen kracht kan begrijpen, kan uitspreken. Het gezicht van de Vader weerspiegelt de zoon. En het gezicht van de vader is barmhartigheid, want het is medelijden jegens wie misdaan heeft en is gewend naar wie terugkeert. Maar als de barmhartigheid zo zeer deel uitmaakt van het Mysterie, dan is het middels de Zoon, Woord van God, spiegel van de Vader, dat zij aan de mens geopenbaard wordt. Want het is het Woord van de Vader dat de menselijke natuur aanneemt om aan de mens te openbaren al wat het Mysterie voor hem is. Daarom heeft de Barmhartigheid in de geschiedenis een naam: Jezus Christus".¹⁰⁸

Het bewustzijn dat de barmhartigheid mysterie is, brengt don Giussani ertoe te beweren: "Het woord 'barmhartigheid' zou uit het woordenboek geschrapt

¹⁰⁷ Franciscus, Postsynodale apostolische exhortatie over de liefde in het gezin *Amoris laetitia*, 311.

¹⁰⁸ L. Giussani, S. Alberto, J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo. Nuove tracce d'esperienza cristiana [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld. Nieuwe sporen van christelijke ervaring]*, uitg. Rizzoli, Milaan 1998, p. 183 [vert. m.p.].

moeten worden, want het bestaat niet in de wereld van de mensen, er is niets wat ermee overeenstemt. De barmhartigheid staat aan de oorsprong van de vergeving, is de vergeving, bevestigd in haar oorsprong, die oneindig is, is de vergeving als mysterie". Hij dringt aan: "De barmhartigheid is geen menselijk woord. Het is identiek aan Mysterie, het is het Mysterie waaruit alles voortkomt, waardoor alles ondersteund wordt, waarin alles gaat eindigen, in de mate dat het zich reeds aan de ervaring van de mens meedeelt. De beschrijving van de verloren zoon is de beschrijving van de barmhartigheid die het leven van die jongeman binnengaat en erin doordringt. Het begrip vergeving, met een zekere verhouding tussen fouten en straffen, kan de rede tot op zekere hoogte vatten: maar niet deze vergeving zonder grenzen die de barmhartigheid is. De vergeving welt hier op uit iets dat voor de mens absoluut onbegrijpelijk is, uit het Mysterie, dat wil zeggen uit de barmhartigheid. Iets wat je niet kunt begrijpen garandeert de uitzonderlijkheid van wat je kunt begrijpen. Want het leven van God is liefde, *caritas*, absolute gratuïteit, liefde om niet, menselijk gesproken 'zonder motieven'. Menselijkerwijs lijkt het bijna onrechtvaardig, of irrationeel – juist omdat er voor ons geen redenen zijn –. Want de barmhartigheid is eigen aan het Zijn, aan het oneindige Mysterie".¹⁰⁹

Hier is de bron van hoop voor eenieder van ons, ons terdege bewust van onze grenzenloze behoefte aan verlossing: "De werkelijkheid van de barmhartigheid is de opperste gelegenheid die Christus en de Kerk hebben om de mens te laten bereiken door Zijn Woord, niet door een eenvoudige echo ervan in de mens. Hoe gedraagt het oneindige Mysterie zich met ons? Alles begrijpend en alles vergevend! [...] Maar deze goedheid van Hem met iedereen laat ons denken exploderen: het zou beter zijn als het ons kinderen zou maken, dan zou het ons, vijftig jaar oud, de smaak doen begrijpen van kind te zijn, als een kind te zijn tegenover een vader of een moeder".¹¹⁰

4. "Met eeuwige liefde heb Ik je liefgehad, ik had medelijden met jouw nietigheid"

Laten we proberen ons te vereenzelvigen met don Giussani tegenover het mysterie van de barmhartigheid, dat nimmer ophoudt hem te verbazen en hem laat vragen: "Waarom wijdt God zichzelf toe aan mij? Waarom geeft Hij zich aan mij door me te scheppen, door me het zijn te geven, dat wil zeggen zichzelf (Hij geeft me zichzelf, namelijk het zijn)? Meer nog, waarom wordt Hij mens en geeft Hij zich aan mij om me opnieuw onschuldig te maken [...] en sterft Hij voor mij (hetgeen absoluut niet nodig was: hij hoefde maar een pink te bewegen en de Vader

¹⁰⁹ *Ibidem*, pp. 184-185.

¹¹⁰ *Ibidem*, pp. 185-186.

zou zeker gehandeld hebben)? Waarom sterft Hij voor mij? Waarom deze zelfgave tot aan het nauwelijks meer voorstelbare, voorbij het voorstelbare?”¹¹¹

Om ons binnen te laten gaan in het hart van het antwoord, nodigt Giussani ons uit om de zin van de profeet Jeremia die we gekozen hebben als titel van onze Geestelijke oefeningen, te lezen, nee, “uit het hoofd te leren”: “in het eenendertigste hoofdstuk, de verzen 3 en volgende. God zegt, door de stem van de profeet die zich in Christus realiseert (denk eens aan de mensen die met deze mens omgingen, met deze jonge man die deze dingen realiseerde): ‘Met eeuwige liefde heb ik je liefgehad, daarom heb ik je tot me getrokken [dat wil zeggen heb ik je deelgenoot gemaakt van mijn natuur], omdat ik medelijden had met jouw nietigheid’ – zo heb ik altijd die zin vertaald. ‘Omdat ik medelijden had met jouw nietigheid’, wat wil dat zeggen? Waar gaat dat over? Over een gevoel, over een gevoel! Over een waarde die een gevoel is. Want de genegenheid is een gevoel; ‘genegenheid hebben voor’ is een gevoel, maar het is een waarde. In de mate waarin het reden heeft, is het een waarde; als het geen enkele reden heeft, dan is welke genegenheid dan ook geen waarde want dan ontbreekt de helft van het ik, dan is het ik ter hoogte van de navel doorgezaagd: alleen het onderste deel is nog over”.¹¹²

Daarom is “Gods caritas voor de mens [...] een ontroering, een zelf-gave die trilt, zich roert, zich beweegt, zich realiseert als emotie, in de werkelijkheid van een ontroering: ze is ontroerd. God die ontroerd raakt! ‘Wat is dan de mens dat Gij om hem geeft?’, zegt de psalm”.¹¹³

Don Giussani vervolgt: “Ziehier dus het punt: God werd bewogen door onze nietigheid. Meer nog: God werd bewogen door ons verraad, door onze ruwe miserie, zo vol vergetelheid en verraad, door onze bekrompenheid. God werd bewogen door onze bekrompenheid, wat nog meer is dan bewogen te zijn door onze nietigheid. ‘Ik had medelijden met jouw nietigheid, ik had medelijden met jouw haat voor mij. Ik werd bewogen omdat jij mij haat’, zoals een vader en een moeder die huilen van bewogenheid vanwege de haat van hun zoon. Ze huilen niet omdat ze gekwetst zijn, ze huilen van ontroering, dat wil zeggen met een klacht die helemaal bepaald is door hun verlangen naar het goede voor hun zoon, voor de bestemming van hun zoon: dat hun zoon moge veranderen, omwille van zijn bestemming; dat hij gered mag worden. Het is een compassie, een medelijden, een hartstocht. Hij heeft medelijden gehad met mij die zo vergeetachtig en bekrompen was. Als ons leven normaal is, is het met alles wat we gekregen hebben moeilijk dat we gedurende onze dag bijzondere zonden vinden, maar *de* zonde is de bekrompenheid van de verstrooidheid en van de vergeetachtigheid; de zonde is

¹¹¹ L. Giussani, *Si può vivere così [Kan men zo leven]?*, op. cit., pp. 329-330.

¹¹² *Ibidem*, p. 330.

¹¹³ *Ibidem*, p. 332.

onze bekrompenheid om niet in nieuweid te vertalen, om niet te laten schitteren met een nieuwe dageraad, al wat we doen: we laten het dof blijven, zoals het uitkomt; zonder iemand te schaden, maar ook zonder het te geven aan de schittering van het Zijn”.¹¹⁴

Dit is dus de bron van onze zekerheid: “Hij heeft medelijden gehad voor mij en voor mijn nietigheid, en Hij heeft me uitgekozen; Hij heeft me uitgekozen omdat Hij medelijden met mij gehad heeft; Hij heeft me uitgekozen omdat hij bewogen werd door mijn bekrompenheid! Wat de toewijding waarmee het Mysterie – het hoogste Mysterie en het Mysterie van deze mens die Christus, mens geworden God, is –, wat de toewijding van het Mysterie voor ons kwalificeert, de toewijding waarmee het Mysterie de wereld schept en de bekrompenheid van de mens vergeeft – en Hij vergeeft hem door hem te omhelzen: bekrompen, smerig, te omhelzen – is een emotie, is als een emotie; het is een ontroering, het heeft een ontroering in zich. Juist deze constatering laat Gods moederlijkheid duidelijk uitkomen”. Terwijl “in alle andere opvattingen deze eenheid van God met de wereld of met de mens op een dorre en mechanische manier gezegd wordt. Zoals in dokter Schweitzer: je moet je toewijden, ‘je moet’; zoals de Derde-Wereldgangers van na het Concilie en na de oorlog: je moet gaan, je opofferen voor de mensheid; je moet gaan, het is geen ontroering”.¹¹⁵

Maar we moeten goed letten op een detail, om een dubbelzinnigheid te vermijden: “Deze ontroering en deze emotie vervoeren, brengen een oordeel met zich mee en een hartslag. Het is een *oordeel*, dus een – laten we zeggen – rationele waarde, niet in de mate dat zij teruggebracht en gereduceerd kan worden tot een horizon waartoe puur onze rede capabel is, maar rationeel in de zin dat ze redelijk is, haar reden in zich draagt. En om deze reden wordt ze *hartslag*. De emotie of de ontroering is geen *caritas* als ze in zichzelf niet dit oordeel en deze hartslag heeft. Wat is de reden? ‘Met eeuwige liefde heb ik je liefgehad, daarom heb ik je deel gemaakt van mezelf, omdat ik medelijden had met jouw nietigheid’: de hartslag is het medelijden met jouw nietigheid, maar de reden is dat jij deel zou hebben aan het zijn. Tegenover het niets, net als tegenover een dier, kun je de term compassie gebruiken; maar tegenover de mens – zo besluiten we wat ik eerder gezegd heb, door het te hernemen – kan het enkel ontroering genoemd worden, want de mens is geroepen tot het geluk, de mens is groot en geroepen tot het geluk, de mens is groot als God en geroepen tot het geluk van God. Dat hij verpletterd wordt door zijn bekrompenheid, vernietigd door zijn verstrooidheid, uitgehold en opnieuw tot niets gemaakt door zijn mateloze luiheid, dat roept werkelijk compassie op”.¹¹⁶

¹¹⁴ *Ibidem*, pp. 333-334.

¹¹⁵ *Ibidem*, pp. 334-335.

¹¹⁶ *Ibidem*, pp. 335-336.

Zeg mij of er iets is dat we dringender nodig hebben dan zó'n blik op ons. Daardoorheen wil God ons 'ja' opwekken. Daarom zei Simone Weil: "God wacht geduldig tot ik eindelijk ermee wil instemmen om Hem te beminnen. God staat te wachten als een bedelaar, rechtop, onbeweeglijk en stil, tegenover iemand die hem misschien een stuk brood zal geven. De tijd is dit wachten. De tijd is het wachten van God die bedelt om onze liefde".¹¹⁷ Daarop kunnen wij antwoorden met wat we aan het begin gezongen hebben: "Ik weet wat je voor mij bent: wat er ook gebeurt, ik wacht op jou".¹¹⁸

---

¹¹⁷ S. Weil, *Quaderni. Volume IV*, uitg. Adelphi, Milaan 1993, p. 177 [vert. m.p.].

¹¹⁸ *Haja o que houver [Wat er ook gebeurt]*, tekst en muziek: P.A. Magalhães: "Haja o que houver eu estou aqui, /haja o que houver espero por ti; / volta no vento, ó meu amor, / volta depressa, por favor. // Há quanto tempo já esqueci / porque fiquei longe de ti; / cada momento é pior, / volta no vento por favor. // *Eu sei quem és para mim / haja o que houver espero por ti. // Há quanto tempo já esqueci... // Eu sei quem és para mim...*" ("Wat er ook gebeurt, ik ben hier, wat er ook gebeurt, ik wacht op jou; keer terug met de wind, mijn liefde, keer spoedig terug alsjeblijft. Sinds lange tijd kan ik me niet herinneren waarom ik besloten heb je te verlaten; elk moment dat voorbijgaat is steeds erger, keer terug met de wind alsjeblijft. Ik weet wat je voor mij bent, wat er ook gebeurt, ik wacht op jou. Sinds lange tijd kan ik me niet herinneren... Ik weet wat je voor mij bent...").

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis: Hnd 16,1-10; Ps 100 (99); Joh 15,18-21

**PREEK VAN ZIJNE EMINENTIE GUALTIERO KARDINAAL BASSETTI
AARTSBISSCHOP-METROPOLIET VAN PERUGIA – CITTÀ DELLA PIEVE**

GROET AAN HET BEGIN VAN DE VIERING

Dierbare broeders en zusters,

Als ik de overweging van onze broeder en vader Carrón eerder had gehoord, zou ik mijn preek van vandaag misschien veranderd hebben, maar jullie zullen moeten luisteren naar wat de Geest ook aan mij gesuggereerd heeft. In elk geval heb ik met grote aandacht deelgenomen en heeft de categorie van Gods barmhartigheid me ten diepste bewogen; zijn barmhartigheid pakt ons werkelijk vast zoals we zijn. En dus staan we deze ochtend voor de Heer en willen we met vreugde – want de barmhartigheid is een ervaring van diepe vreugde – ons hart voor Hem openstellen.

PREEK

Beste Julián Carrón, don Ambrogio, priesters, en jullie allemaal, broeders en zusters, juist aan jullie allemaal wil ik mijn meest hartelijke en toegenegen groet richten. Met vreugde vier ik deze Eucharstie tijdens de Geestelijke oefeningen die hier in Rimini gehouden worden, een echte tijd van genade voor jullie Fraterniteit, een tijd die toegewijd is aan God, maar ook aan jullie zelf, tijdens welke jullie, zoals ik vanmorgen ook heb jullie horen, ingegaan zijn op Zijn woord, dat altijd inspireert om heilig te worden. Ik wens jullie toe dat in jullie harten steeds meer het bewustzijn mag doordringen van de liefde van God voor eenieder, een grenzenloze liefde, die geen beperkingen kent van ruimte en tijd, zoals de psalm ons in herinnering geroepen heeft: “Hij is ons goed gezind, / eindeloos is zijn erbarmen, / trouw van geslacht op geslacht”. Deze woorden moeten levend worden voor ons leven.

Beste vrienden, twee woorden in de lezingen van vandaag vatten effectief de zin van deze viering samen: getuigenis en vervolging. Twee even belangrijke woorden – die elkaar voeden zonder onderbreking, zonder dat we precies kunnen zeggen welk het eerst komt – en die verwijzen naar feiten waarmee elke christen – en ik kan jullie dit uit eigen ervaring zeggen, met mijn 74 levensjaren – vroeg of laat in zijn geloof mee te maken krijgt.

Het getuigenis dat sint Paulus ons toont in de *Handelingen van de apostelen* is een concreet feit, wanneer hij, ondanks de moeilijkheden en de vervolgingen, liefdevol en

koppig de Blijde Boodschap blijft verkondigen in Derbe, Lystra, en later in Mysië en Troas; en zich tenslotte, door die wonderbaarlijke droom, naar Macedonië geroepen voelt: vanuit Azië gaat hij naar Europa. En een even concreet feit is de vervolging die Jezus de apostelen voerspelt: de wereld heeft Hem het eerst gehaat en zal al degenen die in Zijn naam zullen spreken, blijven haten. Tegelijkertijd is heden een concreet feit het Heilig Jaar van de Barmhartigheid, waarvan de paus ons vraagt om het authentiek te beleven, juist om “het getuigenis van de gelovigen [dus ons getuigenis] krachtiger en werkzamer te doen zijn”.

Ik was geraakt door die prachtige toepassing van dat hoogtepunt van Gods barmhartigheid, waar Carrón mee begonnen is: het moment van de roeping van Mozes. Misschien maakte Mozes een existentiële crisis door, zoals ook dikwijls in ons leven gebeurt. Maar God is er, God ziet, God voelt, God is nabij; God beseft het drama van het volk van Israël. En daar is Gods barmhartigheid – die concreet is, zoals zojuist goed onderstreept werd –, daar is Gods antwoord: “Ik heb het geroep van mijn volk gehoord, ik heb gezien hoe het mishandeld wordt, en daarom heb ik besloten mijn volk met krachtige en sterke hand te bevrijden uit zijn slavernij. En jij zult het instrument zijn van deze bevrijding” (vgl. *Ex* 3,7-12). Gods barmhartigheid drukt zich altijd uit in een roeping, in een precieze roeping, op een bepaald moment.

Terugkerend naar het thema dat ik zojuist benadrukte, dat van de vervolgingen – want het woord van God is actueel, wat Jezus zei: “Ze zullen jullie vervolgen”, dat zegt hij deze ochtend aan ons –, er zijn concrete feiten, berichten uit vele delen van de wereld, dat veel van onze broeders en zusters in het geloof, om het enkele feit dat ze in stilte getuigen van hun liefde voor Christus, vervolgd en vernederd worden, verjaagd uit hun huizen, gevangen gezet en zelfs gedood. Tijdens de Synode over het gezin en gisteren nog een keer heb ik twee vooraanstaande personen uit Syrië mogen ontmoeten: de melchitische patriarch Gregorius III en de chaldeeuwse bisschop van Aleppo. Op het gezicht van deze twee broeders in het bisschopsambt heb ik heel het drama van hun volkeren en van de christenen gelezen. Maar ik denk ook aan de christenen van de vlakte van Ninive – de chaldeeuwse Kerk is een van de oudste Kerken ter wereld, die ons in haar oorsprong helemaal terugvoert tot Abraham – die helemaal vertrap is. En ik denk ook aan de broeders uit Nigeria die gedood zijn door enkele zelfmoordterroristen terwijl ze in hun kerken aan het bidden waren. Of aan de broeders en zusters in Pakistan. Jullie zien dus dat dit woord van Jezus op dit moment in vervulling gaat.

Maar dit alles gebeurt niet toevallig. En we hoeven ons niet te verbazen over wat er gebeurt en we moeten vooral nooit de hoop verliezen, want dit alles is reeds door Jezus voorspeld. Die gehaat werd door de wereld, maar “de wereld overwonnen heeft” en haar door deze overwinning gered heeft. Ook wij worden vandaag aangespoord om binnen te treden in deze dimensie en om deze weg te volgen die

de Nazarener voor ons heeft uitgezet. Wij zijn niet van de wereld, maar leven in de wereld, zo leert Johannes ons.

En vandaag komt Jezus ons nog iets anders zeer belangrijks zeggen, dierbare broeders en zusters. Ik zie veel jongeren onder u en mijn hart verheugt zich. Hij komt ons zeggen dat Hij het is die ons uitgekozen heeft! Jullie zouden hier niet met z'n twintigduizenden zijn, als je niet op de een of andere manier geantwoord had op een roeping. Hij is het die jullie heeft uitgekozen. Niet wij hebben Hem met onze wijsheid of ons verstand uitgekozen. Hij is in de wereld gekomen en heeft ons tot zich geroepen, om het zout der aarde te zijn en gist voor de huidige generatie mensen.

“In een wereld waarin alles, *alles*, het tegenovergestelde zei en zegt” van wat het christendom zegt, meende don Giussani dat het fundamenteel is “de relevantie van het geloof voor de behoeften van het leven te laten zien”, ervan te getuigen dat “het geloof overeenstemt met de oorspronkelijke en fundamentele behoeften van het hart van iedere mens” (*Het risico van de opvoeding*). En hier haalde hij uiteindelijk Péguy aan.

Hoe waar zijn deze woorden van don Giussani! Vandaag nog biedt die roeping om Christus te verkondigen als ‘aanwezig feit’, als gebeurtenis die voortdurend in de geschiedenis van de mensheid herhaald wordt, niet slechts als gebeurtenis uit het verleden, zich voor ons aan als onontkoombare ervaring van ons christenzijn. Christus wordt *vandaag* verkondigd, in elk historisch tijdperk, in elke culturele context en overal ter wereld. En het is een verkondiging die opwelt uit de onuitputtelijke bron van het geloof, die voorbij onze opvatting van tijd en ruimte gaat. “De dingen die ik jullie zal zeggen”, zei Giussani, “zijn een ervaring die het resultaat is van een lang verleden: tweeduizend jaar” (*Het risico van de opvoeding*). Deze “tweeduizend jaar” zijn een heden, en dit zijn dingen die gelden voor het heden en die gegarandeerd ook voor de toekomst zullen gelden.

De woorden waarmee Jezus de leerlingen waarschuwt, moeten dus niet gelezen worden als een triest voorgevoel van onheil, maar moeten opgevat worden als een belangrijk onderricht, waardoor elke gelovige zich ten volle bewust kan worden wat het betekent authentieke leerlingen van de Heer te zijn. Wat de christen van elke tijd en elke plaats wacht, is dus niet de instemming van de menigten of het applaus van de wereld, maar dikwijls precies het tegenovergestelde. “Als ze mij vervolgd hebben”, heeft Jezus ons gezegd, “zullen ze ook jullie vervolgen”. Maar deze woorden zullen ons nooit ontmoedigen, want de Heer geeft ons altijd zijn genade, ook op de momenten van duisternis, en de vervolging is nooit een steriel feit, want door haar heen toont zich altijd de kracht van de Heilige Geest die de kracht geeft om te getuigen. De Zoon van God bereidt deze arme mensen van Galilea voor op een grote missie. Want als het waar is dat al degenen die leerlingen zullen zijn van Christus, door de ‘wereld’ gehaat zullen worden, dan is het evenzeer waar dat enkel door deze vervolging heen de kracht van de Heilige Geest zich zal kunnen

laten zien, die hen zal weten te leiden in hun getuigenis. De *Handelingen van de Apostelen*, helemaal aan het begin van de verkondiging, treffen ons, wanneer Lucas onderstreept: “*ibant gaudentes apostoli*”.¹¹⁹ Maar waar verheugden ze zich over als ze geslagen, gezeseld, in de gevangenis geworpen waren? Waarover verheugden ze zich? Over het feit dat ze iets hadden kunnen lijden omwille van de naam van Jezus. Moge dit ook de reden van onze vreugde zijn, als we iets moeten lijden. Wij zijn verheugd omdat we lijden voor Jezus.

Jezus beperkt zich er dus niet toe de haat van de wereld te voorspellen, maar wijst er de diepere redenen van aan. De wereld haat de leerlingen om een heel eenvoudige reden: omdat ze niet toebehoren aan de wereld, maar aan Christus. De haat van de wereld is dus niet zozeer een aanstootgevende factor, maar, integendeel, een onmiskenbaar teken van ons toebehoren aan Christus. De vervolging is gegarandeerd het teken dat de leerlingen licht zijn in de Heer. En zolang er vervolgde mannen en vrouwen zullen zijn, zal de wereld het licht van de Heer zien. Wij behoren toe aan Christus, en Christus heeft deze wereld gered door zijn offer en door zijn eeuwige liefde voor alle mensen. De vervolging is integraal bestanddeel van de heilsgeschiedenis: het is de kruisweg die geïncarneerd wordt in het dagelijkse bestaan van eenieder. Als we hem met liefde aannemen, is hij bron van redding voor allen.

Het door Franciscus uitgeroepen Jubeljaar van de Barmhartigheid herinnert ons ook hieraan, en het is een unieke gelegenheid om “de wonden van vele broeders en zusters die van hun waardigheid beroofd zijn” te verzorgen, en om “te kijken naar de ellende van de wereld”, zoals de paus ons gezegd heeft. Want de moderne mens lijkt gevallen te zijn in een soort moeras van de ziel, waarin hij zich niet meer kan oprichten en waar hij alleen niet uit kan komen. De terroristische aanslagen, aan de ene kant, en het drama van de vluchtelingen, aan de andere kant, zijn twee kanten van dezelfde medaille: ze vertegenwoordigen dat moeras van haat en onverschilligheid waarin de moderne mens ondergedompeld is.

En juist hier, op dit zeer delicate scharnierpunt van de geschiedenis, komt het verlossende handelen van de barmhartigheid tussenbeide. Want Gods barmhartigheid is geen zoetsappig woord voor salonchristenen en evenmin een term die oude kwezelarijen oproept. Integendeel, de barmhartigheid is het mannelijke getuigenis van Gods aanwezigheid in het leven van de mensen. Een getuigenis dat zich aandient als een geneigdheid tot verwelkomen en vergeven, en dat ons ondubbelzinnig laat zien wat de weg is van de christelijke liefde. De barmhartigheid is uiteindelijk het kanaal van de genade die van God naar de mensen gaat. En het is een buitengewoon feit, maar actueel voor de mens van vandaag.

¹¹⁹ Vgl. *Hnd* 5,41: de apostelen “verlieten het Sanhedrin, verheugd dat ze waardig bevonden waren smaad te lijden omwille van de Naam” [n.v.d.vert.].

Dierbare broeders en zusters, in 1998 zei don Giussani op het St.Pietersplein – en ik herinner het me als de dag van gisteren: “De ware hoofdrolspeler van de geschiedenis is de bedelaar”. Vergeet deze woorden niet! En wie is deze bedelaar, vroeg don Giussani zich af. En hij antwoordde: “Christus die bedelt om het hart van de mens en het hart van de mens dat bedelt om Christus”. Ik wens jullie allen toe dit volle bestaan te leven, dat zich, met de woorden van de stichter van jullie Fraterniteit, “als ultiem ideaal” uitdrukt “in het *bedelen*”. Bedelaars te zijn van Christus, ziehier het hoogste ideaal! Ziehier de grootste provocatie voor deze wereld, die, sta me toe dat te zeggen, zo oppervlakkig en hedonistisch is. En juist omdat de wereld oppervlakkig en hedonistisch is, willen wij, zoals don Giussani ons gezegd heeft, echte bedelaars van Christus zijn. Stel jullie harten open, open jullie oren en zet de bril van de wereld af, want alleen zo is het mogelijk het gelaat van Christus te ontdekken, zoals paus Franciscus zegt, het enige gelaat dat een zin geeft aan de vervolging en dat ons de kracht geeft om authentieke getuigen te zijn van de barmhartige liefde van God voor de mensheid.

Geloofd zij Jezus Christus.

VOOR DE ZEGEN

Julián Carrón. Beste kardinaal Bassetti, ik wil u namens al mijn vrienden, namens ons allen, bedanken dat u heeft willen voorgaan in deze eucharistieviering tijdens onze Geestelijke oefeningen juist in dit Jubeljaar van de Barmhartigheid. Dank u wel voor de aandacht waarmee u altijd onze geschiedenis gevolgd heeft, sinds u rector was van het seminarie van Florence, waar veel van onze vrienden uw vriendschap en uw gezelschap hebben mogen ondervinden, en waarmee u ons nu volgt, in uw nabijheid tot paus Franciscus. Ik wil u ook bedanken omdat uw aanwezigheid hier voor ons een teken is van die barmhartigheid die de Heer altijd voor ons heeft, waarmee Hij zich over onze behoefte buigt. Bedankt, dierbare vriend!

Kardinaal Bassetti. Beste don Julián, vanochtend heb ik met ogen vol tederheid gekeken naar deze prachtige familie die de Heer in het bijzonder aan jouw zorgen heeft willen toevertrouwen, door middel van de Kerk; en ik zag ook verschillende mij bekende priesters terug, nog uit de tijd van het seminarie in Florence, en later uit Massa Marittima, Arezzo en tenslotte Perugia. Ik ben dus een rondtrekkende priester geweest, en meer nog dan een priester, een rondtrekkende bisschop, altijd met de rugzak om, vanwege wat de paus van mij vroeg, en ik ken dus ook verschillende van hen. Om deze redenen vult mijn hart zich echt met grote tederheid. En ik voel ook een beetje vaderlijkheid jegens jullie allemaal, waarop don Julián absoluut niet jaloers is, als ik uit mag gaan van wat hij gezegd heeft, wel?

Carrón. Absoluut niet!

Kardinaal Bassetti. Ook omdat ik jullie een andere keer een paar dingen zal vertellen die don Giussani mij heeft toevertrouwd, maar nu is het niet het geschikte moment.

Ik sluit af, omwille van alles wat we onderstreept hebben en ook wat ik gehoord heb van de prachtige overweging, die voor mij echt een moment van beschouwing geweest is. Jullie moeten weten dat het leven van een bisschop altijd vol problemen is van allerlei soort, en een uur hier te mogen zitten, goed te kijken naar het gezicht van don Carrón – want ik had hem vlak voor me – en te luisteren naar zijn woorden, is als een verlichting geweest voor mijn leven: dank ook hiervoor. Als ik al deze redenen samenvoeg, komen de woorden van Jezus tot zijn leerlingen in gedachten, die hij uitsprak nadat hij hen geroepen en tot apostelen gemaakt had: “Gaaf, draagt vrucht, en vruchten die blijven”. Dat jullie, dierbare kinderen, werkelijk al die vruchten mogen brengen in de Kerk en in de wereld die de Heer van eenieder van jullie verwacht!

Met deze gevoelens geef ik jullie mijn zegen.

* * *

Regina Coeli

Zaterdagmiddag 30 april

Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal

Wolfgang Amadeus Mozart, Concert voor piano en orkest n. 23 in A majeur, KV 488

Maria Joedina, piano

Aleksandr Gauk – Symfonieorkest van de Staatsradio van de USSR

Registratie 1948

Vista Vera, Moskou 2005

■ TWEDE LES

Julián Carrón

“Ja, Heer, U weet dat U het voorwerp bent van mijn hoogste sympathie”

In Jezus heeft zich geopenbaard wat het wil zeggen dat God barmhartigheid is, zoals we vanochtend gezien hebben. Het is van een zo ongehoorde nieuwheid dat ze onrechtvaardig lijkt; zo onvoorstelbaar dat het ons ontstelt. Christus is het hoogtepunt van de barmhartigheid, van die goddelijke wijze van handelen waarover Benedictus XVI spreekt en waaraan paus Franciscus heeft herinnerd in zijn grote toespraak in Florence, verwijzend naar het fresco van *Ecce homo* in de Dom van die stad: “Wat zien we als we kijken naar dat gezicht? Allereerst het gezicht van een God die zich ‘ontledigd’ heeft, van een God die het bestaan van een slaaf op zich genomen heeft, die zich vernederd heeft en gehoorzaam geworden is tot de dood (vgl. *Fil 2,7*)”.¹²⁰ Met deze ontleding van elke macht openbaart zich waar Benedictus XVI over sprak, dat “de goddelijke wijze van handelen niet overweldigen met uiterlijke macht [is], maar vrijheid geven, liefde schenken en opwekken”.¹²¹

Je zou kunnen denken dat dit nu alles is. Maar nee, zoals we gisteren gezegd hebben in navolging van Benedictus XVI, we moeten nog verifiëren of deze openbaring van de barmhartigheid in deze goddelijke wijze van handelen, ontledigd van elke macht, werkelijk greep heeft gehad – en heeft – op het ik. Want anders zou God nog niet gerechtvaardigd zijn voor het hart van de mens, want het doel dat God voortdurend nastreeft gedurende de geschiedenis is een mens voort te brengen die Hem vrijelijk bemint. “Aan deze vrijheid [...] heb ik alles opgeofferd, zegt God, /

¹²⁰ Franciscus, *Toespraak tot de ontmoeting met de vertegenwoordigers van het Vijfde nationale congres van de Italiaanse Kerk*, Florence, 10 november 2015 [vert. m.p.].

¹²¹ J. Ratzinger – Benedictus XVI, *Jezus van Nazareth. Deel II. Van de intocht in Jeruzalem tot de opstanding*, op.cit., p. 247.

Aan dit genoeg dat ik heb om door vrije mensen bemind te worden, / Vrijelijk”.¹²² Dat was de belofte van het ‘Nieuwe Verbond’ dat de profeten aankondigden.

De vraag is dus: is Gods poging gelukt? Is God, in Jezus, erin geslaagd om deze liefde op te wekken, deze vrijheid, deze hechting? Heeft Hij een vrij ik kunnen opwekken, in staat om Hem te erkennen? Met andere woorden: heeft God zich gerechtvaardigd tegenover de rede en het hart van de mens? Als we bevestigend kunnen antwoorden, als Zijn poging geslaagd is, dan is er hoop dat dit resultaat ook in ons kan gebeuren: dan zijn we er niet toe veroordeeld ten prooi te blijven aan onszelf, aan onze eigen grillen en onze onmacht.

1. Het ‘ja’ van Petrus

“Het grootste wat God ons in onze geschiedenis van deze laatste twintig jaar heeft leren kennen, is het ja van sint Petrus”,¹²³ zei don Giussani in 1995. De bladzijden over het ‘ja’ van Petrus behoren inderdaad tot de oorspronkelijkste en spectaculairste die hij ons heeft nagelaten. Maar ze behoren tegelijkertijd ook tot de minst begrepen bladzijden, zo onthutsend zijn ze, zozeer overstijgen ze ons van alle kanten. We moeten ons laten meetrekken door zijn getuigenis, door zijn accent, om er de zin van te kunnen ervaren in ons diepste innerlijk, om die pagina’s te kunnen begrijpen, want enkel een ervaring laat begrijpen, onthechte reflecties niet.

Don Giussani verrast ons reeds vanaf de eerste zin: “Het eenentwintigste hoofdstuk van het Evangelie van Johannes is de fascinerende documentatie van het ontstaan in de geschiedenis van de nieuwe ethiek. De bijzondere geschiedenis die daarin beschreven wordt, is de sluitsteen van de christelijke opvatting van de mens, van zijn moraliteit, van zijn relatie met God, met het leven, met de wereld”.¹²⁴

Laten we heel de revolutionaire draagwijde pogen te vatten van dit begin van don Giussani: de sluitsteen van de christelijke opvatting van de mens, dus van een meer omvattende en overeenstemmende opvatting van de mens, van zijn moraliteit, van zijn relatie met God, is een feit in de geschiedenis. Dat wil zeggen, de sluitsteen van een eindelijk adequate blik op onszelf en op de anderen is geen les in christelijke antropologie, maar een bijzondere geschiedenis, zonder welke ik ook de antropologie niet begrijp. Wat wij, die de mentaliteit van iedereen volgen, als haast irrelevant beschouwen, omdat het niet na te maken is met onze eigen krachten – een bijzondere geschiedenis kan niet vertaald worden in een ‘model’ en kan daarom

¹²² Ch. Péguy, *Le mystère des saints innocents [Het mysterie van de onnozele kinderen]* [vert. m.p.].

¹²³ Aantekeningen van een ontmoeting van de Diaconie van CL Spanje met don Giussani, Milaan, 15 mei 1995, bewaard bij het algemene secretariaat van CL, Milaan.

¹²⁴ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen voortbrengen in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., p. 82.

niet herhaald worden, is niet ‘replicabel’ volgens de wetenschappelijke methode –; wat ons veel te broos lijkt om te kunnen vechten tegen de ideologieën die de mens reduceren en wat wij dus geneigd zijn links te laten liggen, is voor don Giussani de sluitsteen van alles. Zoals Jezus van zichzelf zegt: “De steen die de bouwlieden hebben afgekeurd, is juist de hoeksteen geworden”.¹²⁵

Als we deze dingen tot de bodem willen begrijpen, moeten we noodzakelijkerwijs terugkeren naar hoe dit nieuwe begrip en deze nieuwe moraliteit de wereld zijn binnengegaan. In deze zin zullen we altijd verbaasd zijn over de methodologische waarde die don Giussani toeschrijft aan de evangelieverhalen, waardoor hij zich altijd laat onderwijzen, waarvan hij nooit ophoudt te leren. Wij denken, als we ze voor de tweede keer lezen, ze al te kennen! Laten we, als we onze fout niet willen herhalen, proberen don Giussani te volgen in zijn vereenzelviging met het Evangelieverhaal; laten we dat wat we zullen horen niet behandelen als ‘iets wat we al weten’, maar proberen we ons te laten raken door elk detail, alsof we het voor de eerste keer hoorden.

“De leerlingen keerden vroeg in de ochtend terug van een slechte nacht op het meer, waarin ze niets gevangen hadden. Dicht bij de oever gekomen, zien ze op het strand een gestalte die bezig was vuur te maken. Wat later zouden ze zien dat er op het vuur vissen lagen die Hij voor hen aan het klaarmaken was, om hun eerste honger te stillen. Op zeker moment zegt Johannes tegen Petrus: ‘Maar dat is de Heer!’ Dan worden de ogen van allen geopend en Petrus werpt zich in het water, zoals hij is, en bereikt als eerste de oever. De anderen volgen. Ze gaan zitten in een kring, zwiingend: niemand spreekt, want ze weten allemaal dat het de Heer is. Aanliggend om te eten, zeggen ze weinig tegen elkaar, maar ze zijn allen geïntimideerd door de uitzonderlijke aanwezigheid van Jezus, de verrezen Jezus, die hun al bij meerdere gelegenheden verschenen was. Ook Simon, die de vele fouten nederiger gemaakt hadden dan alle anderen, is op de grond gaan zitten, met vóór zich het voedsel dat de Meester klaargemaakt heeft; hij kijkt wie zijn buurman is en ziet tot zijn verbazing en vrees dat het Jezus is. Dan wendt hij zijn blik van Hem af en blijft zo zitten, gegeneerd. Maar dan richt Jezus het woord tot hem. Petrus denkt bij zichzelf: ‘Mijn God, mijn God, wat een verwijten verdien ik! Nu gaat Hij me zeggen: waarom heb je mij verraden?’ Het verraad was de laatste grote fout die hij gemaakt had”. Maar, zoals eenieder van ons weet, zodra we een grote fout maken, is het of ook alle andere fouten uit het verleden zichtbaar worden. Zo was het ook voor Petrus, want heel zijn leven “was ingewikkeld geweest, vanwege zijn impulsieve karakter, zijn instinctieve indruk willen maken, zijn onbesuisd naar voren dringen. Hij zag alles van zichzelf in het licht van zijn gebreken. Dat verraad had al zijn andere fouten duidelijk naar boven laten komen, hoezeer hij niets voorstelde, hoe zwak hij

---

¹²⁵ *Mc* 12,10.

was, zo zwak dat je er medelijden mee kreeg. ‘Simon...’ – wie weet wat voor rilling er door hem heen ging terwijl dat woord in zijn oor echo’de en zijn hart raakte –, ‘Simon...’ – en hier zal hij zijn gezicht een heel klein beetje naar Jezus hebben willen wenden –, ‘...hou je van mij?’ Wie had ooit die vraag verwacht? Wie had dat woord verwacht? Petrus was een man van veertig of vijftig jaar oud, met een gezin en kinderen, maar hij was zózeer kind tegenover het mysterie van die metgezel die hij toevallig ontmoet had! Laten we ons voorstellen hoe hij zich doordrongen zal hebben gevoeld door die blik die hem in elke vezel kende. ‘Jij zult Kefas heten’: met dat woord ‘steenrots’ had Jezus zijn karakter vastgesteld, en het allerlaatste waar Petrus aan dacht was zichzelf voor te stellen wat het mysterie van God en het mysterie van die Mens – Zoon van God – met die steen gedaan zouden hebben, van die steen gemaakt zouden hebben. Vanaf de eerste ontmoeting had Hij heel zijn geest, heel zijn hart in beslag genomen”. Wat een kracht had die eerste ontmoeting met Jezus: beslissend voor zijn leven! “Met die aanwezigheid in zijn hart, met de voortdurende herinnering aan Hem, keek [Petrus] naar zijn vrouw en zijn kinderen, zijn collega’s, zijn vrienden, de vreemden, de individuele personen en de menigten, en hij dacht aan Hem wanneer hij in slaap viel. Die Mens was voor hem als een grote, immense, nog niet helemaal duidelijke Openbaring geworden”.¹²⁶

Giussani gaat door met de scène opnieuw te beleven: “‘Simon, hou je van mij?’ ‘Ja, Heer, ik houd van U’”. Maar hoe is dat mogelijk, “hoe kon hij dat zeggen na alles wat hij gedaan had”, met alle fouten die hem in gedachten kwamen? “Dat ‘ja’ was de bevestiging van de erkenning van een hoogste, onmiskenbare uitmuntendheid, van een sympathie die alle andere omverwierp. Alles stond geschreven in die uitwisseling van blikken, totdat zelfs coherentie en incoherentie als het ware eindelijk op het tweede plan kwamen, ná de trouw die hij vlees van zijn vlees voelde, ná de vorm van leven die die ontmoeting in hem gekneede had”.¹²⁷ Sympathie is toch een woord dat wij zouden hopen te vinden wanneer er gesproken wordt over moraal, zeker als dat woord het probleem dat ons zozeer kwelt, van onze coherentie of incoherentie, naar het tweede plan schuift. Maar wie het ervaren heeft, kan het begrijpen: een aanwezigheid zoals die van Jezus, een sympathie zoals Jezus die opwekte, heeft de overhand over alle misdaden die iemand begaan kan hebben.

“Feitelijk”, vervolgt don Giussani, “kwam er geen enkel verwijt”. Jezus vraagt hem eenvoudigweg nog eens: “‘Simon, hou je van mij?’ Niet onzeker, maar vol vrees en beven, antwoordde hij opnieuw: ‘Ja, ik houd van U’. Maar de derde keer, de derde keer dat Jezus de vraag tot hem richtte, moest hij van Jezus zelf de bevestiging vragen: ‘Ja, Heer, Gij weet het, ik houd van U. Voor U is heel mijn menselijke

¹²⁶ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., pp. 82-83.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 83.

voorkeur, heel de voorkeur van mijn geest, heel de voorkeur van mijn hart. U bent de uiterste voorkeur van mijn leven, de hoogste uitmuntendheid van de dingen. Ik weet het niet, ik weet niet hoe het kan, ik weet niet hoe ik het moet zeggen en ik weet niet hoe het kan, maar ondanks alles wat ik gedaan heb, ondanks wat ik nog doen kan [nu, op dit moment], houd ik van U”.¹²⁸

Zoals we zien, overheerst in Simon deze sympathie, deze voorkeur, waarover Petrus zich als eerste verbaast. “Ik weet niet hoe”, hij kan niet voor zichzelf verklaren hoe het mogelijk is, maar hij kan niet vermijden haar in zich aan te treffen, als iets wat bepalender is dan alle fouten die hij begaan heeft.

De genialiteit van Giussani herkennen we in de eenvoud waarmee hij zich laat onderrichten door het verhaal, zonder het ‘ja’ van Petrus te reduceren tot zijn sentimentele weerslag, tot een emotioneel moment, lyrisch en ontroerend, maar de hele generatieve, voortbrengende draagwijdte ervan vattend, grond voor een nieuwe zijnswijze: “Uit dit ‘ja’ ontstaat de moraliteit, de eerste teug moraliteit in de dorre woestijn van het instinct en van de pure reactie. De moraliteit wortelt in het ‘ja’ van Simon, en dit ‘ja’ kan enkel wortel schieten in de aarde van de mens door een overheersende Aanwezigheid, die begrepen, geaccepteerd, omhelsd en gediend wordt met de hele impuls van je hart, dat alleen zó weer kind kan worden. Zonder Aanwezigheid is er geen moreel gebaar, is er geen moraliteit”.¹²⁹

Een zin als deze zou voldoende zijn om hele boeken over moraal en veel van onze strategieën die ons intelligenter lijken, te demonteren. Wat in ons wortel kan schieten, wat in het diepste van onszelf voet aan de grond kan krijgen, is geen wet of voorschrift, zijn geen woorden of een les, maar – zegt don Giussani – is alleen een Aanwezigheid – een ‘overheersende en geaccepteerde aanwezigheid’.¹³⁰ En dat is bevrijdend. Zonder deze Aanwezigheid kan het ‘ja’ – dus de moraliteit – geen wortel schieten in de aarde van ons hart. En klagen helpt niet. Het is niet mogelijk, hoezeer we ons ook inspannen; het ‘ja’ kan geen wortel schieten, tenzij vanwege die overheersende Aanwezigheid. “Zonder Aanwezigheid is er geen moreel gebaar”. Christus zelf had het gezegd: “Los van Mij kunt gij niets”.¹³¹ Het was noodzakelijk dat Gods barmhartigheid vlees werd, aanwezigheid, vleselijke, historische aanwezigheid, om heel de mens mee te kunnen slepen, om het ‘ja’ van de mens in zijn eigen hart wortel te laten schieten.

Wat is er zo bijzonder aan deze Aanwezigheid dat ze het ‘ja’ en dus de nieuwe moraal kan opwekken?

“Deze mens, Jezus, heeft een zeer eenvoudige menselijke eigenschap: het is een mens uit wie een menselijke *sympathie* voortkomt”, die nooit door een wet, door

¹²⁸ *Ibidem*, pp. 83-84.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 84.

¹³⁰ Vgl. *ibidem*.

¹³¹ *Joh* 15,5.

een les, door een lijst van zaken die er gedaan moeten worden, voortgebracht kan worden. Het is een menselijke sympathie, opgeroepen door dat vlees. En “de moraliteit, dat wil zeggen de overwinning op het nihilisme”, op de ontbinding, op het ongeleid-projectiel-woorden, is “niet: geen fouten maken, je niet vergissen, maar, al maak je fouten, al vergis je je, uiteindelijk: ‘Simon, hou je van me?’, ‘Ja, Heer, ik houd van U’”. Ik kan duizend keer falen, maar: “Ik blijf; ik loop niet weg van de menselijke sympathie die uit U, Jezus, voortkomt, daar blijf ik bij. En binnen deze sympathie die uit U voortkomt, leer ik, leer ik leven, leer ik mens te zijn. De moraliteit is allereenvoudigst: het is niet weglopen van een sympathie, van een menselijke sympathie. Menselijk als de sympathie die een moeder voelt voor haar kind en die het kind voelt voor zijn moeder”. Het gaat er niet om dat het kind geen fouten maakt – dat zou onmogelijk zijn –; om te leren leven is het voldoende dat de sympathie van zijn moeder heel zijn sympathie aantrekt en naar boven laat komen. De sympathie van een moeder is een diepe, innige sympathie, zoals de sympathie van die Mens voor Petrus dat is. “Jezus heeft deze menselijke sympathie voor jou, voor mij, en al maak ik fouten, toch zeg ik: ‘Ja, Heer, ik blijf bij deze sympathie’. Deze laatste bewering is de ultieme mogelijkheid om het nihilisme te overwinnen dat wij door besmetting ‘ontvangen’ van de maatschappij waarin we leven. Ik hecht eraan”, vervolgt don Giussani, “dat jullie blijven stilstaan bij wat ik aan het eind gezegd heb, namelijk dat de moraliteit – ‘ja’ antwoorden tegen Christus die je vraagt: ‘Hou je van mij?’ – een allereenvoudigst begin heeft, namelijk de eenvoud om niet weg te lopen van een sympathie. En het niet weglopen van een sympathie heeft een allereenvoudigst begin, namelijk een kijken: een blik op Christus”.¹³²

Als het ware getroffen door de nieuweheid van wat hij aan het zeggen is tegenover de heersende opinie, als het ware onze ontsteltenis tegenover deze woorden waarnemend, laat Giussani de vraag aan de oppervlakte komen die eenieder van ons verontrust: “Maar waarom is het ‘ja’ van Petrus de bron van de moraliteit? Zijn er niet eerst de criteria van coherentie en incoherentie? Petrus had van alles en nog wat uitgehaald”. Het gaat er niet om de werkelijkheid mooier te maken dan ze is. Ja, “Petrus had van alles en nog wat uitgehaald, maar hij leefde een opperste sympathie voor Christus”. Voor ons zijn deze twee dingen haast *incompatible*, het lukt ons niet ze bij elkaar te houden. Maar – wat een bevrijding dit te horen! – Petrus merkte verrast dat alles in hem neigde naar Christus, “hij begreep dat alles in hem neigde naar Christus, dat alles in die ogen, in dat gezicht, in dat hart, samengevat werd. Zijn zonden uit het verleden konden geen tegenwerping meer vormen en zelfs alle voorstelbare toekomstige incoherentie niet: Christus was de bron, de plaats

¹³² L. Giussani, “La virtù dell’amicizia o: dell’amicizia di Cristo [De deugd van de vriendschap of: over de vriendschap van Christus]”, in: *Tracce-Litterae communionis*, n. 4, april 1996, pp. IV-V.

van zijn hoop. Al hadden ze hem ook voor de voeten geworpen wat hij gedaan had of wat hij nog had kunnen doen, Christus bleef, dóór de mist van die bezwaren heen, de lichtbron van zijn hoop. En hij achtte Hem hoger dan al het andere, vanaf het eerste moment dat hij zich door Hem aangekeken had geweten, Zijn blik op hem had gevoeld: daarom hield Hij van hem”.¹³³ Zoals Maria Magdalena overkomen was. Begrijpen jullie waarom hij Hem dag en nacht zocht? Niet omdat hij dat moest, maar omdat hij niet anders kon dan Hem dag en nacht zoeken.

“Ja, Heer, U weet dat U het voorwerp van mijn opperste sympathie bent, van mijn hoogste achting: zó ontstaat de moraliteit [uit de relatie met Christus]. En toch is de uitdrukking heel generiek: ‘Ja, ik houd van U’; maar ze is even generiek als dat ze het nastreven van een ànder leven genereert”.¹³⁴ Hebben jullie het ooit nodig gehad deze dingen te lezen om naar jezelf te kunnen kijken? Ik geloof niet – beken ik jullie – dat ik ooit iets anders vaker gelezen heb dan deze bladzijden: om naar mezelf te kunnen kijken, om mezelf te kunnen omhelzen, om naar mezelf te kunnen kijken zoals Hij naar me kijkt, om die sympathie te kunnen ontdekken die alles meeslept. We zullen don Giussani nooit genoeg kunnen bedanken voor het feit dat hij ons zó naar onszelf heeft laten kijken, wat we ook uitgehaald hebben, steeds naar deze bladzijden terugkerend, om opnieuw te ontdekken wat ons toestaat zó naar onszelf te kijken.

Met een unieke bezorgdheid voor ons, om niets buiten beschouwing te laten, om te voorkomen dat het ‘ja’ van Petrus voor ons een valstrik wordt, een verstikkende maat, stelt don Giussani zich de vraag die het moralisme dat we in ons hebben ons zou dwingen te stellen: “Werd het ja van sint Petrus automatisch vertaald in coherentie?” Antwoord: “Absoluut niet! Ik weiger dat te denken! Het staat overeind, dat ja stáát, en het heeft een ultieme mysterieuze consistentie, in zijn band met die aanwezigheid, met de aantrekking en de menselijkheid van die aanwezigheid”,¹³⁵ dat ‘ja’ heeft een zodanige consistentie dat het degenen die een balans eisen, van zichzelf of van de anderen, ontstelt, het is veel consistentier dan welke balans dan ook.

En dus? Als dit ‘ja’ geen garantie biedt tegen fouten maken, hoe moeten we dan tegenover onze voorzienbare fouten staan? Giussani citeerde *à propos* dikwijls een zin uit de Eerste brief van Johannes: “Wie zulk een heil van God verwacht, maakt zich rein, zoals Christus rein is”.¹³⁶ Wat betekent dat? Dat “onze hoop [...] in Christus [is], in die Aanwezigheid die we, hoe verstrooid en vergeetachtig we ook zijn, niet meer kunnen uitwissen – althans niet tot en met het laatste korreltje – uit de aarde

¹³³ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., p. 84.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ Aantekeningen van een ontmoeting van de diaconie van CL Spanje met don Giussani, Milaan 15 maart 1995, bewaard op het Algemeen secretariaat van CL, Milaan.

¹³⁶ *1 Joh* 3,3.

van ons hart, vanwege de hele traditie waarbinnen Hij tot aan ons gekomen is”. Christus is een aanwezigheid die wij niet meer uit onze aarde, uit de aarde van ons hart kunnen losrukken. “Op Hem is het dat ik hoop, nog voordat ik mijn zonden en mijn deugden geteld heb. Die zijn niet belangrijk, hier, de precieze getallen. In de relatie met Hem telt het aantal niet, het gemeten en meetbare gewicht is niet relevant, en alle mogelijkheid tot kwaad die ik in de toekomst zal kunnen realiseren, ook dat is niet relevant, het slaagt er niet in de belangrijkste titel af te pakken die in Christus’ ogen Petrus’ ‘ja’ heeft, door mij herhaald. En dan welt er een golf op diep uit ons binnenste, als een ademdeug die opwelt uit je borst en heel je persoon verfrist en haar laat handelen, haar doet verlangen juist te handelen: het ontstaat, het ontspringt uit de diepte van je hart, de bloem van je verlangen naar gerechtigheid, naar ware, echte liefde, naar een vermogen tot gratuïteit. Zoals het begin van elke handeling geen analyse is van wat de ogen zien, maar een omhelzing van wat het hart verwacht, zo is de volmaaktheid” – let op: de volmaaktheid – “niet het vervullen van wetten, maar de hechting aan een Aanwezigheid”.¹³⁷

Uit de vergeving ontstaat zeker niet het verlangen opnieuw fouten te maken. Alleen wie nooit vergeven is, kan dat denken: “Nu ik vergeven ben, doe ik het nog een keer...”. Je kunt het wel doen, maar je verlangt het niet echt. Veeleer stel je verast in jezelf vast dat je verlangt juist te handelen. “Alleen de mens die deze hoop op Christus beleeft, gaat heel zijn leven door met deze ascese, zich inspannend voor het goede. En ook wanneer hij overduidelijk tegenstrijdig handelt, verlangt hij het goede. Dit overwint altijd, in de zin dat het het laatste woord is over hemzelf, over zijn dag, over wat hij doet, over wat hij gedaan heeft, over wat hij zal doen. De mens die deze hoop op Christus beleeft, gaat door met zijn ascese. De moraliteit is een voortdurend streven naar het ‘volmaakte’, dat ontstaat uit een gebeurtenis waarin een relatie met het goddelijke, met het Mysterie *getekend* is”.¹³⁸

De christelijke moraliteit kan dus op geen enkele manier een goedkeuring behelzen van onze fouten. Maar evenmin is het een verstikt worden door het aantal ervan, zoals don Giussani zegt: “In de relatie met Hem is het aantal niet relevant”, het telt niet. De christelijke moraliteit is een streven dat ontstaat uit de verbazing om de liefde van Christus.

Maar wat is, zo vraagt don Giussani zich verder af, de ware reden van het ‘ja’ van Simon aan Christus?

“Waarom is het ‘ja’ tot Christus meer waard dan al je zonden opsommen en alle mogelijkheden opnoemen tot toekomstige zonden die je zwakte impliceert? Waarom is dit ‘ja’ beslissender en grootser dan heel de morele verantwoordelijk-

¹³⁷ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., p. 85.

¹³⁸ *Ibidem*.

heid vertaald in details, vertaald in de concrete praktijk? Het antwoord op deze vragen openbaart de ultieme essentie van de Gezondene door de Vader. Christus is de ‘gezondene’ door de Vader, is Hij die de Vader openbaart aan de mensen en aan de wereld: ‘Dit is het ware leven: dat zij U kennen, de enige ware God, en Hem die Gij gezond hebt, Jezus Christus’. Het belangrijkste is ‘dat zij U kennen’, dat zij U beminnen, want dit U is de zin van het leven. ‘Ja, ik houd van U’, zei Petrus. En de reden van dit ‘ja’ bestond in het feit dat Petrus in die ogen die hem die eerste keer aangekeken hadden, en die hem daarna, in de daaropvolgende dagen en jaren nog vele malen aangekeken hadden, begrepen had wie God was, wie Jahwe was, de ware Jahwe: *barmhartigheid*”. Dit is wat Petrus gezien, ervaren heeft: “In Jezus openbaart zich voor hem de relatie van God met zijn schepsel als liefde en dus als barmhartigheid. De barmhartigheid is de houding van het Mysterie tegenover welke zwakheid, fout en vergetelheid van de mens dan ook: tegenover welk delict van de mens dan ook, houdt God van hem. Dit heeft Simon gevoeld, hieruit werd zijn ‘Ja, ik houd van U’ geboren”.¹³⁹

Mij heeft altijd dat verhaal getroffen van die man die ging biechten bij Giussani, toen deze een jonge priester was, in een parochie in Milaan: “Er komt een man de biechtstoel binnen; hij blijft staan, spreekt niet. Dan kijk ik hem aan. En hij, geprovoceerd door dit gebaar van mij, zegt: ‘Ik heb gedood’. Ik weet niet hoe, maar ik vroeg hem: ‘Hoeveel keer?’ Hij heeft toen aangevoeld dat hij me had kunnen zeggen ‘duizend keer’ en dat ik dezelfde houding zou hebben aangenomen als wanneer hij ‘een keer’ gezegd zou hebben. Hij is in tranen uitgebarsten en heeft zich over de bank gebogen om me te omhelzen, huilend: hij had aangevoeld dat hij vergeven was”.¹⁴⁰ Wat een bewustzijn moet hij van jonge leeftijd gehad hebben van de nieuwigheid die met Christus de geschiedenis was binnengegaan om zó te reageren tegenover een moordenaar. Er viel niets te rechtvaardigen. We hoeven niets te rechtvaardigen maar we kunnen – zoals don Giussani – naar alles kijken, alles erkennen, want er is een blik, een vermogen tot vergeving, een barmhartigheid die elke maat doorprijkt. Wie niet erkent wat hij gedaan heeft, kan zichzelf wijsmaken het probleem opgelost te hebben (zelfs een moord!). Maar het probleem blijft, al verbergt iemand het voor zichzelf. Maar goed dat U er bent, o Christus, en dat U zich geopenbaard heeft als barmhartigheid, want anders zouden we de vreselijke last van onze schulden moeten dragen.

“De zin van de wereld en van de geschiedenis is de barmhartigheid van Christus, Zoon van de Vader, door de Vader gezonden om voor ons te sterven. In het drama van Miłosz, zegt de Abt tot Miguel Mañara die maar bij hem blijft huilen over zijn zonden uit het verleden, op zeker moment, als het ware zijn geduld verlie-

¹³⁹ *Ibidem*, pp. 86-87.

¹⁴⁰ L. Giussani, *L'autocoscienza del cosmo cosmo [Het zelf-bewustzijn van de kosmos]*, uitg. Bur, Milaan 2000, p. 63.

zend: ‘Hou op met dat meisjesgehuil. Dit alles heeft nooit bestaan’. Hoezo ‘heeft nooit bestaan’? Miguel had vermoord, verkracht, hij was onrechtvaardig geweest... ‘Die dingen hebben nooit bestaan! Hij alleen is’. Hij, Jezus, wendt zich tot ons, maakt zich tot ‘ontmoeting’ voor ons en vraagt ons maar één ding: niet ‘wat heb je gedaan?’, maar: ‘hou je van mij?’ Hem te beminnen boven alles wil dus niet zeggen dat ik niet gezondigd heb of dat ik morgen niet zal zondigen! Wat vreemd! Een oneindige macht is nodig om deze barmhartigheid te zijn, een oneindige macht waaruit wij – in deze aardse wereld, in de tijd en in de ruimte, in de vele of weinige jaren die ons gegeven zijn om te leven – vreugde putten, vreugde halen. Want een mens, bewust van heel zijn kleinheid, verheugt zich wanneer hij deze barmhartigheid hoort verkondigen: Jezus is barmhartigheid. [...] ‘U hebt zich gebogen over onze wonden en hebt ons genezen – zegt een prefatie van de ambrosiaanse liturgie – door ons een geneesmiddel te geven dat krachtiger is dan onze wonden, een barmhartigheid groter dan onze schuld. Zo heeft ook de zonde, uit kracht van Uw onoverwinnelijke liefde, ertoe gediend ons te verheffen tot het goddelijke leven’.¹⁴¹

Het is wat paus Franciscus ons op 7 maart 2015 gezegd heeft. De christelijke moraal ontstaat hieruit. “Het is dankzij deze omhelzing van barmhartigheid dat je zin krijgt om te antwoorden en om te veranderen, en dat er een ander leven kan ontstaan. De christelijke moraal is niet een titaneninspanning, een voluntaristische inspanning, van iemand die beslist om coherent te zijn en er ook in slaagt, een soort van eenzame uitdaging tegenover de wereld. Nee. Dat is niet de christelijke moraal, dat is iets anders. De christelijke moraal is een antwoord, het is het antwoord van iemand die ontroerd is tegenover een verrassende, onvoorzienbare, en zelfs, volgens menselijke criteria, ‘onrechtvaardige’ barmhartigheid van iemand die mij kent, die op mij hoopt, die van mij verwacht”.¹⁴²

In dezelfde zin onderstreept don Giussani dat het begin van de menselijke moraliteit – *van een volledig menselijke moraliteit* – een daad van liefde is, geen wet of plichtsbef. “Het ‘ja’ van Petrus kan niet beschouwd worden als de weergave van een gevoel [waartoe wij het soms reduceren], maar het is het begin van een morele weg die met dat ‘ja’ begint of niet begint. Het begin van een menselijke moraal is niet de analyse van de verschijnselen die het bestaan van het ik opvullen, noch de analyse van de menselijke gedragingen voor een gemeenschappelijk welzijn”. Je zou geen regel moeten overslaan. “Dit zou het begin kunnen zijn van een abstracte seculiere moraal, maar niet van een menselijke moraal”.¹⁴³ Als we dat niet erkennen,

¹⁴¹ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., p. 87.

¹⁴² Franciscus, *Toespraak tot de beweging van Gemeenschap en Bevrijding*, St.Pietersplein, 7 maart 2015.

¹⁴³ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., pp. 88-89.

zullen we voor christelijke moraal verslijten wat in werkelijkheid slechts een abstracte seculiere moraal is. Terwijl het begin van een ‘menselijke moraal’ een daad van liefde is. “Het leven van de mens bestaat in de affectie die het ten principale ondersteunt en waarin hij zijn grootste bevrediging vindt”,¹⁴⁴ hetgeen de manier is waarop Christus zich voor onze ogen rechtvaardigt. Want de grootste bevrediging is een overeenstemming met de behoeften van het hart. Enkel omdat ik in Christus mijn grootste bevrediging vind, ontstaat er in mij – in mij! In eenieder van ons! – een genegenheid voor Hem die het hele leven kan schragen. “Het begin van een menselijke moraliteit is een daad van liefde. Daarom is er een aanwezigheid vereist, de aanwezigheid van iemand die onze persoon raakt, die al onze krachten verzamelt en ze opwekt door ze aan te trekken naar een onbekend maar verlangd en verwacht goed: dat goed dat het Mysterie is”.¹⁴⁵ Zonder deze Aanwezigheid zullen wij in onszelf niet één kunnen zijn. “Christus trekt me helemaal aan, zo mooi is Hij!”¹⁴⁶ Christus trekt alles van me aan, trekt mij helemaal aan.

“De dialoog tussen Jezus en Petrus eindigt op een vreemde manier. Deze laatste staat op het punt om Jezus te volgen en is bezorgd over de jongere Johannes, die voor hem als een zoon was: ‘Toen Petrus hem nu zag, vroeg hij aan Jezus: En hij dan? Jezus antwoordde hem: Maak je over hem geen zorgen, jij moet mij volgen’. Dat ‘ja’ werd gericht tot een Aanwezigheid die zegt: ‘Volg mij [dat is alles!], laat je leven [in mijn handen]’. ‘Jesu, tibi vivo, Jesu, tibi morior, Jesu, sive vivo, sive morior, tuus sum’. Of je nu leeft of sterft, je bent van mij. Mij behoor je toe. Ik heb je gemaakt. Ik ben je bestemming. Ik ben de betekenis van jou en van de wereld”.¹⁴⁷ Niets bevredigt ons zozeer als Hij.

Het is opvallend hoezeer Giussani zich bewust is van wat de mens ten diepste beweegt. Anders dan het ‘realisme’ dat wij denken te hebben, is enkel een aanwezigheid in staat ons diep van binnen te grijpen, aldaar in beweging te zetten en te laten verlangen te veranderen. Als dit niet gebeurt, dan kletsen we maar, stamelen we inefficiënte pogingen. Een ogenblik van deze beweging, een moment van de sympathie die Christus opwekt, is meer waard dan alle voornemens die we kunnen maken; één ogenblik van deze innige voorkeur voor Christus is meer waard dan wat dan ook. Inderdaad slaagt zonder een overheersende Aanwezigheid die door ons omhelsd kan

¹⁴⁴ H. Thomas van Aquino, *Summa Theologiae*, IIa, IIae, q. 179, a.1.

¹⁴⁵ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporten trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., p. 89.

¹⁴⁶ Jacopone van Todi, “Como l’anima se lamenta con Dio de la carità superardente in lei infusa [Hoe mijn ziel zich beklagt bij God over de vlammeende liefde die in haar is uitgestort]”, lofzang XC, in: *Le Laude [De lofzangen]*, uitg. Libreria Editrice Fiorentina, Florence 1989, p. 313.

¹⁴⁷ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., p. 89.

worden, het 'ja' er niet in wortel in ons te schieten. Enkel de krachtige aantrekking van Zijn aanwezigheid is in staat een sympathie op te wekken die uitstijgt boven onze coherentie of incoherentie, zelfs boven onze aantallen. Enkel een Aanwezigheid vol barmhartigheid kan de liefde opwekken, die het begin is van de moraliteit.

Welnu, vervolgt don Giussani – zie eens wat uit een bijzondere geschiedenis ontstaat –, “hoofdrolspele van de moraal is de hele persoon, het hele ik”. Niet een deel van ons, niet een ik dat zegt: “Ik doe dit uit plichtsbef, maar eigenlijk zou ik iets heel anders willen doen”. Nee, hoofdrolspele van de moraal is het hele ik. “En de persoon heeft als wet een woord dat we allen denken te kennen en waarvan je, na lange tijd, als er een minimum aan trouw is aan wat oorspronkelijk is in ons, je de betekenis begint in te zien: liefde. De persoon heeft als wet de liefde. [Want] ‘God, het Zijn, is liefde’, schrijft sint Jan. De liefde is een ontroerd oordeel vanwege een Aanwezigheid die met je bestemming verbonden is. Het is een oordeel, zoals wanneer je zegt: ‘Dat is de Mont Blanc’ of ‘dit is een grote vriend van me’. De liefde is een ontroerd oordeel vanwege een Aanwezigheid die verbonden is met mijn bestemming, waarvan ik ontdek, aanvoel, voor-voel dat ze verbonden is met mijn bestemming”, met mijn vervulling. “Toen Johannes en Andreas hem de eerste keer zagen en tot zich hoorden zeggen: ‘Kom mee naar mijn huis. Kom en zie’, en ze al die uren naar Hem zijn blijven luisteren, begrepen ze niet, maar voorvoelden ze dat die persoon verbonden was met hun bestemming. Iedereen had degenen gehoord die in het openbaar spreken, ze hadden hun meningen gehoord en die van alle partijen; maar alleen die Mens was verbonden met hun bestemming”,¹⁴⁸ stemde overeen met hun verwachting. Wat een bevrijding! De liefde is een oordeel dat ontstaat uit deze overeenstemming. Al maak ik een fout, ik weet goed wat met mij overeenstemt: Christus. Ook al geef ik af en toe de voorkeur aan iets anders, ik weet goed waar mijn vervulling is. Ik bemin U hierom, o Christus. Ik kan me van U verwijderen, maar ik kan niet van U weggaan zonder mezelf te verliezen.

Daarom is “de christelijke moraal [...] de revolutie op aarde, want het is geen lijst van wetten, maar een liefde voor het zijn: iemand kan duizend fouten maken en het zal hem altijd vergeven worden, hij zal telkens opnieuw opgericht worden en telkens zijn stappen op de weg hernemen, als zijn hart [let op, hij noemt een voorwaarde!] opnieuw begint met het ‘ja’”. De christelijke moraal is niet mechanisch, is niet automatisch, betekent niet dat alles hetzelfde is, want er is een voorwaarde: het hart moet opnieuw beginnen met het ‘ja’. “Het belang van dat ‘Ja, Heer, ik houd van U’ is een streven van heel de eigen persoon, bepaald door het bewustzijn dat Christus God is en door de liefde voor deze Mens die voor mij gekomen is: heel mijn bewustzijn is hierdoor bepaald, en ik kan duizend fouten maken per dag, zo-zeer dat ik alleen nog maar naar de grond durf te kijken, maar deze zekerheid pakt

¹⁴⁸ *Ibidem*, pp. 89-90.

niemand van me af. Alleen bid ik de Heer, bid ik de Geest dat Hij me moge veranderen, dat Hij me Christus laat navolgen, dat mijn aanwezigheid meer wordt als die van Christus. [...] Ze kunnen me honderdduizend fouten verwijten, ze kunnen me voor de rechtbank slepen, de rechter kan me naar de gevangenis sturen zonder me ook maar ondervraagd te hebben, patent onrechtvaardig, zonder maar te kijken of ik het gedaan heb of niet, maar ze kunnen deze gehechtheid niet van me afnemen, deze gehechtheid die me voortdurend laat opspringen van verlangen naar het goede, dat wil zeggen naar een grotere hechting aan Hem. Want het goede is niet het 'goede', maar is de hechting aan Hem. [Hij is het goede]. [...] Dat gezicht te volgen, zijn Aanwezigheid, zijn Aanwezigheid overal naartoe te brengen, iedereen erover te vertellen, opdat deze Aanwezigheid de wereld overheerse – het einde van de wereld zal zijn op het moment dat deze Aanwezigheid voor eenieder evident wordt".¹⁴⁹

Gezien de centraliteit van het punt en ook wetende hoe koppig ook wij zijn, herhaalt don Giussani: "Dat is de nieuwe moraal: een liefde, geen regels die gevolgd moeten worden. En het kwaad is het voorwerp van je liefde beledigen of vergeten. Je kunt dan vervolgens prima nederig alle wegen en zijwegen van het leven analyseren en zeggen: 'Dat zou verkeerd zijn, dat zou goed zijn', een lijst maken van alle fouten die de mens kan maken, ze op volgorde zetten; men kan, kortom, een boek over de moraal maken. Maar de moraal is in mij, die houd van Hem die mij gemaakt heeft en die hier is. Als het dit niet zou zijn, zou ik de moraal exclusief kunnen gebruiken om een voordeel voor mezelf te bevestigen; het zou hoe dan ook wanhopig makend zijn. Je zou Pasolini of Pavese moeten lezen om het te begrijpen; nee, je hoeft maar te denken aan Judas".¹⁵⁰

De moraal is in mij, die houd van Hem die mij gemaakt heeft en die hier is; ze is in mij, in mijn hele ik. Het is indrukwekkend hoe radicaal en tegelijkertijd eenvoudig Giussani uiteindelijk laat zien hoe Christus de belofte van het door de profeten aangekondigde Nieuwe Verbond, waarover we vanmorgen spraken, vervult. Laten we Jeremia nog eens lezen: "Ik schrijf mijn wet hun binnenste, Ik grif ze in hun hart [zozeer waren ze ontrouw geweest, alsof de wet niet werkelijk in hun hart geweest was]. Ik zal hun God, en zij zullen mijn volk zijn".¹⁵¹ Ofwel, Ezechiël: "Ik zal u een nieuw hart geven en een nieuwe geest in u uitstorten; Ik zal het stenen hart uit uw lichaam verwijderen en een hart van vlees geven. Mijn geest zal Ik in u uitstorten en Ik zal ervoor zorgen dat ge mijn wetten nakomt en mijn voorschriften nauwkeurig onderhoudt. Ge zult wonen in het land dat Ik uw vaders gegeven heb; gij zult mijn volk en Ik zal uw God zijn".¹⁵²

Op dit punt zou iemand kunnen tegenwerpen: don Giussani houdt van Jezus, terwijl ik helaas niet van Hem houd of niet zó van Hem houd zoals hij, zoals enkele

¹⁴⁹ *Ibidem*, pp. 90-91.

¹⁵⁰ *Ibidem*, p. 91.

¹⁵¹ *Jr* 31,33.

¹⁵² *Ez* 36,26-28.

personen hem zeiden: “*Je ziet dat ‘de Gius’ Jezus bemint en ik, daarentegen, bemin Hem niet zo*”. Don Giussani antwoordt, waarbij hij elk alibi wegvaagt: “Wat is de tegenwerping? Wat werpen jullie tegen? Waarom werpen jullie iets tegen dat jullie niet zouden hebben en ik wel? Wat zou ik dan hebben? Ik heb dit *ja* en daarmee uit, en jullie zou het geen cent meer kosten dan wat het mij kost. Jullie tegenwerping mist haar doel, of beter gezegd, onthult het zoeken naar een excuus, naar een voorwendsel. Jullie luid verkondigde, publiekelijk erkende gebreken en fouten [...] zijn een voorwendsel om geen ‘ja’ te hoeven zeggen tegen Jezus. ‘Ja’ zeggen tegen Jezus. [...] Niets is eenvoudiger: ‘Ik weet niet hoe, ik weet niet hoe: ik weet dat ik ‘ja’ moet zeggen. Ik kan niet anders’. Ik zou ‘nee’ kunnen zeggen, ik zou het hebben kunnen zeggen toen ik zeven was: wanneer je zeven jaar bent, kun je zo trots zijn dat je ontkent (met zeven jaar kun je ontkennen); als je vijftien bent, nog erger; als je twintig bent *comme ci comme ça*; daarna niet meer: ofwel je bent dan eenvoudigweg, openlijk, bewust een bedrieger, ofwel je zegt ‘ja’”.¹⁵³

We maken ons allerlei verkeerde beelden van dit ‘ja’. Maar om ‘ja’ te zeggen is helemaal geen bijzondere moed of capaciteit nodig: je hoeft enkel maar toe te geven aan die sympathie die uit Hem voortkomt. Het ‘ja’ ontstaat uit de onmiskenbare ervaring van overeenstemming, wordt geboren uit de erkenning van een Aanwezigheid die verbonden is met je bestemming. Het heeft alleen de oprechtheid nodig om de ervaren overeenstemming te erkennen, om toe te geven aan de evidentie van een unieke blik op je leven. Zó rechtvaardigt God zich tegenover ons hart.

Laten we nu proberen – nu we dit parcours doorlopen hebben – de vergelijking te maken tussen de methode van God waarvan het ‘ja’ van Petrus getuigt en de methode die wij, min of meer bewust, met onszelf en met de anderen gebruiken. Waarvan verwachten wij onze verandering en die van de anderen? Welke methode gebruiken we daarvoor? Met welke methode ontdekken we zelf te handelen? Met die van God? Als dat niet zo is, als deze methode niet overheerst, dan gaan we ten onder aan dualisme; waardoor het ‘ja’ van Petrus – ofschoon met bewondering gadeslagen – gereduceerd wordt tot vroomheid, tot devotie, tot religieus sentimentalisme, zelfs tot intimisme, en om te leven, om de situatie, de relaties, het sociale en culturele leven het hoofd te bieden, bedienen we ons van iets ‘anders’.

Giussani had ons hiervoor lang geleden, in het verre 1977, al gewaarschuwd! “Voor velen van ons geldt dat het feit dat de verlossing Jezus Christus is en dat de bevrijding van het leven, hier en in het hiernamaals, voortdurend verbonden is met de ontmoeting met Hem, een ‘spirituele’ doodoener geworden is”. Precies hetzelfde. “Het concrete zou dan iets anders zijn”.¹⁵⁴

¹⁵³ L. Giussani, *L'attrattiva Gesù [De aantrekking Jezus]*, uitg. Bur, Milaan 1999, pp. 203-205.

¹⁵⁴ L. Giussani, “Viterbo 1977”, in: Id., *Il rischio educativo [Het risico van de opvoeding]*, uitg. SEI, Turijn 1995, p. 61.

Het dualisme wordt duidelijk in de verandering van methode: men gaat voorbij aan de bijzondere geschiedenis die Christus voortgebracht heeft als methode om de christelijke opvatting van de mens door te geven, om zijn hechting, zijn moraliteit op te wekken, en richt zich op iets anders. Dat wil zeggen, enerzijds reduceert men de draagwijdte van de ontmoeting met Christus, en bijgevolg vertrouwt men zich, anderzijds, angstig of aanmatigend toe aan wat wijzelf kunnen doen, volgens de schema's van iedereen.

Het is alsof de bron van een nieuwe cultuur onze intelligente inspanning om te analyseren en te ontwikkelen was, en geenszins een 'bijzondere geschiedenis' zou kunnen zijn, de *affectus* voor een feit, voor de gebeurtenis van de aanwezige Christus. En wanneer dat zo is, dan worden de criteria en de perspectieven voor een oordeel onvermijdelijk ontleend aan wat de 'supermarkt' van de wereld ons aanbiedt, ook al beseffen we dat niet. Wanneer we de ontmoeting gereduceerd hebben tot een geestelijke inspiratie of een emotie, halen we elders de factoren van onze blik op de werkelijkheid. En zo nestelt het dualisme zich in ons.

Terwijl "nieuwe kennis en nieuwe moraliteit", dringt don Giussani aan, "dezelfde oorsprong [hebben]. Voor Simon, zoon van Johannes, en voor Paulus is de oorsprong van de nieuwe kennis identiek aan de oorsprong van hun moraliteit: een aanwezige Gebeurtenis".¹⁵⁵

De oorsprong van een ware cultuur en van een nieuwe moraal is een gebeurtenis, een bijzonder punt, een Aanwezigheid vol aantrekkingskracht, en onze hechting daaraan. Om te beginnen dit te gaan zien zou het voldoende zijn met een minimum aan loyaliteit te kijken naar wat eenieder van ons overkomen is. Het is niet door een door ons georganiseerde inspanning dat we dimensies en diepten van het menszijn hebben leren herkennen die we eerst niet zagen of afwezen, dat we verrast ontdekt hebben in staat te zijn tot gestes die we ons eerder zelfs niet konden voorstellen: het was door een ontmoeting, die zich in de tijd vernieuwd heeft en waaraan we ons gehecht hebben.

Het is de ontmoeting met Christus, door een bepaalde menselijke werkelijkheid heen, die ons de ogen geopend heeft, die onze rede zich heeft laten openen, die maten en vooroordelen doorgeprikt heeft en onze manier om alles te behandelen, veranderd heeft. En wat ons overkomen is, is ook voor de anderen de enige weg. Vandaag de dag zien we dat duidelijk: aandringen op de christelijke antropologie is niet voldoende om de manier van naar de mens te kijken te veranderen; de eenvoudige herhaling van de inhoud van de christelijke moraal is niet voldoende om de wijze van omgaan met met de werkelijkheid te veranderen. We hebben moeten wachten dat het Mysterie vlees werd, dat er in ons leven een ontmoeting gebeurde,

---

¹⁵⁵ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., p. 78.

want zonder Zijn aanwezigheid, zonder de aanwezigheid van Christus hier en nu, schieten de christelijke antropologie en de christelijke moraal in ons geen wortel. Hier beslissen we of we volgen wat Christus ons heeft laten zien of niet. Dikwijls gaan wij voorbij aan hoe Christus die dingen doet en denken we dat we de anderen op een andere manier kunnen bereiken. Maar wat nodig is, is dat hetzelfde feit dat ons overkomen is, dat Petrus overkomen is, opnieuw gebeurt, en het is nodig dat de mens het erkent en aanvaardt, zoals ons overkomen is aan het begin van de weg; en het kan op welk ander punt van de weg dan ook niet anders zijn. Hieruit onstaat de navolging van God.

2. God navolgen

De ervaring van de vergeving, van de barmhartigheid, die de gestalte van ons leven verandert, doet ons zin krijgen om het goede te doen. “Zoals wanneer mijn arme ouders”, zo vertelt don Giussani, “na een fout van mij, in plaats van mij verwijten te maken of te straffen, mij vergaven; dan krijg je zin – niet alleen als kind, maar ook als groot kind – om het goede te doen”. Je krijgt er zin in! “Het is nodig dat de vergeving die we al hebben, zichtbaar wordt. Ze wordt zichtbaar vanuit ons binnenste, vanuit die diepte waar we uit Hem geboren worden, geboren worden als vrije mensen; het is nodig dat ze duidelijk wordt in mijn liefde voor jou. Dit zal de laatste dag zijn, wanneer een afgrondelijke evidentie allen zal overtuigen: de immense pijn zal eeuwige liefde worden”.¹⁵⁶

Dat dit mogelijk is, laat een vriend van ons die in de gevangenis zit, ons zien: “Beste vrienden, jullie hebben geen idee hoezeer jullie me geholpen hebben toen ik op een ochtend terugging naar de gevangenis; ik kom de gevangenis binnen en zoals altijd word ik gevisiteerd, een visitatie die weinig te maken heeft met menselijkheid, met menselijke waardigheid; ik word uitgekled. Wat mij tegenover deze beproeving overeind heeft gelaten, is ook jullie gezicht geweest, het goede dat jullie zijn, en ik heb tegen mezelf gezegd: ‘Maar als het waar is wat je gedeeld hebt met dat groepje vrienden, dan is ook deze beproeving, of beter deze omstandigheid, er voor jou. Er kan geen omstandigheid bestaan die mij het belangrijkste afneemt wat ik in me draag, dat wil zeggen de verheugde blik’. Op dat moment zijn jullie dus mijn redding geweest, ik heb heel die werkelijkheid omhelsd, al deed ze me verdriet, niet alleen om mezelf, maar vooral omwille van hen die het me aandeden. Maar ik begreep dat het niet hun schuld was. Wat kan iemand eraan doen als hij geen ontmoeting gehad heeft, als hij niet iemand gehad heeft die hem om niet

---

¹⁵⁶ *Guardare Cristo [Kijken naar Christus]*, Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding. Aantekeningen van de overwegingen [van Luigi Giussani], bijlage bij: *Litterae communionis-CL*, n. 4, 1990, p. 28.

liefhad en hem aldus leerde lief te hebben, hoe kan iemand zonder zo'n gids?! Wat kan iemand eraan doen dat hij geen getuige heeft die hij kan volgen zodat hij kan begrijpen wat de mens is, vooral waarom het de moeite waard is te leven? Ik heb met grote tederheid naar hen gekeken, niet omdat ik het fijn vond me uit te kleden of zo behandeld te worden, dat niet. Ik keek naar hen met tederheid, omdat wanneer iemand in zijn leven altijd zo behandeld is, dan behandelt hij bijgevolg wie hij tegenkomt op dezelfde manier. Hij is als eerste in zijn waardigheid aangetast en daarom behandelt hij wie hij ontmoet ook zo!"

Dit, merkt don Giussani op, is wat er gebeurt: "Door de verbazing om Zijn barmhartigheid, geeft Hij ons het verlangen te zijn zoals Hij". De paus heeft ons uitgenodigd een Jaar van de Barmhartigheid te beleven, opdat in ons het verlangen groeit te zijn zoals Christus. "Zelfs wie totaal niet geïnteresseerd was in Kerk of moraal [vervolgt don Giussani], krijgt een verlangen om te zijn zoals Hij! Je begint je vijanden daadwerkelijk te vergeven, degenen die je kwaad doen, en je begrijpt dan Job die tegenover zijn vijanden die alles van hem verwoest hebben, kan zeggen: 'God heeft gegeven, God heeft genomen: gezegend zij de naam van de Heer'. Wanneer we 's ochtends opstaan en de vergeving voelen die ons leven vernieuwt, dan krijgen ook wij zin om te zeggen: 'Heer, help mij om te zijn zoals U!' Inderdaad had Jezus zijn leerlingen al aanbevolen: 'Weest barmhartig zoals uw Vader barmhartig is' [dat is het thema dat de paus gekozen heeft voor dit Heilig Jaar van de Barmhartigheid: 'barmhartig als de Vader']. En dat is een ultieme absurditeit, maar slechts tot op zekere hoogte, want het is het verlangen dat de geest van de nieuwe mens definieert. Je bent niet echt mens als je niet verlangt barmhartig te zijn zoals de Vader die in de hemel is. De kwestie is of je het echt verlangt". Niet of ik geen fouten maak: of ik het verlang. "Dus is het wonder van de barmhartigheid het verlangen om te veranderen. En dit impliceert jezelf te accepteren, want anders zou het geen verlangen zijn om te veranderen, maar pretentie en aanmatiging en zou het geen vraag worden aan een Ander, zou het geen je toevertrouwen zijn aan een Ander. Dergelijk verlangen definieert het heden, het moment van de zondige mens. Het wonder is jezelf aanvaarden en toevertrouwen aan een aanwezige Ander om veranderd te worden, tegenover Hem staand, bedelend".¹⁵⁷

Daarom, concludeert don Giussani, is "de vraag [...] de hele uitdrukking van de mens. [...] Dan ben je nergens meer bang voor, zelfs niet meer voor jezelf. En je voelt je een kind dat door zijn vader van de grond wordt getild: de mens wordt echt een kind in de armen van zijn vader. In je armoede, verbaasd tegenover de mysterieuze volmaaktheid van God de Vader, Zoon en Geest, vraag je te zijn zoals Hij. En

¹⁵⁷ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., pp. 187-188.

het is geen onbezonnen vragen, het is een reëel, eenvoudig smeken, zoals van een kind als het helemaal bewust was”.¹⁵⁸

3. Onze taak: “zijn voor”

Hoe vat iemand die een ervaring beleefd heeft zoals geïncarneerd en beschreven door don Giussani, zijn zijn in de wereld, zijn taak in de geschiedenis op?

In 1993, temidden van de politieke en maatschappelijke crisis die uitgelokt was door het fenomeen *Tangentopoli*, waardoor heel Italië leek in te storten, vraagt men tijdens een gesprek aan don Giussani: “*Wat is de taak van de christenen vandaag? De wereld opnieuw opbouwen in naam van Christus?*” Hij antwoordt: “Onze taak is om aan heel de menselijke natuur die ons omringt, de barmhartigheid waarmee Christus ons behandelt, mee te delen, te communiceren”.¹⁵⁹

Het is verrassend te zien hoe dit totaal samenvalt met de houding van paus Franciscus: “De draagbalk die het leven van de Kerk schraagt, is de barmhartigheid. Alles in haar pastoraal handelen zou moeten zijn omgeven door de tederheid waarmee zij zich richt tot de gelovigen: niets van haar verkondiging en haar getuigenis naar de wereld toe mag zonder barmhartigheid zijn”. En hij voegt toe: “De geloofwaardigheid van de Kerk”, dus de mogelijkheid om zich te rechtvaardigen voor de wereld en voor onszelf, “gaat langs de weg van de barmhartige en medelijdende liefde. De Kerk ‘bespeurt een onuitputtelijk verlangen barmhartigheid aan te bieden’. Misschien hebben wij zo lang vergeten op de weg van de barmhartigheid te wijzen en deze te bewandelen. Enerzijds heeft de verleiding om altijd en alleen maar de gerechtigheid te pretenderen, doen vergeten dat dit de eerste noodzakelijke en onmisbare stap is, maar de Kerk moet verder gaan om een hoger en belangrijker doel te bereiken. Anderzijds is het triest te moeten zien hoe de ervaring van de vergeving in onze cultuur steeds meer afneemt. Zelfs het woord zelf lijkt op sommige ogenblikken te verdwijnen. Zonder het getuigenis van de vergeving blijft er echter alleen maar een onvruchtbaar en steriel leven over, alsof men leefde in een verlaten woestijn. Voor de Kerk is opnieuw de tijd aangebroken om de taak op zich te nemen van de vreugdevolle verkondiging van de vergeving. Het is tijd voor een terugkeer naar het wezenlijke, om de zwakheden en moeilijkheden van onze broeders en zusters op ons te nemen. Vergeving is een kracht die tot nieuw leven opwekt, en de moed ingeeft om met hoop naar de toekomst te kijken”.¹⁶⁰ Zoals we zien is de Bul met de afkondiging van het Heilig

¹⁵⁸ *Ibidem*, p. 188.

¹⁵⁹ L. Giussani, *L'io, il potere, le opere [Het ik, de macht, de werken]*, uitg. Marietti 1820, Genua 2000, p. 227.

¹⁶⁰ Franciscus, *Misericordiae vultus. Bul met de afkondiging van het buitengewoon Jubileum van de barmhartigheid*, 11 april 2015, n. 10.

Jaar een goudmijn van aanwijzingen voor de verwezenlijking van ons doel in de wereld volgens de natuur van het christendom.

Benedictus XVI zoekt in het interview dat ik gisteren citeerde naar de diepe redenen die paus Franciscus vandaag de dag als zo urgent ziet: “Terwijl de Kerkvaders en de middeleeuwse theologen nog van mening konden zijn dat heel het menselijk geslacht substantieel katholiek geworden was en dat het heidendom alleen nog maar aan de marges bestond, heeft de ontdekking van de nieuwe wereld aan het begin van de moderne tijd de perspectieven radicaal veranderd. In de tweede helft van de vorige eeuw is het bewustzijn dat God niet alle ongedoopten verloren kan laten gaan, volledig bevestigd, en ook dat een zuiver natuurlijk geluk voor hen geen reëel antwoord is op de kwestie van het menselijke bestaan. Ofschoon het waar is dat de grote missionarissen van de 16^e eeuw er nog van overtuigd waren dat wie niet gedoopt is, voor altijd verloren gaat – en dat verklaart hun missionaire inzet – is dergelijk bewustzijn in de katholieke Kerk na het Tweede Vaticaans Concilie definitief verlaten. Daaruit kwam een dubbele diepe crisis voort. Voor een deel leek het elke motivatie voor een toekomstige missionaire inzet weg te nemen. Waarom zou je moeten proberen mensen te overtuigen het christelijk geloof aan te nemen wanneer ze ook zónder gered kunnen worden?”. Als je ook zonder het geloof gered kunt worden, is het niet meer evident waarom we ons nog zouden moeten inzetten voor de missie. “Maar ook bij de christenen kwam een vraag op: de verplichtendheid van het geloof en van zijn vorm van leven werd onzeker en problematisch. Als er mensen zijn die ook op andere manieren gered kunnen worden is het uiteindelijk niet meer duidelijk waarom de christen zelf gebonden zou zijn aan de eisen van het geloof en zijn moraal. Maar als geloof en redding niet meer van elkaar afhankelijk zijn, verliest ook het geloof zijn motivatie”.¹⁶¹

Alleen de durf van paus Benedictus kan vragen stellen van dit kaliber. Laten we beginnen met de laatste vraag: waarom is het de moeite waard vandaag christen te zijn, als je ook op andere manier gered kunt worden? Hoe rechtvaardigen we voor onszelf ons geloof? Dit is de grootste uitdaging die we kunnen krijgen.

We moeten verifiëren welke redenen we hebben om nu, op dit moment in de geschiedenis, christen te blijven. Het is wat don Giussani ons zei: als het christelijk geloof geen aanwezige ervaring is, door haar bevestigd, als ik in mijn ervaring niet de bevestiging kan vinden van de menselijke voordeligheid van het christen zijn, dan zal mijn geloof niet kunnen standhouden in een wereld waarin alles het tegenovergestelde zegt.¹⁶² Is er dus in ons leven een ontmoeting geweest waarin Christus zich

¹⁶¹ *Intervista a S.S. il papa Emerito Benedetto XVI sulla questione della giustificazione per la fede [Interview met Z.H. emeritus paus Benedictus XVI over de kwestie van de rechtvaardiging door het geloof]*, in: *Per mezzo della fede [Door middel van het geloof]*, op.cit., p.p. 133-134 [vert. m.p.].

¹⁶² Vgl. L. Giussani, *Il rischio educativo [Het risico van de opvoeding]*, op. cit., p. 20.

getoond heeft als het antwoord op de diepe dringende behoeften van ons menszijn? Kunnen we, op grond daarvan, zeggen dat zonder Christus ons het beslissende om te leven, het dierbaarste ontbreekt? Kortom, hebben we een adequate reden om ons te hechten aan Christus? En is alsof we moesten ontdekken vrij te zijn tegenover Hem: vrij om Hem vrijelijk te beminnen, zoals Péguy zei: “Aan deze vrijheid [...] heb ik alles opgeofferd, zegt God, / Aan dit genoegen dat ik heb om door vrije mensen bemind te worden, / Vrijelijk”.¹⁶³

Op dit punt kunnen we ook de andere vraag stellen: wat is onze missie, wat is onze taak in de wereld? De historische omstandigheid waarin we leven dwingt ons de aard van ons christenzijn in de wereld te verdiepen. Benedictus XVI herinnert ons eraan dat “de *pro-existentie* van Christus”, dus zijn ‘zijn voor’, de “uitdrukking [is] van de fundamentele figuur van het christelijk bestaan en van de Kerk als zodanig [...]. Als enige was en is Christus er *voor allen* en de christenen, die in het grandioze beeld van Paulus zijn lichaam vormen in deze wereld, nemen deel aan dergelijk *zijn-voor*”. Christen, vervolgt paus Benedictus, “is men niet voor zichzelf, maar, met Christus, voor de anderen. Dat betekent niet een soort speciaal toegangskaartje voor de eeuwige zaligheid, maar de roeping om het geheel, het alles te construeren. Wat de menselijke persoon nodig heeft voor de verlossing is een innige openheid voor God, een innige verwachting en hechting aan Hem, en dat betekent omgekeerd dat wij, samen met de Heer die wij ontmoet hebben, naar de anderen gaan en proberen hun de komst van God in Christus zichtbaar te maken”.¹⁶⁴

Daarmee wordt Gods plan duidelijk en waarom hij ons, door ons Zijn genade te geven, uitgekozen heeft: Hij heeft alles wat we vandaag, bij het opnieuw doorlopen van de geschiedenis van Israël tot de komst van Jezus, in herinnering geroepen hebben, opgewekt, opdat wij reeds in het heden de volheid zouden leven waarnaar ons wezen streeft, en daardoorheen Zijn aanwezigheid in de wereld bekend zouden maken. Misschien kan ons nu duidelijker blijken waarom don Giussani het ‘ja’ van Petrus beslissend acht voor de vorming van een nieuwe hoofdrolspeler op het toneel van de geschiedenis. Heel het pogen van God, van Christus, is erop gericht Petrus voort te brengen, een mens die met zijn ‘ja’ van Hem kan getuigen in de wereld, een ik dat ‘voor’ alle anderen kan ‘zijn’. Zonder dat zou er geen menselijk gezicht van de barmhartigheid in de geschiedenis zijn. Bijgevolg kan de taak van de Kerk geen andere zijn dan wat we gedurende de geschiedenis God hebben zien doen.

¹⁶³ Ch. Péguy, *Le mystère des saints innocents [Het mysterie van de onnozele kinderen]* [vert. m.p.].

¹⁶⁴ *Intervista a S.S. il papa Emerito Benedetto XVI sulla questione della giustificazione per la fede [Interview met Z.H. emeritus paus Benedictus XVI over de kwestie van de rechtvaardiging door het geloof]*, in: *Per mezzo della fede [Door middel van het geloof]*, op.cit., p.p. 135-136 [vert. m.p.].

“Deze grote vriendschap [van ons], waarin de waarheid die door het mysterie van de dood en de verrijzenis van de Heer in de wereld geplant is, gerealiseerd wordt, is helemaal gericht op de wereld. De bestemming, de diepe bedoeling van de christengemeenschap is de wereld, ‘voor de mensen’ [zegt don Giussani]: een diepe en gepassioneerde toewijding aan de mensen en aan hun bestemming, een streven om binnen het weefsel van hun gewone samenleven, waarin de mensen lijden, hopen, pogen, ontkennen en de ultieme zin van het leven verwachten, het Feit van Jezus Christus, enige redding van de mensen, aanwezig te maken. Het ‘voor de mensen’ is het historisch uitputtende motief van de christengemeenschap. De onvoorwaardelijke openheid voor de missie is waarborg van de waarheid en de authenticiteit van het leven zelf van de christelijke gemeenschap: ‘Voor hen wijd ik mij toe, opdat ook zij in de waarheid toegewijd mogen zijn’”.¹⁶⁵

Don Giussani somt de twee fundamentele factoren op van dit ‘zijn voor de wereld’ van de christenen: “De eerste is de liefde voor het Feit van Jezus Christus als enige ware motivering van elk pogen en van elke aanwezigheid: ‘Maar wij dragen deze schat in aarden potten, opdat duidelijk blijkt dat die overgrote kracht van God komt en niet van ons’”. En de tweede is “de liefde voor de broeder die de Vader gezonden heeft. De gemeenschap heeft een grote wet in zijn relatie met de mensen die zij ontmoet: zich te geven aan de broeders om hen te bevrijden uit alle ellende en hen in staat te stellen enkel te hopen op de redding die van God komt. De historiciteit van de christelijke werkelijkheid, die haar missie in de wereld beleeft, realiseert zich door het spervuur van de gelegenheden. [...] Maar men kan op de weg van de mens in onze tijd geen echo zijn van deze aanwezigheid en plaats van deze ontmoeting en deze diepe bevrijding van de begrenzing en van het kwaad, als men niet onvermoeibaar de situatie van behoefte *deelt* waarin de mens zich bevindt; want de ware bodem van elke behoefte is de roep, meestal onbewust, tot de God die mens als wij geworden is om ons te ontrukken aan de macht van ons kwaad”.¹⁶⁶

Don Giussani concludeert: “De diepe reden van elke geste van onze sociale aanwezigheid en communicatie aan de wereld is de kennis van de kracht van Jezus Christus: maar deze unieke en alleroorspronkelijkste motivatie wordt enkel evident in het getuigenis van een passie voor de mens, vol aanvaarding van de concrete situatie waarin hij zich bevindt, en dus tot elk risico en tot elke moeite bereid”.¹⁶⁷

Vanmorgen hebben we de grote en lange weg opnieuw doorlopen die God in de tijd heeft moeten ontwerpen – van de keuze van Abraham tot de komst van

¹⁶⁵ H.U. von Balthasar – L. Giussani, *L'impegno del cristiano nel mondo [De taak van de christen in de wereld]*, Jaca Book, Milaan 1978, pp. 167-168.

¹⁶⁶ *Ibidem*, pp. 168-170.

¹⁶⁷ *Ibidem*, p. 170.

Christus, via het voortdurende terugvallen van Zijn volk – om het ‘ja’ van Petrus voort te brengen. Dit ‘zijn voor’ dat ontstaat uit het ‘ja’ van Petrus, wordt op effectieve en overtuigende manier gevat in de *Brief aan Diognetus*. Laten we ons de Kerk van de eerste eeuwen voorstellen, die haar stappen zet in het uitgestrekte Romeinse rijk: “De christenen onderscheiden zich niet van andere mensen door taal, vaderland of kledij. [...] Zij wonen in steden van Grieken en barbaren, zoals aan ieder het lot beschoren was en zij leven volgens de zeden van het land, wat betreft kledij, voeding en andere levensomstandigheden, en geven zo blijk van een verwonderlijk en naar aller mening paradoxaal burgerschap. [...] In één woord, wat de ziel is voor het lichaam, dat zijn de christenen in de wereld. De ziel is verspreid over alle delen van het lichaam en de christenen over alle steden van de wereld”.¹⁶⁸

Zoals we gezien hebben in *Waarom de Kerk* waren de eerste christenen zich er levendig van bewust dat zij, in de context van het Romeinse rijk, niet door eigen verdienste en zonder enige pretentie van hegemonie, het teken waren dat de nieuwheid van Christus in de wereld aanwezig stelde!

Met een acute waarneming van de epocale uitdaging die het geloof tegenover zich heeft, zei de toenmalige kardinaal Ratzinger in 1991 – maar twee jaar na de val van de Berlijnse muur –: “Wat moet de Kerk of de Kerken in een dergelijke context dus doen? Ik zou antwoorden: zij zouden op de eerste plaats eindelijk eens een keer echt zichzelf moeten zijn”. Om deze taak te kunnen vervullen, concludeert hij, moet “de Kerk [...] beschikbaar zijn om te lijden, moet zij de weg bereiden voor het goddelijke, niet met machtsinstrumenten, maar in de gehoorzaamheid aan de Geest, niet met de efficiëntie van haar institutionele structuren maar [let op!] middels het getuigenis, de liefde, haar eigen leven en lijden, en zo de samenleving helpen haar authentieke morele gestalte te vinden”.¹⁶⁹ Indrukwekkend! Is dat soms niet dezelfde taak die paus Franciscus ons aangewezen heeft op het Congres van Florence?

Don Giussani is ons een vader geweest en blijft ons begeleiden in de steeds bewustere ervaring van een vreugde die we niet voor onszelf kunnen houden, die we willen delen met al onze mensenbroeders en –zusters: “Getuigen van het geloof is de taak van ons leven”, zegt hij ons. “Want de christen heeft een specifieke taak in het leven, en dat is niet de uitoefening van een bepaald beroep, maar het geloof: getuigen van het geloof, ervan getuigen binnen de eigen levensstaat. Er zijn gezinnen, er zijn beroepen, maar ‘de’ taak is getuigen van het geloof. Daarom zijn we uitgekozen. [...] Zó drukken we onze persoonlijkheid uit, niet van priesters, niet

¹⁶⁸ *Brief aan Diognetus*, V, VI.

¹⁶⁹ J. Ratzinger, *Svolta per l'Europa. Chiesa e modernità nell'Europa dei rivolgimenti [Wisseling voor Europa. Kerk en moderniteit in het Europa van de omwentelingen]*, uitg. Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo 1992, pp. 142, 144.

van zusters, niet van arbeiders of professionals of huisvaders, maar van christenen, wat de activiteit die ons bezighoudt ook moge zijn: bevestigen dat de redding reeds aanwezig is, en haar te laten zien, door aan allen van haar te getuigen”.¹⁷⁰

Zie hier dan de houding waarmee de christen met wie dan ook en wat dan ook in relatie treedt: “Enkel wanneer we helemaal bezeten zijn van een liefde [die het leven vervult, die ons een volheid laat ervaren], alleen wanneer we erkennen dat we toebehoren aan de liefde van Christus ‘die overstroomt van vrede’, zijn we als kinderen die in het donker een bos binnen gaan, zonder bang te zijn. Enkel de gebeurtenis van Christus scheidt een nieuwe cultuur en laat een ware kritiek ontstaan. De waardering van het weinige of vele goede dat er in alle dingen zit, verplicht ons een nieuwe beschaving te scheppen, een nieuwe constructie te beminnen: zo ontstaat een nieuwe cultuur, als verbinding tussen alle stukjes goeds die we vinden, in ons streven om ze te laten gelden en ze te verwezenlijken. We onderstrepen het positieve, als is het ook beperkt, en vertrouwen al het overige toe aan de barmhertigheid van de Vader”.¹⁷¹

Is er iets bevrijdenders en meer vredebrengend dan deze nederige zekerheid, bron van een positieve blik op alles en iedereen?

---

¹⁷⁰ L. Giussani, *Alla ricerca del volto umano [Op zoek naar het gelaat van de mens]*, op. cit., p. 129.

¹⁷¹ L. Giussani – S. Alberto – J. Prades, *Generare tracce nella storia del mondo [Sporen trekken in de geschiedenis van de wereld]*, op. cit., pp. 158-159.

Zondagochtend 1 mei

*Bij het binnenkomen en het verlaten van de zaal:
Nikolaj Rimskij-Korsakov, Het grote Russische Pasen, op. 36
Ernest Ansermet – L'Orchestre de la Suisse Romande,
"Spirto Gentil" n. 29, Decca*

Don Pino. Wanneer we 's ochtends opstaan, wanneer we ons klaarmaken om het *Angelus* te zeggen – zoals nu, allemaal samen, of in onze huizen, alleen, met onze man of vrouw, kinderen, misschien wat gehaast –, dat wil zeggen om de boodschap van de Engel te ontvangen, de verkondiging van deze historische werkelijkheid die over enkele uren in duizenden huizen weer 'gezin' zal zijn, laten we ons dan, om elke oppervlakkigheid of formalisme te vermijden, plaatsen tegenover datgene waaraan Julián ons gisteren herinnerd heeft, aan die zo eenvoudige vragen van don Giussani tegenover de tegenwerpingen die in ons kunnen opkomen en doorzetten: "Wat is de tegenwerping? Wat werpen jullie tegen? Waarom werpen jullie iets tegen dat jullie niet zouden hebben en ik wel? Wat zou ik dan hebben? Ik heb dit *ja* en daarmee uit, en jullie zou het geen cent meer kosten dan wat het mij kost".

Angelus

Lauden

■ ASSEMBLEE

Davide Proserpi. Aangekomen bij het slotmoment van deze Geestelijke oefeningen, houden we zoals elk jaar een assemblee op grond van de talloze vragen die binnengekomen zijn – natuurlijk hebben we er enkele moeten kiezen – om dat werk te beginnen dat in de komende weken, in de komende maanden, tijdens de zomer, vervolgd zal worden, om de inhoud van wat ons voorgesteld is, te hernemen. Deze dagen hebben we allemaal de ervaring opgedaan van wat ons voorgesteld is, hetgeen veel meer is dan pure woorden. Daarom veroorloof ik mij, bij wijze van inleiding, enkele zeer korte, synthetische opmerkingen te maken, een paar zijn er ook persoonlijk, juist omdat we echt een ervaring beleefd hebben.

Het eerste wat ik opmerk is het volgende: de overgrote meerderheid van de vragen gaat over de inhoud van de tweede les. En dat is al een feit van betekenis, volgens mij, want gewoonlijk is de eerste les de les waarover we langer hebben kunnen reflecteren, waaraan we dus meer hebben kunnen werken. Maar dit toont reeds aan dat wat er gebeurd is, ons geraakt heeft, diep geraakt heeft. En dus wilde

ik, alvorens we die vragen gaan beantwoorden, proberen te zeggen waarom deze les ons, althans vanuit mijn gezichtspunt, zo geraakt heeft. Het eerste wat naar boven komt, is een groot en overheersend gevoel van dankbaarheid. Niet enkel omdat we nuttige en diepe overwegingen gehoord hebben, relevant voor wat ons het interessantst lijkt of wat we ook voor het moment waarin de Kerk zich bevindt als het urgentst aanvoelen. Ik durf te zeggen dat de belangrijkste reden is dat we begeleid zijn geweest op een ongelooflijke reis tot in het hart van God, in datgene wat eenieder van ons, misschien zonder het toe te geven, aanvoelt als de hoop van het leven: dat er een Bestemming voor ons is die een gezicht heeft dat helemaal bepaald wordt door Zijn blik van barmhartigheid voor onze nietigheid. Het is de vrede die Hij schenkt aan zijn kinderen. En dit stemt reeds overeen met een ervaring die we hebben, want als we hier zijn, min of meer bewust, is dat omdat de Bestemming ons bereikt heeft juist met deze blik. Daarom heeft ze ons overtuigd, dat wil zeggen heeft ze ons definitief aan zich gebonden. En dat is gratis gebeurd. Niet omdat we het verdienen – ik althans verdiende het niet.

Veel vragen concentreerden zich natuurlijk op het thema van de barmhartigheid, in het bijzonder op de relatie barmhartigheid-rechtvaardigheid, die we zodadelijk ook specifiek zullen behandelen. Maar dit heeft ook een keerzijde, want het laat ons zien – vergeef me mijn directheid – hoeveel moeite het ons kost om te volgen, hoezeer we verankerd blijven aan onze beelden, want onze idee van rechtvaardigheid is uiteindelijk die van iedereen: een weegschaal. Maar dezer dagen zijn we juist uitgenodigd geweest om juist uit te gaan van onze ervaring en niet van een idee. Als we kijken naar onze ervaring zouden we, paradoxaal genoeg, moeten zeggen dat Gods methode ‘onrechtvaardig’ is, omwille van wat ons gezegd is. Wat is er onrechtvaardiger voor de menselijke maat dan de voorkeur van de Vader? En inderdaad is dat de reden van de haat van de wereld. Wij zijn voorwerp van deze voorkeur. En we zijn uitgekozen, zoals ons gezegd is, om zoals Hij in de wereld te zijn. Wat is waarder? Verkiezen wie ons zó verkiest, of gebonden blijven aan onze eigen idee van rechtvaardigheid? Dan is het mooi om de smaak van het volgen terug te vinden, van het volgen van deze geschiedenis, want dat helpt ons meer dan wat dan ook om te begrijpen wat onze taak in de wereld is. Laten we dus beginnen met de vragen.

“Waarom is het zo ongeloofwaardig geworden dat een bijzondere gebeurtenis de redding van de mens kan zijn?”

Julián Carrón. Juist om wat je net zei: omdat we vergeten dat het vertrekpunt voor elk begrip altijd de ervaring is en dit is de eenvoudigste manier – preciezer gezegd, de enige manier – om te begrijpen. Het Mysterie heeft de dingen zó goed gemaakt, dat Hij, om ons de dingen te laten begrijpen – zoals ik jullie vaak in herinnering breng – ons geen college geeft: hij laat iets gebeuren. Zoals don Giussani

– die met wijd opengesperde ogen de manier volgde waarop het Mysterie de dingen doet – ons altijd herhaald heeft: “de werkelijkheid wordt evident in de ervaring”.¹⁷² Om ons te laten begrijpen wat liefde is, geeft hij ons geen theoretische les, maar laat hij ons geboren worden in een plaats waar we het kunnen ervaren: het gezin. We gaan de werkelijkheid van de liefde binnen door de ervaring van het bemind worden. En later laat Hij ons verliefd worden of vrienden worden. Ofschoon dit de weg is die we sinds onze geboorte gegaan zijn, kost het ons moeite – en dit is de reden van een van de zwaarste gevechten die don Giussani met ons heeft moeten leveren – *werkelijk* ervaring op te doen. Gemakkelijk reduceren we de ervaring tot iets sentimenteels, tot een vluchtig – hoe reëel ook – uitproberen. Terwijl, zoals don Giussani ons vanaf het begin gezegd heeft, er geen ervaring is als we ons niet bewust worden van wat ons overkomt en, dus, als we niet merken dat we groeien.

Allen zijn we op de een of andere manier ondergedompeld in relaties en omstandigheden, betrokken in een veelheid aan situaties, en in die zin ervaren we het leven; maar dit is niet voldoende voor een volledige ervaring, daarvoor is het nodig dat we begrijpen wat ons overkomt, zodat het onze blik op de werkelijkheid mee begint te vormen, van invloed is op onze mentaliteit en deze verandert. Dat is de betekenis van de zin van Guitton die we altijd geciteerd hebben: “‘Redelijk’ is wie zijn rede onderwerpt aan zijn ervaring”.¹⁷³ Maar dit, vrienden, het spijt me voor jullie, maar het is een werk, ik kan het jullie niet besparen, eenieder moet het voor zichzelf doen, anders laat wat iemand beleeft geen spoor in hem achter en laat het hem niet groeien. Het is door een dergelijk werk te doen wat we kunnen begrijpen wat don Giussani gezegd heeft – en mij enorm verbaasd heeft – toen hij het ja van Petrus begon uit te leggen: een bijzondere geschiedenis is het sluitstuk van de christelijke opvatting van de mens en van zijn moraliteit. Maar als we kijken naar onze ervaring – dit is het punt –, is ons dan soms niet precies dit gebeurd? Een bijzondere geschiedenis, een bepaalde ontmoeting, heeft ons leven veranderd.

Als we zouden moeten zeggen wat ons leven, onze redding het meest bepaald heeft, zouden wij allemaal die hier zijn moeten zeggen dat het een bijzondere gebeurtenis, een ontmoeting geweest is. In de mate dat wij ons daarvan niet bewust zijn geworden, wordt het echter ook voor ons ‘ongeloofwaardig’ dat een bijzondere gebeurtenis de redding van de mens kan zijn. Precies omdat wij ons er geen rekenschap van gegeven hebben dat het juist die bijzondere gebeurtenis geweest is die ons gered heeft, dat wil zeggen omdat we ons geen rekenschap gegeven hebben van de cognitieve draagwijdte van de ontmoeting die we gehad hebben. Wie zich

¹⁷² L. Giussani, *Dal temperamento un metodo [Vanuit het temperament, een methode]*, uitg. Bur, Milaan 2002, p. 143.

¹⁷³ J. Guitton, *Arte nuova di pensare [Nieuwe kunst van het denken]*, uitg. Edizioni Paoline, Cinisello Balsamo (Mi) 1991, p. 71.

hiervan bewust wordt, begint te begrijpen. Het is vanuit de ervaring die ik in het nu opdoe, dat ik kan begrijpen waarom God zich gedragen heeft zoals we deze dagen in herinnering hebben geroepen. Dat wil zeggen, wij kunnen ons rekenschap geven van heel de draagwijdte van Gods plan, juist vanwege die bijzondere gebeurtenis, die ons op een bepaald moment overkomen is en beslissend was.

We hadden alle boeken van de bibliotheken, hadden alle grote ontdekkingen van de mensheid – voegen jullie maar toe wat je wilt – maar wat ons het leven veranderd heeft, is een bijzondere geschiedenis geweest. En waarom heeft God deze methode gekozen? Waarom heeft Hij het niet anders gedaan? Dat is wat ons verbaast. Waarom heeft Hij ons de weg van het leven niet bespaard, door ons – om het zo te zeggen – rechtstreeks in het eeuwige leven te scheppen? Omdat het een niet vrije verlossing zou zijn geweest. Zou iemand van jullie een niet vrije verlossing willen? Laten we dus zien hoe de kwesties naar boven komen die ons doen begrijpen waarom God op een bepaalde manier met de mens omgaat: God wil voor ons een vrije verlossing, zoals Péguy ons gezegd heeft – de tekst die we gelezen hebben zal ons hier altijd aan herinneren –: “Aan deze vrijheid [...] heb ik alles opgeofferd, zegt God, / Aan dit genoeg dat ik heb om door vrije mensen bemind te worden, / Vrijelijk”.¹⁷⁴

Zou iemand van jullie misschien niet vrijelijk bemind willen worden? Aangezien God niet minder smaak heeft dan wij, wil ook Hij door vrije mensen bemind worden, vrijelijk. Maar om vrijelijk door de mensen bemind te kunnen worden, is er maar één manier: een voorkeur, dat wil zeggen één voor één beminnen, de vrijheid van eenieder uitdagen door middel van een bijzondere geschiedenis. Zoals we gezien hebben, verbaasde dit iedereen, te beginnen met de leerlingen: “Heer, hoe komt het dat Gij Uzelf aan ons zult openbaren en niet aan de wereld?”, vragen ze aan Jezus. En Benedictus XVI voegde toe: “Waarom heb je je niet krachtig verzet tegen je vijanden? Waarom heb je hun niet met onmiskenbare kracht aangetoond dat jij de levende bent?” Het is wat we uiteindelijk allemaal denken: “Waarom heb je je niet opgelegd?” God had alle mogelijkheden om dat te doen. Wij zouden kunnen denken dat we niets opleggen omdat we er de mogelijkheid niet toe hebben, maar als we zouden kunnen... Maar Hij kon het! En hij heeft het niet gedaan, Hij heeft zich niet aan ons opgelegd. Hield Hij soms niet van ons? Hield Hij soms niet van de wereld? Hield Hij soms niet van de mensen? Integendeel, juist omdat God oneindig veel houdt van de mens, van zijn vrijheid, handelt Hij zoals Hij handelt. “Het behoort tot Gods mysterie dat hij [...] onopvallend [...] gaandeweg [...] langzaam” handelt, hebben we met Benedictus XVI gezegd; het is “juist goddelijke wijze van handelen [...] niet [te] overweldigen met uiterlijke macht, maar vrijheid

---

¹⁷⁴ Ch. Péguy, *Le mystère des saints innocents [Het mysterie van de onnozele kinderen]* [vert. m.p.].

geven, liefde schenken en opwekken”,¹⁷⁵ dat wil zeggen een scheepsel voortbrengen dat Hij vrijelijk bemint.

Laten we elkaar helpen zodat in ons het verlangen groeit om Christus vrijelijk te beminnen, omwille van het genoeg om Hem nu te beminnen: “Tot vijf minuten geleden heb ik gefaald, maar nu – nu! – zeg ik U met alle vermogen tot genegenheid die ik heb: ‘U, Christus’, vrijelijk”. Dit is meer waard dan alle dingen die we formeel zouden kunnen doen, want “U, Christus” zeggen, is de uitdrukking van een vrijheid. Maar een vrij ik, dat vrijelijk bemind, wordt enkel opgewekt door een bijzondere gebeurtenis. Daarom begint God in Zijn relatie met de mens telkens vanaf dit punt. Ons lijkt dat te weinig, te broos te zijn. Maar toont zich niet juist daarin zijn kracht, vraagt Benedictus XVI zich af?¹⁷⁶ Bewijst God niet juist op deze manier dat Hij zeker is van dit plan van Hem voor ons en dat Hij onvoorwaardelijk van ons houdt? Hij wacht op ons, wacht altijd op ons, zodat wij vrijelijk bij Hem kunnen aankomen.

Prosperi. “Kun je verduidelijken wat het betekent dat er zonder Aanwezigheid geen moreel gebaar bestaat?”

Carrón. Het is wat ik hiervoor zei. Laten we voorbeelden nemen uit het dagelijks leven. Denk aan jullie kinderen en aan de relatie van een kind met zijn moeder. Zonder deze aanwezigheid blijft het kind altijd uitgeleverd aan zijn eigen grillen. Wat laat langzamerhand zijn ik naar boven komen en doet het zich hechten aan het zijn – wat moraliteit is? De aanwezigheid van zijn moeder. Het eerste gebaar dat de moraliteit van het kind laat zien is zijn gehechtheid aan zijn moeder. Het is dus door zijn relatie met zijn moeder dat zich in het kind een gehechtheid ontwikkelt aan de werkelijkheid, zijn liefde voor het zijn, moraliteit. De innige liefde van zijn moeder wekt in het kind zijn oorspronkelijke vermogen op om het zijn te bevestigen. We zouden dus maar hoeven te zien hoe de moraliteit ontstaat in jullie kinderen, om te begrijpen dat geen enkele preek, geen enkele morele oproep de innige liefde van zijn moeder kan vervangen, dat wil zeggen haar aanwezigheid. Moraliteit wordt voortgebracht door een aanwezigheid. Een aanwezigheid laat ons uit onze schulp kruipen, uit onze isolatie, uit ons individualisme, uit onze perceptie dat we heer en meester zijn van de werkelijkheid. Wanneer iemand verliefd wordt, wordt hij geprovoceerd om zich opnieuw te hechten aan het zijn. Vóór zich treft hij een zó aantrekkelijke aanwezigheid aan, dat hij het niet kan vermijden zich eraan te hechten, een hechting die vervolgens naar

¹⁷⁵ J. Ratzinger – Benedictus XVI, *Jezus van Nazareth. Deel II. Van de intocht in Jeruzalem tot de opstanding*, op.cit., pp. 246-247.

¹⁷⁶ “Is het schijnbaar kleine wanneer we er goed bij stilstaan, niet eigenlijk het grote?” (J. Ratzinger – Benedictus XVI, *Jezus van Nazareth. Deel II. Van de intocht in Jeruzalem tot de opstanding*, op.cit., p. 246).

alle kanten uitdijt. Toen God de mens wilde helpen, heeft Hij geen andere methode gebruikt dan die welke eenieder van ons – van het kind tot de verliefde – als passend heeft ervaren, de enige methode die voor de mens begrijpelijk is. Wat heeft God gedaan? Hij is vlees geworden om onze liefde voor Hem op te wekken en om zó onze moraliteit voort te brengen. Daarom is de geschiedenis van Petrus zo betekenisvol.

Niets kan ons beter uitleggen wat moraliteit is dan te kijken naar Petrus. Petrus is het embleem van eenieder van ons, zó impulsief was hij, zóveel fouten maakte hij, zó reactief was hij. Maar dit alles was voor hem geen obstakel, want door dit alles heen ging een Aanwezigheid waar hij zich steeds meer aan hechtte. Zonder deze Aanwezigheid zou Petrus een ongeleid projectiel zijn geweest, ten prooi aan zijn eigen grillen, zoals eenieder van ons. Don Giussani, die onze natuur goed kende, die goed wist hoe wij in elkaar zitten, heeft heel de draagwijdte van deze bijzondere geschiedenis van Petrus gevat en haar ons voor ogen geplaatst. Er is geen ware moraliteit mogelijk, er is geen volledige hechting aan het zijn mogelijk, tenzij omwille van een Aanwezigheid die, door middel van een voorkeur, heel ons affectieve vermogen naar boven laat komen. Want het morele probleem betreft ons affectieve vermogen, dat wil zeggen ons vermogen om ons te hechten aan een aanwezigheid, dat wordt opgewekt door die aanwezigheid zelf – zoals in het voorbeeld van het kind. Daarom stelt don Giussani dat zonder de Aanwezigheid van Christus Petrus' 'ja' geen wortel kan schieten. Het is cruciaal dit te begrijpen: het zijn niet onze voornemens, onze zelfverwijten, onze woede, die ons vorderingen laten maken op een morele weg; maar: terugkeren naar die Aanwezigheid. Anders geven we, al zegt onze ervaring ons iets, toe aan de algemene mentaliteit, denken we sneller moreel te worden door de wereld en haar schema's te volgen, alsof de ervaring die we beleefd hebben in onze relatie met Jezus ons niet had binnengevoerd in een nieuwe manier.

Daarom is het goed voor ons terug te keren naar die bladzijde van don Giussani die gewijd is aan het 'ja' van Petrus, totdat we ons haar eigen gemaakt hebben, dus tot aan het eeuwige leven! We zullen er nooit klaar mee zijn daarin binnen te gaan, tot het moment waarop we ons helemaal aan Hem gehecht zullen hebben. We hebben het nodig voortdurend opnieuw te beginnen vanaf dat punt, want de verleiding ligt altijd op de loer: "Prima, dat weet ik, maar in déze omstandigheid moet ik..." Wat is er eenvoudiger dan wat we gezegd hebben over het kind met zijn moeder, hetgeen volledig en definitief waar wordt met Jezus? Hij is een zó aantrekkelijke aanwezigheid, innig aantrekkelijk, dat deze niet anders kan dan heel onze genegenheid opwekken. Het is eenvoudig! Maar ook wij moeten eenvoudig zijn! Dikwijls is het alsof we denken dat dit alles, hoe mooi ook, niet voldoende is, niet werkt in de wederwaardigheden van het leven, en dan beginnen we weer te denken zoals iedereen, vertrouwen we ons toe aan de bedrieglijke oplossingen van iedereen.

Prosperi. De volgende vraag gaat juist in op dit laatste wat je nu zei: “Te zeggen: ‘Ja, Heer, ik houd van U’, is eenvoudig wanneer wie je de vraag stelt, de onmiskenbare gelaatstrekken van Jezus heeft. Maar wanneer de vraag je gesteld wordt door een omstandigheid of door iemand die je moeite geeft, dan is het niet zo gemakkelijk. Wat wil het dus zeggen dat ons ‘ja’ voldoende is? Wie stelt mij vandaag de vraag: ‘Hou je van me?’”

Carrón. Jezus! De vraag: “Hou je van me?”, wordt je altijd gesteld door Jezus. Al het overige is niet belangrijk. Laten we denken aan wat onze vriend in de gevangenis vertelde. Het is de genegenheid voor Jezus die in hem is opgewekt, die ervoor zorgt dat hij, wanneer hij van alles beroofd is, wanneer ze hem behandelen op een manier die niet menselijk is, deze omstandigheid kan beleven met een ultieme positiviteit: helemaal bepaald door de manier waarop Jezus naar hem kijkt, kijkt hij zelf met tederheid naar de personen met wie hij te maken heeft, omdat hij ja zegt tegen Jezus. “Hou je van mij?” “Ja”. Als dat niet waar is ook wanneer iemand mij slecht behandelt, betekent het dat het niet waar is. Het is niet zo dat wanneer ons dit eenmaal overkomen is, dat iedereen ons ineens goed behandelt. We hopen niet dat de anderen ons slecht behandelen, maar we moeten erkennen dat wie bereikt is door Christus’ omhelzing en Hem aanvaardt, een blik kan hebben vol tederheid zelfs voor degenen die hem kwaad doen. En volgens een plan dat wij niet weten, dat wij niet kennen, kan het gebeuren dat de anderen getroffen worden door deze manier waarop iemand die bepaald wordt door Jezus’ aanwezigheid, met hen omgaat. Misschien geloven wij er niet in, maar zo is het.

Wat helpt ons het meest om tot de bodem te gaan van de liefde tot Christus en dus van de liefde voor de ander? Een plaats, deel te nemen aan een plek die ons hiertoe opvoedt. Het christelijke gezelschap, de beweging, bestaat hiervoor. Betekenisvol in deze zin is de manier waarop don Giussani spreekt over de Fraternaliteitsgroep. “Waarom komen mensen bij elkaar om een Fraternaliteit te beginnen? Ik heb altijd gezegd dat het eerste criterium om bij elkaar te komen is: het te faciliteren de geloofservaring die de beweging ons geeft, te beleven”. Het is niet gezegd dat dit méér gefaciliteerd wordt waar er een nabijheid is of waar er “zodanige factoren van menselijke aantrekking zijn (bijvoorbeeld genegenheid of bepaalde interesses), dat ze de oproep tot het ideaal overstemmen”. Sterker nog, dit zou “operatief” een nadeel kunnen zijn. “Ziehier dus”, vervolgt don Giussani, “het voordeel van een nabijheid die gecreëerd wordt niet omdat er aantrekking is, niet omdat er interesses zijn: een nabijheid van personen die geaccepteerd worden juist als een school, een school om de ander te beminnen, om te leren de ander te beminnen, om te leren om een gezelschap te beleven dat ons laat wandelen naar de bestemming, zodat we, daar [met die personen] lerend, ook terugkeren naar waar er een overwegende natuurlijke aantrekking (zoals in het gezin!) of antipathie is, een voortdurende irri-

tatie (zoals in het gezin!) [of op het werk] en we op een andere manier naar de ander leren kijken, door de sympathie heen of door de antipathie heen”.¹⁷⁷

Als wij geen plaats zouden hebben waar we voortdurend uitgenodigd worden om elkaar zó te behandelen, om te erkennen dat we samen zijn niet eenvoudigweg vanwege het vlees en het bloed, vanwege een kwestie van natuurlijke sympathie of antipathie, maar omwille van Degene die ons één gemaakt heeft, zouden we niet naar elders kunnen gaan en onze relatie met iedereen anders kunnen beleven. Het – nimmer automatische – resultaat van ons verblijven in deze omgeving, is dat “vervolgens”, zoals don Giussani onderstreept, “de eerste plek waar iemand werkelijk deze caritas beleeft, zijn gezin wordt, zijn vrouw of haar man”; maar als consequentie: “vervolgens”. Want opdat dit gebeurt “is er een weg nodig. De regel is juist het gezelschap van personen die enkel met dit doel bij elkaar komen: in deze zin zouden het mensen kunnen zijn die elkaar nooit gezien hebben, meer nodig, als dit enige doel duidelijk is, dan faciliteert de aanvankelijke vreemdheid het werk. Terwijl wat we al weten, de sympathie die er al is, de vriendschap die in zwang is, het bij elkaar komen faciliteert, ook oprecht, voor dit doel, maar vanuit het gezichtspunt van de operativiteit heeft het ook de nadelen die ik eerder noemde bij het gezin. Daarom”, zo concludeert don Giussani, “is de keuze van de Fraterniteit de volmaakte analogie van iemand die in het klooster gaat. Waarom gaat iemand in het klooster? Niet vanwege het habijt of omdat het er rustiger is, omdat hij graag studeert, omdat hij graag vroom leeft, omdat hij graag bidt, omdat hij graag hoort zingen, omdat er dan ook als hij oud is, voor hem gezorgd wordt. Nee, niet daarvoor. Iemand gaat het klooster in, wordt monnik in een slotklooster, omdat hij in een gezelschap wil zijn, een gezelschap kiest dat hem helpt om tot de bodem te gaan van de liefde tot Christus, zijn toebehoren aan Christus te beleven en aan de wereld te getuigen. Daarvoor gaat hij, anders vergist hij zich, kan hij zich vergissen. Hij kan gaan terwijl hij zich vergist en zich vervolgens, zonder weg te gaan, zuiveren”.¹⁷⁸

Als wij hier zijn om deze reden, dan kan ook ons overkomen wat onze vriend in de gevangenis overkomen is, die begon te houden van mensen ook zonder dat er een sympathie was. Deze plaats, onze Fraterniteit, voert ons binnen in een manier om alles anders te beleven, zelfs ons gezin, zelfs onze vriendschap, zelfs onze relaties met vreemden.

Prosperi. Nu zijn er drie vragen over de relatie tussen barmhartigheid en rechtvaardigheid.

---

¹⁷⁷ L. Giussani, *L'opera del movimento. La Fraternità di Comunione e Liberazione [Het werk van de beweging. De Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding]*, uitg. San Paolo, Cinisello Balsamo (Mi) 2002, pp. 167-168 [vert. m.p.].

¹⁷⁸ *Ibidem*, pp. 168-169.

“Wat is de relatie tussen barmhartigheid en rechtvaardigheid? Betekent vergeven, alles goedkeuren?”

“Hoe wordt de barmhartigheid verzoend met de eis van rechtvaardigheid?”

“Welke band is er tussen onze behoefte aan rechtvaardigheid en de barmhartigheid? Kan barmhartigheid het maatschappelijk samenleven funderen?”

Carrón. De waarheid is niet relativistisch. De barmhartigheid verduistert het oordeel niet en is geen alternatief daarvoor. De idee dat alles hetzelfde is, kan dus geen doorgang vinden. We herkennen het onmiddellijk: er is iets wat overeenstemt en er is iets wat niet overeenstemt, het is objectief. Zeker, we zouden ons tevreden kunnen stellen, we zouden kunnen goedkeuren wat we maar willen, maar het zal nooit werkelijk overeenstemmen. De waarheid is de waarheid. We weten allemaal wanneer we iets doen wat met ons overeenstemt en wanneer we iets doen wat niet met ons overeenstemt. Maar de vraag is, wanneer we eenmaal een oordeel gegeven hebben, wanneer we eenmaal erkend hebben hoe de dingen in elkaar zitten: wat zet ons in beweging, wat laat ons opnieuw beginnen, de weg hernemen, veranderen? Ik geef twee voorbeelden.

Toen ik rector was van een school in Madrid, was er een leerling die deed waar hij zin in had. Het was ook een vriend van me, hij maakte deel uit van de beweging net als ik. Na duizend pogingen, moesten we, omdat hij alle mogelijke grenzen al tijden overschreden had, een beslissing nemen. De andere docenten lieten goed op om te zien hoe ik me zou gedragen: “Je zult zien – zeiden ze tegen elkaar –, omdat deze jongen bij de beweging is, gaat hij niets doen”, alsof ik a priori, in naam van ons gemeenschappelijk toebehoren, alle streken die die jongeman uithaalde, had moeten goedkeuren. Nee dus: ik heb hem van school gestuurd.

Als rector kon ik die beslissing nemen jegens een vriend van de beweging alleen nemen omdat de band die zich tussen ons gevormd had, oneindig krachtiger was dan welke disciplinaire maatregel dan ook. Wat heeft iedereen getroffen? Wat was de verrassing? Dat die jongen, nadat hij naar een school in de buurt van de mijne gegaan was, tijdens de pauze naar ons toe kwam om bij ons te zijn. Na van school gestuurd te zijn! Handelen met barmhartigheid betekent niet elk gedrag goedkeuren, maar het is ook niet mensen behandelen alsof hun fout de bepalende factor van de relatie was. Wij kunnen de vrijheid hebben elkaar de dingen te zeggen, omdat er iets diepers is, een band die dieper is dan al onze fouten. Dit betekent niet dat, omdat we vrienden zijn en een diepe genegenheid voor de ander hebben, alles maar hetzelfde is. Nee, dan zouden we geen vrienden zijn, zouden we de bestemming van de ander niet willen. Af en toe kan iemand de ander zeggen dat er iets niet klopt in wat hij doet. Maar dat belemmert dat type relatie niet dat de ander de gelegenheid geeft zijn weg te gaan om het doel te bereiken. Die leerling van mij, die niemand een cent gegeven zou hebben, heeft de universiteit afgemaakt vanwege de

waardering die hij voor zijn persoon waarnam, ongeacht alle fouten die hij begaan had. In deze zin moeten we af en toe ongemakkelijke beslissingen nemen – zoals ik toen – die laten zien hoezeer de bestemming van de ander ons ter harte gaat.

Maar ik zou een voorbeeld willen geven van deze diepe band die tussen personen kan ontstaan op het niveau van het maatschappelijk samenleven; Julián de la Morena heeft me daarover gesproken. In Brazilië zijn er bijzondere gevangenen, zonder bewakers, zonder wapens, georganiseerd volgens de methode van de *Associação de Proteção aos Condenados* (Apac) door verantwoordelijken van de Apac die gevangenen zelf daarin betrekken. Alle gevangenen, met wat voor straf dan ook – ook met twintig, dertig jaar of langer – kunnen vragen hun straf in zo'n gevangenis te mogen uitzitten. Men heeft vastgesteld dat als de methodologie goed wordt toegepast, het welke gevangene dan ook, welk misdrijf hij ook gepleegd heeft, weer op het goede spoor kan brengen. De verantwoordelijke rechter van het kanton Itaúna (waar een van deze gevangenen zich bevindt) vertelt: “Ik herinner me een gevangene die in de Apac in Itaúna terecht kwam; hij was veroordeeld tot veertig jaar vanwege misdrijven die hij in verschillende kantons gepleegd had. Hij kwam in Itaúna voor een misdrijf dat hij in dat gebied begaan had. Hij was jong en heel sterk, hij was erin geslaagd te ontsnappen uit alle gevangenen waar hij opgesloten had gezeten. Hij had al twee jaar uitgezeten en was nog niet ontsnapt uit die gevangenis. Er kwam een journalist van de rechtbank naar de Apac om een video te maken voor de organisatie en die vroeg hem: ‘José – zo heette de gevangene –, jij bent uit alle gevangenen ontsnapt, en die gevangenen hadden bewakers, maar uit deze Apac [die geen gewapende bewakers heeft] vlucht je niet weg, waarom niet?’ José gaf toen een van de meest emblematische antwoorden die ik ooit gehoord heb: ‘Omdat niemand wegvlucht van de liefde’”.¹⁷⁹

Prosperi. Jean Valjean!¹⁸⁰

“In de relaties tussen ons volwassenen en onze kinderen hebben we gewoonlijk een ‘gematigde’ waardering voor de vrijheid, vooral wanneer we ervan overtuigd zijn dat iemand een fout aan het maken is. Uit wat je ons vandaag zei, blijkt duidelijk hoe anders God ons en onze vrijheid behandelt. Wat betekent het dus op te voeden zonder je te onttrekken aan je verantwoordelijkheid? Wat kan ons helpen om naar de vrijheid van de ander te kijken zoals God naar die van mij kijkt?”

---

¹⁷⁹ Uit een interview met Paulo Antônio de Carvalho, gemaakt ter voorbereiding van de tentoonstelling op de Meeting in Rimini 2016 over de Braziliaanse ervaring van de Apac, de Vereniging voor de Bescherming van en Bijstand aan Veroordeelden, actief in verschillende gevangenen van Brazilië.

¹⁸⁰ De hoofdrolspeler van *Les misérables* van Victor Hugo.

Carrón. Dit is een vraag die we ons allemaal stellen. Ik heb me hem moeten stellen toen ik les gaf in Madrid: wat was mijn verantwoordelijkheid jegens de jongeren? Moest ik grenzen stellen of ze maar laten doen? Het is een kwestie die niet gemakkelijk op te lossen is, want meestal sluit het één het ander niet uit; de jongeren laten doen betekent niet dat wij niets doen. Ik geef toe dat het voor mij een opluchting was te beseffen dat dit probleem reeds door God opgelost was. Wat heeft God gedaan, tegenover een probleem dat heel erg lijkt op dat van de leraren? Hoe heeft Hij ons onze vrijheid gelaten, en ons tegelijkertijd ertoe gebracht Hem te erkennen? Door een aanwezigheid te worden. Om antwoord te geven op dit probleem, is Hij mens geworden. Iemand kan dit onvoldoende vinden, maar dit is wat God gedaan heeft, en het zal ons de rest van ons leven uitdagen. Met Gods methode, met Zijn onopvallende wijze van handelen, is alles begonnen.

Daarom betekent opvoeden de ander voor een aanwezigheid plaatsen. Er is geen opvoeding zonder aanwezigheid, een aanwezigheid die in staat is de ander te fascineren, de ander diep van binnen in beweging te zetten, hetgeen iets heel anders is dan alles wat hij doet goedkeuren of je er niet voor interesseren. Als we denken dat we zonder aanwezigheid kunnen opvoeden, zonder er zelf helemaal bij te zijn, met een methode die onszelf er buiten laat, dan zijn we de weg kwijt! Alleen wanneer we ons in de eerste persoon op het spel zetten met de ander, kunnen we een aanwezigheid worden die overtuigt, dat wil zeggen die een vrij engagement van de ander opwekt. Het gebeurt met onze kinderen, met onze leerlingen, met iedereen, en het is vooral met onszelf gebeurd. Om op deze vragen te kunnen antwoorden, zou het voldoende zijn ons niet te verliezen in theorieën en onszelf af te vragen: wat helpt ons? En verifiëren of de manier waarop jullie je gedragen met jullie kinderen de manier is die jullie helpt, die groot zijn. Dan zullen we misschien beginnen te begrijpen waarom God de methode gebruikt die Hij gebruikt. Zoals don Giussani ons gezegd heeft: de hypothese, het ideaal, is geïncarneerd in de getuige (in de opvoeder). Want opvoeding is een meedelen van mezelf, dat wil zeggen van de manier waarop ik mijn relatie met de werkelijkheid beleef.¹⁸¹

Een moeder vertelde dezer dagen dat ze aan het bedenken was waar ze haar kinderen heen kon brengen om zelf naar de vakantie van de gemeenschap te kunnen; maar toen haar kind van tien haar redeneringen hoorde, zei het: “Nee, nee, nee, ik wil naar de vakantie komen!” Wat heeft het gezien dat het zin kreeg om die vakantie niet te missen? Een overtuigende aantrekkelijkheid. Er is geen andere manier om die lust op te wekken. We hebben gezegd dat er geen moraliteit, geen hechting is, tenzij als antwoord op een aanwezigheid. Niets anders in staat om de vrijheid van de mens in beweging te zetten. De aantrekking is cruciaal om de hech-

¹⁸¹ Vgl. L. Giussani, “Viterbo 1977”, in: Id., *Il rischio educativo [Het risico van de opvoeding]*, uitg. SEI, Turijn 1995, p. 84.

ting uit te lokken. Tegelijkertijd moet je voortdurend je kinderen uitnodigen om te beseffen dat ze in zichzelf de *detector* hebben (waarmee het Mysterie hen op de wereld gezet heeft; het Mysterie, niet wij!) om te herkennen wat overeenstemt en wat niet: het hart, de elementaire ervaring. Wij volwassenen zullen hen altijd moeten uitdagen om hun hart te gebruiken als *detector*. Want zolang ze klein zijn, kunnen jullie nog een zeker ‘gevolg’ hebben, maar als jullie hen niet van kleins af aan eraan laten wennen om het vermogen te gebruiken dat ze van oorsprong hebben om het ware te herkennen, en als jullie hen niet provoceren om te merken dat zij in zichzelf dat vermogen hebben, eenmaal groot geworden, als ze niet opgevoed zijn om te oordelen, dan zullen ze gemakkelijker ten prooi zijn aan de eerste die langs komt. Als we hen niet opvoeden tot oordelen, zullen we er de consequenties van moeten dragen, want zij zullen groeien en ze zullen zelf moeten verifiëren.

Prosperi. “Je zei dat in Simon de verbazing van deze sympathie en voorkeur overheerst, dat die bepalender is dan al zijn fouten. Kun je ons beter uitleggen wat deze sympathie is?”

“Je hebt gesproken van de genegenheid voor Christus. Hoe ontstaat deze genegenheid? Hoe kunnen we ons vandaag aan Christus hechten? Hoe kunnen we houden van een persoon die we niet zien? Moet je genegenheid hebben voor een teken? Leer je Christus beminnen door te houden van personen en tekens?”

Carrón. Een van de mooiste dingen van Giussani die ik gisteren voorgelezen heb, gaat juist over deze vraag. “Deze mens, Jezus, heeft een zeer eenvoudige menselijke eigenschap: het is een mens uit wie een menselijke *sympathie* voortkomt. En dan is de moraliteit, dat wil zeggen de overwinning op het nihilisme, niet: geen fouten maken, je niet vergissen, maar, al maak je fouten, al vergis je je, uiteindelijk: ‘Simon, hou je van me?’, ‘Ja, Heer, ik houd van U’, ik blijf; ik loop niet weg van de menselijke sympathie die uit U, Jezus, voortkomt, daar blijf ik bij”.¹⁸² Christus is een affectief aantrekkelijke aanwezigheid, die in staat is heel onze sympathie mee te slepen. Wat heeft ons in de ontmoeting aangetrokken? Om te kunnen antwoorden op deze vragen moet eenieder terugkeren naar wat hem overkomen is. Wat heeft je aangetrokken? Aan het begin en tijdens de weg, tot nu toe: wat heeft je aangetrokken en trekt je nog steeds aan? Het was een genade en zal altijd een genade zijn, iets dat eerder komt dan jouw initiatief. Don Giussani heeft ons eraan herinnerd: het aanvankelijke, oorspronkelijke verschijnsel, dat ons aangetrokken heeft en nog altijd aantrekt is “iets wat eraan voorafgaat”, het is het aanlopen tegen een andere aanwezigheid, die wij niet geschapen hebben en die overeenstemt met de constitu-

---

¹⁸²Zie *supra*, p. 55.

tieve verwachting van het hart.¹⁸³ Gods initiatief gaat altijd vooraf aan welk initiatief van ons dan ook. Hoe ontstaat in ons de genegenheid voor Christus? Door de sympathie die Christus in ons voortbrengt.

Wat voor karakter iemand ook heeft, de ervaring van Petrus is emblematisch voor hoe de genegenheid voor Christus ontstaat, ze werpt licht op de oorsprong ervan. Petrus' genegenheid voor Christus ontstaat omdat Petrus zich tegenover een Aanwezigheid bevindt die heel zijn zijn meesleept. Hij maakt fouten, begint opnieuw: hij maakt fouten, maakt nog meer fouten, maar kan niet niet opnieuw beginnen; al maakt hij duizend fouten, hij gaat nooit weg. De genegenheid ontstaat door toe te geven aan die sympathie. En daaruit ontstaat de moraliteit. De moraliteit is allereenvoudigst: het is het niet weggelopen van een sympathie, een menselijke sympathie, menselijk als de sympathie die een moeder ervaart voor haar kind en die het kind ervaart voor zijn moeder. Het gaat erom niet weg te lopen van deze sympathie, toe te geven aan deze sympathie. Het is allereenvoudigst. Maar toch werpen wij tegen: "Maar we praten over niets anders!", alsof we vervolgens over zouden moeten gaan tot iets anders, consistenters. Ofwel: "Prima, maar wij hebben Christus niet vóór ons zoals Petrus". Deze tegenwerping, geïmpliceerd door het tweede deel van de laatste vraag, betreft echter een ander probleem: het probleem van het geloof. Wij herkennen Christus niet, aanwezig door alles wat Hij voor onze ogen doet. Dan begrijp ik die tegenwerping heel goed. Maar wij staan voor Christus precies zoals Petrus destijds, wij zijn niet van een lagere klasse! Het probleem is dat we Hem dikwijls niet herkennen.

Petrus heeft een grote overvloed aan wonderen gezien, en die hebben hem van verbazing vervuld; maar wij hebben er niet minder gezien. Wat zijn de spectaculaire feiten die we elkaar vertellen zodra we aan tafel gaan of samen komen, anders dan de manier waarop Christus laat zien dat Hij onder ons aanwezig is? Als we dit zouden beseffen, zouden we begrijpen dat het verwijt dat Jezus maakt aan die steden bij het meer die zoveel wonderen gezien hadden, in het niet zou vallen bij het verwijt dat wij zouden kunnen ontvangen: want de mensen van die steden hadden niets gezien in vergelijking met wat wij voortdurend zien.¹⁸⁴ Jezus is niet op de wolken, Hij gebeurt voor onze ogen! De bijeenkomsten van de school van de gemeenschap in deze afgelopen maanden hebben het ons met overvloedige rijkdom laten zien: wat zich liet zien, in de feiten en in de getuigenissen waaraan we deel hebben gehad, is Jezus aan het werk – op zeer verschillende manieren –; niet een dubbel-

¹⁸³ Vgl. L. Giussani, "Qualcosa che viene prima [iets dat eraan voorafgaat]", in: *Dalla fede il metodo [Vanuit het geloof, de methode]*, Tracce-Quaderni 2, bijlage bij *Tracce-Litterae communionis*, april 1994, p. 39vv.

¹⁸⁴ "Wee u, Chórazin; wee u, Betsaïda! Tyrus en Sidon zouden reeds lang, in zak en as, zich bekeerd hebben, indien bij hen de wonderen waren gebeurd, die bij u hebben plaatsgevonden" (*Mt* 11,21).

ganger. Alles wat we zien en elkaar vertellen kan niet verklaard worden tenzij door de aanwezigheid van Christus, die ons zó steeds meer ons aan Hem laat hechten. Maar we moeten Hem herkennen. Helaas herkennen we Hem dikwijls niet.

Daarom heb ik met Kerstmis dat artikel geschreven,¹⁸⁵ waarin ik vertelde over die Pakistaan die meer dan wijzelf de draagwijdte beseft van onze gestes. Wanneer, tegenover het menselijke gebaar dat tot hem gericht wordt, de Pakistaan begint te huilen, is ons commentaar: “Is dat niet een beetje overdreven?” Het probleem is dat wij dikwijls reduceren wat we zien en daarna beweren dat Christus niet in ons leven aanwezig is geweest. Ik begrijp dat! En dan wordt ons handelen volutarisme. Maar dit ligt niet aan het feit dat de Aanwezigheid er niet is, maar aan het feit dat die niet herkend is. Zo ontstaat er geen moraliteit in ons, want zonder Aanwezigheid is er geen morele geste. Als we geen genegenheid krijgen voor Christus dan is dat niet omdat Christus er niet is, maar omdat we Hem niet herkennen. Laten we proberen elkaar te helpen om Hem te herkennen: we zullen zien dat Hij veel meer aanwezig is dan we denken. Want Christus is aanwezig in de werkelijkheid, binnen de tekens door middel waarvan Hij ons bereikt en aantrekt. Laten we elkaar helpen om eerlijk naar de uitzonderlijke feiten te kijken die ons gebeuren en waar we dikwijls over spreken, zodat het gemakkelijker wordt Hem aan het werk te zien en we constanter vragen Hem te mogen herkennen, want het geloof groeit door Hem te herkennen, niet door te reflecteren, alleen met onze gedachten, maar door Hem te herkennen in de werkelijkheid.

Prosperi. Deze vraag gaat over de relatie moraliteit-werk. “Je zei dat in de echte moraliteit de aantallen niet belangrijk zijn, er geen maat is. Welnu, moraliteit heeft te maken met actie. Maar als ik moet beslissen of ik een school moet leiden, een migrant moet opnemen of iemand aannemen, moet ik kijken naar de aantallen. Ontstaan er zo niet twee niveaus, een ‘wezenlijk’ niveau, waar er geen maat is, en een ‘praktisch’ niveau, waar je moet kiezen op grond van de aantallen? Een persoonlijk niveau en een niveau van de maatschappelijke keuzes, van het werk, van de samenleving, enzovoorts? Wat is de relatie tussen mijn ‘ja’ in de erkenning van de barmhartigheid voor mij en de geestelijke en lichamelijke werken waartoe de Kerk en de paus ons oproepen, zodat deze geen moralistisch doen worden?”

Carrón. Willen jullie een voorbeeld van hoe iets ingewikkeld gemaakt kan worden? *Voilà!* Toen ik een keer in Brazilië was, vertelden de verantwoordelijken van een bepaald werk me over hun moeite om het voort te zetten, omdat ze niet over de nood-

---

¹⁸⁵ Vgl. J. Carrón, “Il Natale dei credenti, gesti di umanità che muovono il cuore [Kerstmis van de gelovigen, gestes van menselijkheid die het hart bewegen]”, in: *Corriere della Sera*, 23 december 2015, p. 35.

zakelijke middelen beschikten om te voorzien in de behoeften van de personen die ze opvingen. Ze hadden vastgesteld dat ze iedereen moesten opvangen omdat zij zelf als eerste opgevangen waren; daarom moesten ze hetzelfde doen met de anderen, onbeperkt. En intussen stortte de zaak in elkaar. Maar het feit dat wij allen opgevangen zijn, wil niet zeggen dat we de middelen, de instrumenten, de hulpbronnen hebben om bepaalde dingen voort te zetten in onze inspanning om allen op te vangen. Wij zijn de eersten die moeten gehoorzamen aan de werkelijkheid. De paus is naar Lesbos gegaan en heeft niet alle vluchtelingen die hij ontmoet heeft, mee naar huis genomen. Jezus zelf, die de macht had om allen te genezen, heeft dat niet gedaan. Betekent het feit dat Hij niet alle zieken van zijn genezen heeft, soms dat Hij niet van iedereen hield? Christus houdt van iedereen, maar volgens een plan dat niet het Zijne is, en Hij heeft zich als eerste onderworpen aan het plan van de Vader. Hij had naar Rome kunnen gaan, Hij had nog naar andere plaatsen kunnen gaan, maar nee, Hij heeft gehoorzaamd, en door deze gehoorzaamheid heeft Zijn aanwezigheid zich langzaam uitgebreid naar de hele wereld.

Daarom tellen de aantallen niet, zelfs niet wat betreft onze zonden, omdat we altijd omhelsd zijn, en dat zet ons voortdurend opnieuw in beweging om te doen wat we kunnen, volgens een plan dat niet van ons is. Dat heet 'gehoorzaamheid'. Barmhartigheid is geen moralistisch doen. Het is de vrucht in ons van de barmhartige omhelzing van Christus. Nadat de gevangene gevoeld had dat zijn vrienden met barmhartigheid naar hem keken, had hij diezelfde blik vol barmhartigheid voor degenen die hem op verkeerd behandelden. Zoals Giussani ons zei: onder de druk van de ontroering waarmee God ons behandelde, kunnen ook wij beginnen God na te volgen op een niet moralistische manier.

Prosperi. "We dachten begrepen of althans aanvoeld te hebben wat je ons in de twee lessen gezegd hebt, tot je bij de laatste zin kwam over de missie, waar je Benedictus XVI citeert over het bereikte bewustzijn met betrekking tot de mogelijkheid dat ook niet christenen gered kunnen worden. De kwestie die je aanroerde: 'Waarom zouden we de christelijke ervaring dus voorstellen?', heeft ons onderraagd. We willen je vragen dit aspect wat meer te verdiepen".

"Is het, om missionair te zijn, voldoende de vreugde te beleven over de ontmoeting met Christus, of is een verdere stap nodig?"

"Wat betekent het dat de taak van de christen *zijn voor* is?"

Carrón. Het eerste wat ons treft in dit interview met paus Benedictus is het bewustzijn dat hij met zijn gewone helderheid uitdrukt: na het Tweede Vaticaans Concilie is de overtuiging dat wie niet gedoopt was, niet gered kon worden en voor altijd veroordeeld was, definitief verlaten is. Dat wil zeggen, een historisch feit (de Reformatie van Luther, de tijd van de ontdekkingen) heeft de Kerk geholpen de na-

tuur van het christendom te verdiepen. Ook wij zijn vandaag, in de nieuwe situatie waarin we ons bevinden, geroepen om de natuur van het christendom en onze taak in de wereld te verdiepen. We kunnen dit alles nu niet in detail uitleggen, we komen hier op terug, maar we hebben aanknopingspunten gegeven die beslissende factoren betreffen die we voor ogen moeten houden om te begrijpen wat onze taak in de wereld is. Het eerste wat iemand moet doen om te antwoorden, is zichzelf af te vragen: welk verlangen heb ik? Waarom voel ik de drang om wat ik beleef, aan anderen mee te delen? Heb ik iets aan de anderen mee te delen wat goed is voor hen? Maakt mijn geloofservaring, de vrije ervaring van mijn relatie met Christus, mijn leven menselijker? Als ik een vriend heb, een kind of een collega die het moeilijk heeft, neem ik dan waar dat ik hem de bijdrage kan aanbieden van mijn ervaring, voel ik de drang dat te geven ook al kan de ander toch wel het eeuwig leven binnengaan? Vanwege de overeenstemming die ik ervaren heb, vanwege het goede dat Christus mij aangeboden heeft en dat mijn leven totaal nieuw, anders maakt, heb ik geen ander verlangen dan wat mij gegeven is, met de ander te delen.

Toen ik een paar weken geleden in Vilnius was, zei een orthodoxe vriend: “Weten jullie wat mij het meest getroffen heeft in de ontmoeting met de beweging? Niet de grote gestes of de relaties met bijzondere persoonlijkheden, maar het feit dat het het dagelijks leven veranderde”. De grootste aantrekkelijkheid was voor hem het feit dat de beweging, de ontmoeting met de beweging dat dagelijkse leven verandert “dat je aan de grond nagelt”,¹⁸⁶ waar Pavese over spreekt. Deze ontmoeting, deze gebeurtenis die de beweging is, willen we aan iedereen aanbieden, wat hun beslissing vervolgens ook moge zijn – of ze zich eraan hechten of niet, of ze Christus zullen erkennen als de oorsprong van de menselijke verandering die ze zien en die ze ervaren wanneer ze zich eraan zullen hechten, of niet. Dit is het *zijn voor* waar don Giussani over sprak, dat twee factoren heeft: “De liefde voor het Feit van Jezus Christus als enige ware motivering van elke poging en van elke aanwezigheid” en “de liefde tot je broeder [in de omstandigheden waarin deze leeft], [...] middels het spervuur van de gelegenheden”. Hoe kan ik dus “*zijn voor*”? “Door onvermoeibaar de situatie van behoefte te *delen* waarin de ander zich bevindt; want de authentieke grond van elke behoefte is de roep, meestal onbewust, tot de God die mens geworden is als wij om ons los te rukken van de macht van ons kwaad”.¹⁸⁷

Prosperi. “Wedden op de ‘pure vrijheid’ is een positie die je de rillingen geeft. De les van gisteren heb ik aangevoeld als een echte ‘copernicaanse omwenteling’, die je geen enkele parachute geeft behalve die van een permanente dialoog tussen zijn overheersende Aanwezigheid en het hart. Ik heb het beleefd als een echt ‘nieuw

¹⁸⁶ C. Pavese, *Dialoghi con Leucò [Dialogen met Leucò]*, uitg. Einaudi, Turijn 1947, p. 166.

¹⁸⁷ Zie *supra*, p. 70.

begin' in de beweging, in het spoor van het pastorale leergezag van paus Franciscus. Maar dit schetst ten diepste een nieuwe manier van aanwezigheid van de Kerk in de wereld (beteugeld door een eeuwenlange zoektocht naar een 'plek onder de zon' of een vaderland, zoals don Giussani zou zeggen), met ook grote oecumenische relevantie. Wat verzekert ons of – althans – waar vinden we de redelijke zekerheid dat dit de weg is die de Heer ons vandaag vraagt te gaan?"

Carrón. De zekerheid bespeuren we altijd in de overeenstemming die we ervaren in wat we beleven. Zoals don Giussani zegt, is het geloof – ik zal nooit moe worden dit jullie te herhalen – een aanwezige ervaring, die door haar bevestigd wordt, dat wil zeggen een ervaring waarin ik waarneem hoe menselijk goed het geloof zelf is, hoe relevant voor de behoeften van het leven. Daarom heb ik niets anders nodig dan de overeenstemming te ervaren, waaruit de zekerheid ontstaat, zoals het voor Petrus was. Er zijn zinnen als deze of die andere van sint Thomas, vaak geciteerd door don Giussani, die ons de weg wijzen: "Het leven van de mens bestaat in de affectie die het ten principale ondersteunt en waarin hij zijn grootste bevrediging vindt".¹⁸⁸ De redelijke zekerheid van de weg bestaat in het feit dat ik in de relatie met Christus een zodanige bevrediging ervaar dat zij deze relatie zelf, de genegenheid voor Christus, tot de consistentie van het leven maakt. Maar dit ontdekt de mens – zoals we de afgelopen tijd gezegd hebben – enkel met zijn vrijheid. Bijgevolg is de enige toegangsmogelijkheid tot de ander, diens vrijheid. Ik kan enkel getuigen van de passenheid van de relatie met Christus, zodat de ander zich kan openstellen om Hem vrijelijk te erkennen. Als deze ervaring vervolgens bevestigd wordt, zoals de vraag zegt, door paus Franciscus, dat wil zeggen door het ultieme referentiepunt van de Kerk, dan is dat een mooie zekerheid voor de weg.

Ook de oecumenische relevantie die genoemd werd, zien we bevestigd in de ervaring. In Vilnius was het indrukwekkend te zien hoe die zich verwezenlijkte: er waren daar Litouwers, Oekraïners, Russen en Kazachen, er waren orthodoxen, katholieken en christenen van andere confessies. Wat verklaarde het feit dat zij bij elkaar waren? Enkel de aantrekkelijkheid van het ontmoete charisma. In het klein hebben we reeds de bevestiging van de revolutie die dit impliceert, zonder enige vorm van geweld, wanneer we zien hoe het christendom, wanneer het op een bepaalde manier gepresenteerd, beleefd en getuigd wordt, namelijk volgens zijn natuur, een aantrekking voortbrengt die in staat is scheidingen die al eeuwen duren, te genezen. Dit is de bevestiging die het Mysterie ons geeft. En het is aan het Mysterie dat we willen gehoorzamen. Toen ik dat tijdens de audiëntie die hij me enkele weken geleden verleend heeft, aan de paus vertelde, zag ik de verbazing in zijn gezicht.

---

¹⁸⁸ Zie *supra*, p. 60.

Wat ik in Vilnius gezien heb, kan ik niet anders verklaren dan met wat Giussani ons altijd herhaald heeft: dat het een voorbeeld was van de grote revolutie die het christendom geïntroduceerd heeft. Ik zeg het met de woorden van sint Paulus: “Er is geen Jood of heiden meer, er is geen slaaf of vrije, er is geen man en vrouw: allen tezamen zijt gij een persoon in Christus Jezus”.¹⁸⁹ We hebben het gezien op vele momenten van onze geschiedenis, hetgeen bevestigt dat, als wij trouw zijn aan het charisma dat ons gegeven is, wij een bijdrage kunnen geven ook op dit bijzondere moment van het leven van de Kerk, getekend door vele vragen. Vanwege de genade van het charisma heeft don Giussani, die eerder dan anderen aangevoeld had wat er op het spel stond, die begrepen had wat de rechtvaardiging was die de mens van vandaag nodig heeft, en die dus het christendom voorstelde aan zijn rede en aan zijn vrijheid, zodat hij de overeenstemming ervan met de eigen menselijke behoeften kon waarnemen, een voorschot genomen op de dringendste kwesties en ons binnengevoerd in een manier van het christendom beleven die passend is voor de uitdagingen van het heden.

Daarom is het moment dat we beleven een prachtig moment, dat ons nog dankbaarder zal laten zijn, zoals Davide aan het begin zei, voor de genade die we ontvangen hebben.

Laten we de eenvoud vragen om ons steeds meer te vereenzelvigen met het voorstel van don Giussani, zodat we zullen kunnen zien hoe het leven van eenieder van ons opbloeit, ten bate van allen.

---

¹⁸⁹ *Gal* 3,28.

MEDEDELINGEN

Meeting voor de vriendschap onder de volkeren 2016

Ik was ontroerd om te horen en te zien hoe onze vrienden in de VS afgelopen januari de geste van de New York Encounter beleefd hebben. Mensen zijn op eigen kosten uit verschillende staten en uit Canada gekomen, hebben zelf hun vlucht en verblijf betaald, ook met niet geringe offers. Ze waren in New York, als vrijwilliger of als bezoeker, allen met het verlangen elkaar te ontmoeten, met zin om deel te nemen en zich te engageren met wat er gebeurde, omdat ze zich ervan bewust waren dat het een plaats was waar iets goeds voor henzelf kon gebeuren.

Dit verlangen ook wij te beleven op de komende Meeting van Rimini (overigens is die ook dichterbij en daarom is het, vergeleken met hen, voor ons minder ingewikkeld om deel te nemen). We wensen dat het een plek is waar iets goeds kan gebeuren ook voor ons allemaal, voor de vrienden die we zullen ontmoeten en voor hen die we zullen uitnodigen, dat ze een poging om een ervaring uit te drukken, zullen kunnen zien en aanraken. Daarom – en alleen daarom – durf ik jullie uit te nodigen om minstens een dag naar de Meeting te gaan.

HEILIGE MIS

Lezingen van de Heilige Mis:

Hnd 15,1-2.22-29; Ps 66 (67); Apk 21,10-14.22-23; Joh 14,23-29

PREEK VAN E.H. FRANCESCO BRASCHI

Het stuk uit het Evangelie dat we zojuist gehoord hebben, nodigt ons uit om de weg te hernemen in de huidige tijd, die tijd die ons nu gegeven is, en die ons projecteert richting het aanstaande feest van de Hemelvaart van de Heer.

Begin jaren zeventig zei don Giussani hierover: “Ons geloof kan niet geleefd worden tenzij door de *afwezigheid* heen van manifestaties van de kracht van Christus volgens de manier van onze verwachting [...]. Onze christelijke roeping *wordt* niet authentiek tenzij in deze afwezigheid [...]. Daar waar Christus niet meer is met zijn persoonlijk zichtbare handelen, daar valt zijn handelen samen, vereenzelvigt het zich met de motivaties en het handelen van onze persoon” (*Dalla liturgia vis-suta: una testimonianza [Uit de beleefde liturgie: een getuigenis]*).

In Evangelie dat we zojuist gelezen hebben, worden dit samenvallen en deze vereenzelviging van het handelen van Christus met onze motivaties en ons handelen, beschreven door Christus zelf, met het beeld van het “komen en verblijf nemen” van Hem en van de Vader bij de leerlingen, waarmee een band van wederzijdse liefde, van wederzijdse caritas wordt gelegd.

Maar dit ‘verblijf nemen’, deze voortdurende aanwezigheid van Christus en van de Vader in ons, kent een precieze voorwaarde: zijn woord *onderhouden*. Het werkwoord dat Johannes gebruikt zou beter vertaald kunnen worden als het woord van Christus ‘*bewaken*’: want het accent ligt niet allereerst op het ethische aspect van de uitvoering van een gebod, maar veeleer op het bewaren van de waarheid van dit woord, het te behoeden voor verdraaiing en bederf, voor het verval.

En de waarheid van de woorden van Christus berust vooral in het feit dat het de woorden van de Vader zijn: ze drukken dus die relatie van totale afhankelijkheid uit die Christus volledig vrij maakt en volledig in staat om het complete gezicht van de barmhartigheid van de Vader uit te drukken.

De Heer voegt hier nog aan toe dat “de Helper, de heilige Geest die de Vader in mijn Naam zal zenden, [u] alles [zal] leren en u alles in herinnering [zal] brengen wat Ik u gezegd heb”: de woorden van Christus bewaren betekent dus niet ze op te sluiten in een definitie en in een betekenis waarvan we zouden willen dat ze al volledig gedefinieerd en uitgeput zijn in een inhoud die we eens en voor al bezitten. Veeleer, het woord van Christus bewaren en onderhouden betekent je voortdurend onderwerpen aan het onderricht van de Helper, een relatie en een proces binnengaan waarin de betekenis van Christus’ woorden nimmer iets is wat we ‘al weten’,

maar ons voortdurend geleerd, in herinnering gebracht en uitgelegd wordt door de heilige Geest.

En niet toevallig wordt de heilige Geest door de Heer ‘Helper’ of ‘Paracleet’ genoemd, dat wil zeggen trooster, maar ook advocaat, verdediger, waarbij niet zozeer de idee van een meester die dialectiek bedrijft en beschrijft gesuggereerd wordt, als wel die van een trouwe en beminde metgezel die je in de verschillende omstandigheden van de weg, nooit alleen laat.

Het ultieme teken van dit opgestarte proces is de gave van de vrede: een vrede die niet het resultaat is van bemiddelingsinspanningen, op de menselijke manier, of van afwezigheid van redenen om je zorgen te maken, maar een geschenken overwinning – dankzij het gezelschap van de Geest van Christus, gezonden door de Vader – op de verwarring en op de vrees die ontstaan door de concrete omstandigheden van het leven.

Dit alles is geenszins een abstracte gedachte, maar veeleer een kostbare aanwijzing betreffende Gods methode in het leven van de Kerk, zoals die ons onmiddellijk door de eerste lezing uit de *Handelingen van de Apostelen* wordt geïllustreerd. Hier vinden we – kort samengevat – het verhaal van een gebeurtenis die van kapitaal belang is voor het naar boven komen van de identiteit van het christendom, die plaatsgevonden heeft in de allereerste jaren na de Verrijzenis van de Heer. In Antochië, waar het geloof in Christus zich steeds meer verbreidt onder de heidenen, beweren enkele uit het jodendom afkomstige leerlingen dat het voor de verlossing noodzakelijk is dat de bekeerlingen zich laten besnijden en alle geboden van de wet van Mozes onderhouden.

Achter deze houding zitten twee dynamieken waarvan het belangrijk is dat ook wij ze herkennen, omdat ze ons van nabij betreffen: van de ene kant stelden deze mensen zeer categorisch condities voor de verlossing onafhankelijk van Christus, alsof er in Hem niets nieuws was ten opzichte van het Oude Testament; bovendien was hun zienswijze kortzichtig en irrationeel, want ze nam de hypothese niet eens in aanmerking dat God op een nieuwe en toch herkenbare manier zou kunnen handelen: namelijk door het door de profeten beloofde Nieuwe Verbond te realiseren.

Het antwoord van Paulus en Barnabas tot deze personen was eenvoudigweg het verhaal van wat ze gezien hadden: en wel dat God de Heilige Geest juist tot de tot het geloof bekeerde heidenen gezonden had, aldus datzelfde Pinksteren vervullend waarmee Christus’ aanwezigheid door middel van de Kerk op missie begonnen was.

De uiteindelijke beslissing van de apostelen is dus niet eenvoudigweg de vrucht van *mediation* of de poging om een eerzaam compromis te vinden. Het is veeleer de volle erkenning van de leiding van de Heilige Geest en van de *methode* die Hij ons leert om de geschiedenis te lezen: namelijk dat de “volle waarheid” (*Joh* 16,13) van Gods handelen niet eenvoudigweg de *herhaling van een dogmatische inhoud* is, maar

de aanvaarding van *een nieuwe houding waarmee we naar de werkelijkheid moeten kijken, gemaakt van de zekerheid van Gods aanwezigheid en van Zijn vrijheid om Zijn trouw aan het Verbond op steeds nieuwe wijzen uit te drukken*, dat wil zeggen Zijn verlangen om barmhartigheid te gebruiken om de vrijheid van ons antwoord van liefde op te wekken.

Ook wij worden opnieuw uitgenodigd ons te laten onderwijzen door de Heilige Geest om Christus' woorden en Zijn liefde en die van de Vader te begrijpen. Isaäk van Ninive, een heilige van de Kerk van Syrië, schreef in de zevende eeuw, juist tijdens de eerste islamitische invasie, toen alles leek in te storten: "Zoals een rijke waterbron niet gestelpt kan worden met een handvol zand, zo kan de barmhartigheid van de Schepper niet overwonnen worden door het kwaad van de schepselen". En: "Eén is de oorzaak van het bestaan van de wereld en van de komst van Christus in de wereld: de openbaring van Gods grote caritas, die beide tot het bestaan bewogen heeft".

Laten we ook voor onszelf, in dankbare gehoorzaamheid aan de leiding van paus Franciscus en van don Julián, deze helderheid van geloof en oordeel vragen.

* * *

Regina Coeli

ONTVANGEN BOODSCHAPPEN

Dierbaren,

Ons ervan bewust te worden dat Gods omhelzing die van de *Eeuwige Vader* is, geeft ons hart, ons verstand, ons handelen een anders onmogelijke stevigheid.

Laten we vragen aan de Heilige Maagd dat zij de weg van allen die het charisma van de Dienaar Gods mgr. Luigi Giussani ontmoet hebben, in eenheid en vrijheid, ondersteunt.

Met genegenheid, een speciale zegen

Z.E. Angelo kardinaal Scola

Aartsbisschop van Milaan

Beste don Julián,

Tijdens deze Geestelijke oefeningen ben ik jullie nabij, met jullie verenigd in het gebed en in het luisteren naar het charisma, dat met het woord van de profeet Jeremia een van de don Giussani dierbaarste uitdrukkingen herneemt: “Met eeuwige liefde heb ik je liefgehad, ik had medelijden met jouw nietigheid” (*Jr 31,3*). Deze ‘Barmhartigheid’ is het werkelijke vertrekpunt, dat ons opnieuw zegt wat onze oorsprong is en onze hoop, en dat ons alle uitdagingen waarvoor de omstandigheden ons plaatsen, met sympathie laat beleven. Zowel de mooie en positieve als de bittere en problematische.

Omwille van het leergezag van paus Franciscus en vanwege de taak die ik heb binnen de Italiaanse Bisschoppenconferentie, veroorloof ik mij de uitdaging te hernemen van de opvang van de migranten en die van de zorg voor ons gemeenschappelijke huis. De liefde die ons redt van het niets, drijft ons tot de *caritas* van de opvang en een integrale blik op de schepping, die de paus ‘integrale ecologie’ noemt. Zaken die in de context waarin we leven, ook in ons leven, helemaal niet vanzelfsprekend zijn.

Door het charisma van de beweging, bestaande uit concrete mensen, worden we aanvaard en bemind, en nu verlangen we uit dankbaarheid nog meer te leren, in gemeenschap te leven en met vrijheid te getuigen.

Mogen de genade van de Geestelijke oefeningen en de bemoediging die paus Franciscus je enkele dagen geleden heeft uitgedrukt, de harten verwarmen van de mensen van onze Fraterniteit, en ons gehoorzamer maken om het charisma te leren, het te volgen en het aan allen mee te delen. *Veni Sancte Spiritus, veni per Mariam.*

Met mijn omhelzing en met de zegen van de Heer

Z.H.E. monseigneur Filippo Santoro

Aartsbisschop-metropoliet van Tarante

Beste don Julián,

Bij gelegenheid van de jaarlijkse Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit stuur ik je mijn groet, mijn gebed en mijn wensen.

Met bijzondere genegenheid denk ik aan heel ons volk en vraag je de hulp van je gebed.

Z.H.E. monseigneur Massimo Camisasca
Bisschop van Reggio Emilia – Guastalla

Beste don Julián,

Ik ben jullie nabij in deze dagen van de Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit te Rimini, die als thema hebben het woord dat God richt tot Israël en tot eenieder van ons, door de profeet Jeremia: “Met eeuwige liefde heb ik je liefgehad, ik had medelijden met jouw nietigheid” (*Jr* 31,3). In het Heilig Jaar van de Barmhartigheid kunnen we elkaar en onze mensen-broeders en –zusters niet beter helpen dan door opnieuw deze zekerheid en deze liefde te ontdekken: we zijn ‘nietig’ en worden omhelsd door de tederheid van het Mysterie, dat in Christus zijn goede gelaat laat zien.

Moge de Geest de geste van de Geestelijke oefeningen voor heel de Fraterniteit vruchtbaar maken van genade, voor een nog gepassioneerdere dienst aan de Heilige Kerk van God. Ik bid voor jullie en vraag jullie ook voor mij te bidden, in deze eerste maanden van mijn dienst aan de Kerk van Pavia.

Z.H.E. monseigneur Corrado Sanguineti
Bisschop van Pavia

VERZONDEN TELEGRAMMEN

Zijne Heiligheid paus Franciscus

Heiligheid,

Aan het eind van de Geestelijke oefeningen, die 22.000 leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding bijeengebracht hebben te Rimini en nog eens duizenden middels videoverbinding in 16 landen van de wereld, zijn we dankbaar voor uw boodschap die, als een teder gebaar van Christus, ons de verbazing van de leerlingen tegenover de Verrezene laat ervaren.

In het opnieuw doorlopen van de geschiedenis van Gods ontroering voor het volk van Israël, hebben we de oproep van de profeten tot bekering aangevoeld als als aan ons gericht, en in het ja van Petrus, op de mateloze omhelzing van Christus, hebben we het begin van de nieuwe moraliteit herkend, zoals U ons op 7 maart gezegd heeft: “Het is dankzij deze omhelzing van barmhartigheid dat je zin krijgt om te antwoorden en om te veranderen, en dat er een ander leven kan ontstaan”. Nimmer hebben we iets bevrijdenders ontmoet.

Ons ervan bewust dat het getuigenis enkel ontstaat uit onze dankbaarheid voor de geste van Christus, keren we terug naar huis met het verlangen om te verwezenlijken wat U ons hebt toevertrouwd: “Dat allen die het charisma van de betreunde monseigneur Luigi Giussani volgen, getuigenis afleggen van de barmhartigheid, door haar te belijden en haar in hun leven te incarneren [...] en zo teken zijn van [...] de tederheid van God” voor de gewonde mensheid die wanhoopt aan de verlossing, maar haar toch rusteloos zoekt.

Tijdens de eucharistieviering heeft kardinaal Bassetti ons er met de woorden van don Giussani aan herinnerd dat “de ware hoofdrolspeler van de geschiedenis [...] de bedelaar [is]: Christus die bedelt om het hart van de mens en het hart van de mens dat bedelt om Christus”. Wij willen God navolgen en verlangen te zijn zoals Jezus om aan alle mensen die we ontmoeten de barmhartigheid te kunnen meedelen waarmee Christus ons behandelt.

We willen deze hoogste taak van het getuigenis beleven door U te volgen, Heilige Vader, de profeet die de Heer ons in deze tijd van epocale verandering gezonden heeft voor onze bekering, waarbij we, zoals we U zien doen, het positieve onderstrepen dat we in eenieder vinden, al is het begrensd, en de rest toevertrouwen aan Gods barmhartigheid.

We verzekeren U van het dagelijkse gebed van eenieder van ons voor uw Petrinische dienstwerk en dragen alle moeiten en offers op voor de Kerk, opdat ze steeds meer in de wereld de fascinerende plaats van de verlostte mensheid kan zijn.

Julián Carrón pr.

Zijne Heiligheid emeritus paus Benedictus XVI

Heilige Vader,

De Geestelijke oefeningen van de Fraterniteit zijn getekend geweest door paus Franciscus' uitnodiging tot bekering in dit Heilig Jaar, om getuigen te zijn van de barmhartigheid tegenover de mens van vandaag die zozeer behoefte heeft aan genade en vergeving, zoals U onlangs gezegd heeft.

Ons ervan bewust dat de methode van God in zijn relatie met de mensen onopvallend is, dat Hij niet wil "overweldigen met uiterlijke macht, maar vrijheid geven, liefde schenken en opwekken", vragen we U om een gebed voor heel onze Fraterniteit, dat wij met dezelfde eenvoud mogen leven van don Giussani tegenover Christus, om ons ja tot de Heer, die medelijden blijft houden met onze nietigheid, te vernieuwen.

Van onze kant blijven we voor U die intelligentie van de werkelijkheid vragen die ontstaat uit de intelligentie van het geloof, zodat U nog lang voor ons een vriend en vader in het geloof zult kunnen zijn.

Julián Carrón pr.

Z.E. Angelo kardinaal Bagnasco

Voorzitter van de Italiaanse Bisschoppenconferentie

Dierbare Eminentie,

22.000 leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, bijeen in Rimini voor de Geestelijke oefeningen in dit Heilig Jaar van de Barmhartigheid, nemen paus Franciscus' uitnodiging tot bekering aan en vernieuwen hun wil om de barmhartigheid in de Italiaanse samenleving te belijden en te incarneren, om teken te zijn van de tederheid van Christus die onze mensen-broeders en -zusters bereikt om hen de omhelzing van de Vader die ons redt te laten ervaren.

Julián Carrón pr.

Z.E. Stanisław kardinaal Rylko

President van de Pauselijke Raad voor de Leken

Dierbare Eminentie,

22.000 leden van de Fraterniteit van Gemeenschap en Bevrijding, bijeen te Rimini voor de Geestelijke oefeningen in dit Heilig Jaar van de Barmhartigheid, verzekeren U van hun inzet voor hun bekering, om te kunnen getuigen van de schoon-

heid van de barmhartigheid, voor een mensheid die gewond is, maar verlangt naar de verlossing die enkel de Verrezen Christus kan geven.

Julián Carrón pr.

*Z.E. Angelo kardinaal Scola
Aartsbisschop van Milaan*

Beste Angelo,

Dankbaar voor je boodschap, verzekeren we je dat deze Geestelijke oefeningen de gelegenheid zijn geweest voor die bekering waartoe paus Franciscus ons voortdurend oproept en om die eenheid in vrijheid te ervaren die Christus realiseert in hen die toegeven aan de aantrekking van Zijn barmhartigheid binnen het leven van de Kerk, krachtiger en trouwer dan welke weerstand en verstrooidheid van ons dan ook.

Julián Carrón pr.

*Z.H.E. monseigneur Filippo Santoro
Aartsbisschop-metropoliet van Tarante*

Beste Filippo,

Dank je wel voor wat je ons geschreven hebt. We verzekeren je dat we, in de levende gedachtenis van don Giussani en in navolging van paus Franciscus die ons oproept tot bekering, de Kerk willen dienen door aan allen de barmhartigheid mee te delen waarmee Christus zich gebogen heeft over onze nietigheid en ons onthaald heeft zoals de vader van de verloren zoon.

Julián Carrón pr.

*Z.H.E. monseigneur Massimo Camisasca
Bisschop van Reggio Emilia – Guastalla*

Beste Massimo,

Jouw boodschap vindt heel ons volk verzameld in Rimini, verenigd in de gedachtenis van don Giussani, onze vader in het geloof, en in de navolging van paus Franciscus, die ons uitnodigt ons te bekeren om getuigen te kunnen zijn van de barmhartigheid.

Julián Carrón pr.

Z.H.E. monseigneur Corrado Sanguineti
Bisschop van Pavia

Beste Corrado,

Dank je wel voor je brief; in deze dagen hebben we de omhelzing ervaren van Christus voor onze nietigheid, die in ons een grenzenloze dankbaarheid opwekt en het verlangen om de Kerk te dienen in het volgen van paus Franciscus, door te getuigen van de schoonheid van de barmhartigheid, de enige hoop voor de gewonde mensheid van vandaag.

Julián Carrón pr.

DE KUNST IN ONS GEZELSCHAP

Door Sandro Chierici

(Gids bij het begrijpen van de afbeeldingen uit de kunstgeschiedenis die te zien waren tijdens het beluisteren van de klassieke muziekstukken bij het betreden en het verlaten van de zaal)

De cyclus van ivoren panelen uit het bisschoppelijk museum van Salerno

De meest uitgebreide cyclus van hoogmiddeleeuwse ivoren panelen (eind 11e eeuw) die bewaard is gebleven. Waarschijnlijk sierde ze een cathedra van de bisschop. Ze laat – met weinig lacunes – de hele heilsgeschiedenis zien, in de tegelijkertijd essentiële en symbolrijke taal die typisch is voor de beeldende kunst van die tijd. De barmhartigheid van de Vader die alles uit het niets laat ontstaan, gaat door in de geschiedenis met de wederwaardigheden van de grote aartsvaders – Noach, Abraham, Mozes – en bereikt haar hoogtepunt in de gave van de Zoon. De barmhartigheid van Christus, getuige van de Vader, geeft alle mensen een mogelijkheid tot leven en tot een relatie met de werkelijkheid die zich ten volle openbaart in het zelfoffer en vervulling vindt in de aanvaarding van de gave van de Geest. Elke menselijke barmhartigheid heeft zin naarmate ze getuigt van de barmhartigheid van de Drievuldigheid.

De schepping van de sterren
De schepping van de planten
De schepping van de vissen en de vogels
De schepping van de dieren op het land
De schepping van de vrouw
De verzoeking en de erfzonde
De verjaging uit het Paradijs
Het werk van de eerste mensen
Het offer van Kaïn en Abel
De moord op Abel en de vlucht van Kaïn
God beveelt de ark te bouwen
De bouw van de ark
God sluit de ark
Het einde van de zondvloed
Het verlaten van de ark
God zegent Noach
Noach zorgt voor zijn wijngaard

De dronkenschap van Noach
De bouw van de toren van Babel
Gods verschijning aan Abraham in Sichem
Het offer van Isaäk
De droom van Jacob
De verschijning in het brandende braambos
De overhandiging van de Tafels van de wet

Maria bezoekt Elisabeth
Jozefs twijfel en droom
De reis naar Betlehem
De Geboorte
De verkondiging aan de herders
De opdracht in de tempel
De Wijzen bij Herodes
De aanbidding der Wijzen
De droom van Jozef
De vlucht naar Egypte
De moord op de onnozele kinderen

De bruiloft van Kana
De Doop van Jezus
De roeping van Petrus en Andreas
De ontmoeting met de Samaritaanse vrouw
De broodvermenigvuldiging
De genezing van de lamme
De blindgeborene
De Gedaanteverandering
De opwekking van de zoon van de weduwe van Nain
De genezing van de waterzuchtige en de kreupelen
De opwekking van Lazarus en de intocht in Jeruzalem
Het laatste avondmaal en de voetwassing
De kruisiging
De nederdaling ter helle
De Maria's bij het graf
Jezus verschijnt aan de vrouwen
De vrouwen vertellen het aan de apostelen
De leerlingen van Emmaüs
Jezus verschijnt aan de apostelen
Thomas' ongelooft

Jezus verschijnt bij het meer van Tiberias
De Hemelvaart
Pinksteren

Inhoud

BOODSCHAP VAN PAUS FRANCISCUS	3
-------------------------------	---

Vrijdagavond 29 april

INLEIDING	4
HEILIGE MIS – PREEK VAN E. H. STEFANO ALBERTO	20

Zaterdagochtend 30 april

EERSTE LES – “ <i>De hartslag [van God] is zijn medelijden voor jouw nietigheid</i> ”	21
HEILIGE MIS – PREEK VAN ZIJNE EMINENTIE GUALTIERO KARDINAAL BASSETTI, AARTSBISSCHOP-METROPOLIET VAN PERUGIA – CITTÀ DELLA PIEVE	44

Zaterdagmiddag 30 april

TWEEDE LES – “ <i>Ja, Heer, U weet dat U het voorwerp bent van mijn hoogste sympathie</i> ”	50
---	----

Zondagochtend 1 mei

ASSEMBLEE	73
HEILIGE MIS – PREEK VAN E. H. FRANCESCO BRASCHI	92
ONTVANGEN BOODSCHAPPEN	95
VERZONDEN TELEGRAMMEN	97
DE KUNST IN ONS GEZELSHAP	101

